Alfa
Klasik
No:162
2020

Victor Hugo

Bir İdam Mahkûmunun Son Günü

ve Claude Gueux

Fransızcadan Çeviren Ayşe Meral

ALFA

BİR İDAM MAHKÛMUNUN SON GÜNÜ
ve
CLAUDE GUEUX

VICTOR HUGO (1802-1885)

Besançon'da doğdu. Entelektüel, yazar, şair ve drama yazarı olan Victor Hugo Fransız Romantizm'inin babası olarak kabul edilir. Aynı zamanda siyasal bir kişidir.

Babası halk tabakasından bir asker, annesi bir burjuvaydı. Babasının mesleğinden ötürü çocukluğu ve gençliği göçebe bir yaşamla geçti. Korsika, İtalya, İspanya ve Paris'te yaşadı. Bu yerlerin hatıraları zihninde ve yazılarında her zaman canlı kaldı. 1814'te anne babası ayrıldı. Önce fen okuluna gitse de bırakıp kendini edebiyata adadı. 15 yaşındayken Académie Française'in düzenlediği şiir yarışmasını kazandı. Bir sonraki yıl ise Jeux Floraux Akademisinin düzenlediği yarışmada birinci geldi. 1819'da ilk romanı *Bug Jargal*'i kaleme aldı. 1822'de ilk şiir derlemesi olan *Odes et Poésie Diverses*'i, ardından 1824'te *Nouvelles Odes*'u yayımladı. 1827'de yirmi beş yaşındaki Hugo ilk büyük tiyatro oyunu olan *Cromwell*'i yayımladı.

1822'de çocukluk aşkı Adèle Foucher'le evlenen Hugo'nun bu evlilikten beş çocuğu oldu. İlk başta monarşi taraftarıyken, 1830'daki olaylardan sonra cumhuriyetçi oldu. 1841'de Romantik akımın öncüsü olarak Académie Française'e seçildi. 1843'de kızı Léopoldine'in ölümünün acısını dindirmek için, aktif bir şekilde Fransız siyasal yaşamına katılmaya başladı. 1852'de III. Napoléon'a karşı açıkça sergilediği muhalefetten ötürü sürgün edildi. Yirmi yıl sürgünde yaşadı. Sürgün yıllarında, 1862'de yayımlanan ve eserlerinin arasında zenginliğiyle ön plana çıkan *Sefiller*'i kaleme aldı. 1870'te III. Cumhuriyet'in ilanıyla Fransa'ya, büyük coşkuyla karşılandığı Paris'e döndü. 1871'de milletvekili seçildi, 1876'da senatör oldu. 22 Mayıs 1885'te akciğer yetmezliğinden öldü. III. Cumhuriyet onu iki milyondan fazla kişinin katıldığı bir cenazeyle uğurladı.

Victor Hugo, edebiyat ve siyaset adamı olarak çağının öncülerindendi. Siyasal alanda ise açık zihniyetli bir insandı. Adalet ve özgürlük ideallerini savundu. Yaşamı boyunca barış için, eğitimin parasız olması için, kadınların ve çocukların durumlarının iyileştirilmesi için, ölüm cezasına karşı mücadele etti.

Victor Hugo'nun eserleri:

Şiirleri: *Sonbahar Yaprakları* (1831), *Doğululer* (1829), Şafak Türküleri (1835), *Yüzyılların Efendisi* (1883), *Sokak ve Orman Şarkıları* (1865), *Büyük Baba Olma Sanatı* (1877); Romanları: İzlanda Hanı (1823), *Bir* İdam Mahkûmunun Son Günü (1829), *Notre-Dame'ın Kamburu* (1831), Sefiller (1862), *Deniz İşçileri* (1866), *Doksan Üç* (1874); Oyunları: *Cromwell* (1827), *Hernani* (1830), *Ruy Blas* (1838), *Les Burgraves* (1843).

AYŞE MERAL

1995 yılında başladığı çevirmenlik mesleğini halen sürdürüyor.

Le Dernier Jour d'un condamné – Claude Gueux:
Bir İdam Mahkûmunun Son Günü ve Claude Gueux
© 2019, ALFA Basım Yayım Dağıtım San. ve Tic. Ltd. Şti.

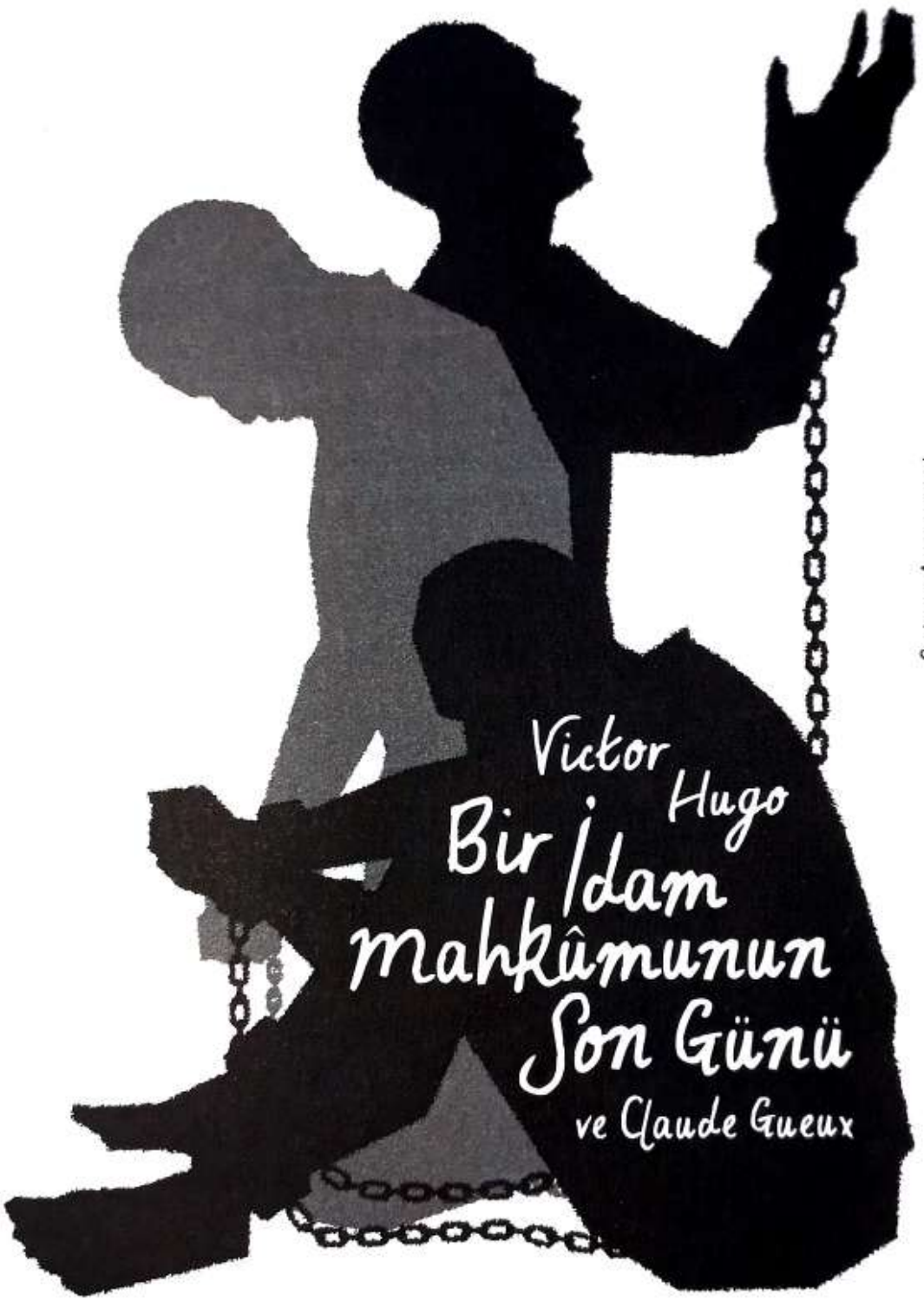
Kitabın Türkçe yayın hakları Alfa Basım Yayım Dağıtım Ltd. Şti.'ne aittir. Tanıtım amacıyla, kaynak göstermek şartıyla yapılacak kısa alıntılar dışında, yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir elektronik veya mekanik araçla çoğaltılamaz. Eser sahiplerinin manevi ve mali hakları saklıdır.

Yayıncı ve Genel Yayın Yönetmeni M. Faruk Bayrak
Genel Müdür Vedat Bayrak
Yayın Yönetmeni Mustafa Küpüşoğlu
Çeviren Ayşe Meral
Kitap Editörü Dila Balça Öğün
Kapak Tasarımı Adnan Elmasoğlu
Sayfa Tasarımı Zuhal Turan

ISBN 978-605-038-148-1
1. Basım: Ocak 2020

Baskı ve Cilt
Melisa Matbaacılık
Çiftehavuzlar Yolu Acar Sanayi Sitesi No: 8 Bayrampaşa-İstanbul
Tel: 0(212) 674 97 23 Faks: 0(212) 674 97 29
Sertifika no: 45099

Alfa Basım Yayım Dağıtım San. ve Tic. Ltd. Şti.
Alemdar Mahallesi Ticarethane Sokak No: 15 34410 Cağaloğlu-İstanbul
Tel: 0(212) 511 53 03 (pbx) Faks: 0(212) 519 33 00
www.alfakitap.com - info@alfakitap.com
Sertifika no: 43949

Victor Hugo

Bir İdam Mahkûmunun Son Günü

ve Claude Gueux

Çeviren: Ayşe Meral

ALFA

BİR İDAM MAHKÛMUNUN SON GÜNÜ, 17

CLAUDE GUEUX, 151

Çevirmenin Sunuşu

Victor Hugo'nun yaşamöyküsü

Victor Hugo 1802'de Besançon'da doğdu. Babası halk tabakasından bir askerdi, annesi ise burjuva bir aileden geliyordu. Babası Léopold'un Napoléon Bonaparte'ı desteklemesi, askeri kariyerinde hızlı bir ilerleme kaydetmesini sağladı (sonradan kendisine Napoléon tarafından Kont unvanı verilecekti). Ancak sürekli cephelerde bulunduğundan Hugo babasından uzak ve daha çok monarşi taraftarı bir Katolik olan annesinin etkisi altında büyüdü. Küçükken annesiyle birlikte babasını ziyarete gittiği yolculuklardan birinde ilk kez tuhaf meyveleri olan o ağaçlardan, ölülerin sallandığı ağaçlardan birini gördü ve ölümü, hayatı boyunca silemeyeceği bir imge olarak taşıdı. Hugo dokuz yaşındayken anne ve babası ayrıldı. Eğitimi için Paris'e gitti ve burada çocukluk arkadaşı olan Adèle Foucher'yle yakınlaştı. Hugo'nun annesi bu ilişkiye karşı çıktığından iki genç 1821'de gizlice nişanlandı ve ancak Hugo'nun annesi öldükten sonra evlenebildiler. Hugo'nun Adèle'den beş çocuğu olacaktı.

1819'da Hugo, ilk romanı *Bug Jargal*'i kaleme aldı. 1822'de ilk şiir derlemesi olan *Odes et Poésie Diverses*'i, ardından 1824'te *Nouvelles Odes*'u yayımladı.

1827'de yirmi beş yaşındaki Hugo ilk büyük tiyatro piyesini, *Cromwell*'i yayımladı. Bu eserin önemi, önsözde Hugo'nun romantik dramı* tanımlamasından ileri gelir. Kendisi böylece bu akımın önderi olur. Şubat 1829'da ismini vermeden ve başında çok kısa bir açıklamayla burada okurlara çevirisini sunduğumuz *Bir İdam Mahkûmunun Son Günü* adlı eserini yayımladı. 1830'da Comédie-Française'de *Hernani* adlı eseri oynandı. Son derece yenilikçi olan bu piyes, klasik tiyatronun kurallarını sorguladığından klasisizm akımının savunucuları ile yeni tiyatro akımının taraftarları arasında gerçek bir savaş başlattı. Üç yıl sonra kitabına yazacağı üçüncü önsözde de vurguladığı üzere, *Bir İdam Mahkûmunun Son Günü* yayımlandığında karşı çıkanların bir kısmı sırf bu yenilikçi yazara karşı çıkmak için esere karşı tavır almıştır. 1830'da Hugo'nun yazarlık faaliyetleri çoğaldı ve o zamana kadar tiyatro ve şiirle sınırlı kalan yazar 1831'de kaleme aldığı ilk romanı *Notre-Dame de Paris*'yi, ardından iki tiyatro

---

* Romantizm on dokuzuncu yüzyıla ait, insan duyarlılığına, doğaya, aşka, hayale ya da siyasal mücadelelere vurgu yapan bir akımdır. Edebiyat, müzik, resim, gibi bütün sanatları etkilemiş bir Avrupa hareketidir. Fransa'da Victor Hugo, Alphonse Lamartine, Chateaubriand, Alfred de Musset, Alfred de Vigny, Gérard de Nerval, George Sand akıma öncüllük etmiş romantik yazarlardır. Hugo'nun *Hernani* adlı tiyatro piyesi romantik dramların ilkidir. Burada yazar klasik sanatın olay, yer ve zaman şeklindeki üç bütünlük kuralına uymadığı gibi, komik öğelerle trajik öğeleri bir arada kullanmıştır –çn.

eseri *Le roi s'amuse* (1832) ve *Ruy Blas*'yı (1838) ve şiir derlemesi olan *Les Rayons et Les Ombres*'u (1840) yayımladı.

1833'te Hugo elli yıl boyunca metresi olacak oyuncu Juliette Drouet ile tanıştı. 1841'de artık kabul görmüş ünlü bir yazar olarak Académie Française'e seçildi. 1843'te on dokuz yaşındaki kızı Léopoldine, eşiyle birlikte Seine Nehrinde yaptığı bir gemi gezisinde boğuldu. Bu olay Hugo'yu altüst etti. Yüz elli sekiz şiirden oluşan ve kızının ölümünü anımsadığı, aşk, çocukluk temalarının yanı sıra mistik eğilimlerin de yer aldığı ünlü *Les Contemplations*'ları yazmaya başladı.

Hugo'nun hayatı Fransa'nın siyasal gelişmelerinden ayrı düşünülemeyeceğinden, burada 19. yüzyılda Fransa'nın sahne olduğu olayları es geçmek mümkün değildir. Bu nedenle bu tarihsel süreçten kısaca bahsetmemiz yerinde olacaktır.

1815'te, I. Napoléon Sainte-Hélène'e sürgün edilmiş, ilk Fransız imparatorluğu böylece son bulmuştu. XVI. Louis'nin ailenin Bourbon kanadına ait kardeşlerinden biri XVIII. Louis adıyla tahta geçmiş (1814-1824), onun ölümünden sonra küçük kardeşi X. Charles tahta oturmuş ve otoriter bir monarşi kurmuştu. 1830'a kadar süren bu dönem Restauration adıyla anılır.

1830'da üç gün sürdüğünden (27, 28, 29 Temmuz) Üç Görkem (Trois Glorieuses) olarak adlandırılan Temmuz Devrimi, X. Charles'ın monarşisini yıkmış ve Temmuz Monarşisini kuracak olan Louis Philippe'i kral ilan etmiştir. Yeni kral rejimi yumuşatmayı başarmıştı.

1848'de yeniden bir devrim gerçekleşti ve böylece II. Cumhuriyet kuruldu. O zamana kadar monarşi ta-

raftarı olan Hugo bu rejimi savunmaya başlar ve Yeni Mecliste milletvekili olur. 15 Eylül 1848'de kürsüde ölüm cezasına karşı ünlü konuşmasını yaptı.* Ancak II. Cumhuriyet sadece üç yıl sürebildi. Bu dönemde kölelik kaldırılmıştır.

1851'de Napoléon'un yeğeni Louis-Napoléon Bonaparte darbeyle iktidarı ele geçirip III. Napoléon olarak taç giyerek kendini imparator ilan etti. Böylece bir kez daha imparatorluk dönemi başlamış oldu. Bu yeni rejime tamamen karşı olan Hugo bir direniş örgütlemeye çalıştı, ancak başarısız olunca ilk önce kaçmaya, ardından teslim olmaya karar verdi, ama teslim olduğu komiser bunun bir tuzak olduğunu düşünerek onu tutuklamayı reddetti. Böylece sahte bir isim altında önce Brüksel'e, sınırdışı edileceğini bildiğinden oradan 1852'de Jersey'e, oradan da 1855'te İngiliz egemenliği altındaki Guernesey Adalarına geçti. *Sefiller*'i ve Küçük Napoléon'a karşı yazdığı şiir derlemesi *Chatiments*'ı burada kaleme alacaktı. Ne kadar uzakta olsa da Hugo ülkesindeki olaylara sessiz kalmadı ve yabancı basın aracılığıyla sesini duyurdu. 1854'te bir katil ve kundakçı olan Tapner'in Guernesey'de asılmasına karşı mücadele etti. 1859'da kölelik karşıtı John

---

* Konuşmasından alıntı: "... *Bu kürsüye tek bir şey, kanaatimce çok önemli bir şeyi söylemek için çıktım. Diyeceğim şu, şubattan sonra halkın aklına büyük bir fikir geldi. Tahtı yaktığı günün ertesi günü darağacını da yakmak! Aklından geçenler kalbinin yüceliğine karşılık gelip gerçekleşmedi, bunun için gerçekten çok üzgünüm. Bu şahane düşüncesini gerçekleştirmesine engel olundu. Pekâlâ, oyladığınız anayasanın ilk maddesinde halkın ilk düşüncesini onayladınız, tahtı devirdiniz. Şimdi de diğer düşüncesini gerçekleştirin, darağacını devirin. Oyumu, ölüm cezasının kaldırılmasından yana veriyorum.*"

Brown'un idamına karşı çıkmak için Birleşik Devletler yurttaşlarına açık mektup yazdı. Maalesef bu girişimleri sonuç vermedi ve John Brown 2 Aralık 1859'da Charles Town'da idam edildi.

1870'teki Sedan Muharebesi yenilgisi, Fransa-Prusya savaşına son vermiş ve II. İmparatorluğun sonunu getirmiştir. III. Cumhuriyetin ilan edilmesiyle Hugo on dokuz yıllık sürgünün ardından ülkesine dönebildi ve yeniden Meclise milletvekili olarak girdi. Ancak İtalya'yı birleştiren isim Garibaldi'nin yönetim görevine getirilmeyişini protesto etmek için milletvekilliğinden istifa etti. III. Cumhuriyet 1840'a kadar devam etse de 1871'de büyük bir ayaklanmayla başlayıp Paris'i abluka altına alan Paris Komünü olayı patlak verdi ve korkunç bir şekilde bastırıldı. 1872'de Hugo tekrar Guernesey'e gitti ve burada şaheserlerinden biri olan *Doksan Üç* adlı romanını kaleme aldı.

Aynı dönemde Hugo için ailevi açıdan zor bir dönem başladı. Karısının ölümünden hemen sonra oğlu François-Victor 1868'de öldü. Kızlarından Adèle, akıl hastanesine yatırıldı. 1873'te torunlarıyla ilgilenmek üzere Paris'e döndü. 1877'de *L'Art d'Etre Grand-père* (*Dede Olma Sanatı*) adında bir şiir derlemesi yayımladı. 1883'te Juliette Drouet öldü. 22 Mayıs 1885'te Victor Hugo seksen üç yaşında dünyaya gözlerini kapadı. 1 Haziran günü bir milyon kişinin eşlik ettiği naaşı Panthéon'a taşındı. Vasiyetnamesinde elli bin altını fakirlere bıraktığını, onların kullandığı cenaze arabasıyla mezara taşınmak istediğini, hiçbir kilisenin onun için tören düzenlemesini istemediğini, ama bütün insanlardan onun için dua etmelerini rica ettiğini ve Tanrı'ya inandığını belirtmişti.

1881'de Jules Ferry eğitimde reformlar yapmıştır. Artık eğitim bedava, laik ve zorunluydu. 1905'te Kilise ve devlet işlerini birbirinden ayıran laikliği resmi olarak kuran yasa çıkarılmıştır. Ölüm cezasının kaldırılması için ise 1981 yılını beklemek gerekti.

İki eser hakkında

Bir İdam Mahkûmunun Son Günü adlı eserin ilk baskısı yazarın adı verilmeden, birkaç satırlık açıklamayla basıldı. Aslında eserin kime ait olduğu herkes tarafından biliniyordu. Bu ilk baskı çok sayıda eleştiriye neden oldu. Eserde yeterince hareket olmadığı ve ana karakterin fazlasıyla silik olduğu söylendi. Aslında Hugo'nun yayıncısı Gosselin, eser daha yayımlanmadan ana karakterin isminin olmamasından ve hikâyede nasıl bir suç işlediğinin bahsedilmeyişinden rahatsız olmuştu ve Hugo'dan halkın bu tür olaylara olan ilgisini tatmin etmek için tutsağın hikâyesini ve neden tutuklu olduğunu açıklayacağını söylediği 47. bölüme bu eksik bilgileri eklemesini istedi. Ancak Hugo bu teklifi geri çevirdi. Eserinde yaptığı savunmanın idam cezasına karşı yürüttüğü davası kadar kapsamlı olmasını istiyordu

Zaten bu yüzden başkarakterin adı yoktu, geçmişinden bahsedilmiyordu, idam cezasını haklı çıkarabilecek özel durumlara yer verilmemişti. Bu kişi siz, ben, herkes olabilirdi. Bu eser üzerinden Hugo'nun yapmak istediği şey, kişinin kim, suçunun ne olduğundan bağımsız olarak ölüm cezasının barbarca bir uygulama olduğunu göstermekti. Okurların eleştirisi ise, ölüm cezasına çarptırılmış bir mahkûmun acılarının anlatıl-

masının ahlaki yönden savunulabilir bir yanı olmadığı, konunun ise çiğ olduğu, bu eserle yazarın hiçbir şey kanıtlamadığı, başkaraktere dair hiçbir bilgi vermediğinden fikrin soyut, tutuklu monarşiyi ve dini eleştirdiğinden eserin üslupsuz olduğu yönündeydi. Molière'in *Kadınlar Okulu* eserine yöneltilen eleştirileri alaya almak için *Kadınlar Okulunun Eleştirisi* piyesini yazması gibi Hugo da 3 Şubatta ilk baskısı yapılan eserine yöneltilen bu sövgüler ve saçma eleştirilerle alay etmek için piyes şeklindeki *Bir Trajediye Dair Komedi* adlı ikinci önsözü ekleyerek 28 Şubatta eseri yeniden bastırdı. Eserin gerçek önsözü için 1832'yi beklemek gerekti. Burada Hugo argümanlarını geliştirip gerçek örnekler vererek bu eserin ölüm cezasına karşı bir savunma olduğunu açıkladı. Bu savunmanın etkili olması, koşullardan bağımsız genel bir değere sahip olması için başkarakterin herhangi bir suçtan, herhangi bir gün infaz edilecek, olabildiğince *herkes gibi birisi* olması gerekiyordu. Çünkü Hugo'nun asıl amacı suçların hangisinin daha ağır olduğunu ya da hangi suçun bağışlanmayı hak ettiğini belirtmek değil, idam cezasının ne kadar insafsız ve acımasız bir uygulama olduğunu göstermekti. Bu eserinde bunu fazlasıyla başardığını söyleyebiliriz. Hugo bu üçüncü önsözü tamamladığında Claude Gueux adında birisinin ölüm cezasına mahkûm edildiğini gazetelerden öğrendi ve bu olayı savunmasının bir yankısı olarak gördü. Bu gerçek olayı romanlaştırmaya da bu şekilde karar vermiş oldu.

Claude Gueux başlıklı eseri 1834'te yayımlandı. Hugo ilk önce eserin sonunda, sonuç bölümünde yer alan kısmı kaleme almıştı. Ancak burada söylediklerini açıklamak için Claude Gueux'nün başına gelenleri

anlatması gerekmişti. Aslında bu kişi tam da onun aradığı örnekti: Toplumun değerlendirmeyi başaramadığı doğal yeteneklere sahip, fakirliğin hırsızlığa ittiği, ardından da hapse gönderdiği halktan bir insan. Bu kişinin ilk şanssızlığı, adının baldırı çıplak anlamına gelen Gueux olmasıydı. İkinci şanssızlığı, bir kadınla evlilik dışı yaşamasıydı – o dönemde bu tür birliktelikler hor görülüyordu. Tüm bu koşullar mahkûmun mahkemesindeki jüride kötü izlenimlere neden olacaktı. Hugo'nun *Claude Gueux*'de amaçladığı şey, suçlarla cezalar arasındaki orantısızlığı ve elbette idam cezasının korkunçluğunu ortaya sermekti. Aslında 18. yüzyıl ortalarına kadar hapishane yeni bir kavram sayılırdı. Ortaçağda ve Restorasyon'a kadar hapishaneler ceza yerleri değil, davalıların yargılanmayı veya ceza gününü, borçluların borçlarının ödenmesini bekledikleri yerlerdi. Özgürlüklerin kısıtlanması, kişilerin bir yere kapatılmasını değil, kimi zaman kendi evinde yargıcın belirlediği bir odadan çıkmamasını ya da zindancının evinde bir odada kalmasını gerektiriyordu. Bildiğimiz anlamda hapis cezası veren asıl kurum Kiliseydi, özellikle de engizisyon döneminde. Kişi günahını itiraf edene ya da günah işlemekten vazgeçene kadar manastırın bir hücresinde kapalı tutuluyordu. Modern anlamda hapishane kavramı 1791'de bir ceza yeri olarak ortaya çıkar, ama işle ve eğitimle mahkûmun iyileştirilmesi de amaçlanır. Bu nedenle 1832'de hapis cezası kavramı hâlâ yeni sayılırdı. Bu uygulamanın kısa sürede benimsenerek yaygınlaşmasının sebebi, değişken hapsedilme süreleri sayesinde her suça uygun bir ceza verilebilmesiydi. Dönemin ceza hukukunun 40. maddesine göre mahkûm, bulunduğu ha-

pishanede icra edilen işlerden birinde çalıştırılırdı. Bu işte ürettiği şey satılır, elde edilen para üçe bölünürdü: Elde edilen paranın üçte biri cezaevi idaresine verilir, üçte biri tutsağın bakımı için kesilirdi ve kalan üçte biri tutsak serbest bırakıldığında kendisine teslim edilirdi. Mahkûmların çalıştırılmasının amacı tutsakların toplumsal yaşam koşullarından tamamen kopmalarına engel olmaktı. Cezaevi koşulları pek iyi değildi, tutsaklara verilen tayınlar karın doyurmuyordu, müdürler ve gardiyanlar mutlak bir erke sahiplerdi. *Claude Gueux* de bu durumu çok iyi ortaya koyan bir eserdir. Ancak Hugo burada gerçek olayı, asıl amacına uygun düşmesi için biraz değiştirmiştir. O dönemin tutanaklarından elde edilen bilgilere göre gerçek Claude Gueux'nün hikâyesi şöyledir: Claude Gueux, hapiste ölen bir hırsızın oğluydu. İlk önce bir evde yaptığı hırsızlıktan ötürü hapse atıldı. Clairvaux Merkez Cezaevindeki tutsaklık döneminde başgardiyanı öldürmeye teşebbüs ettiği için Troyes kentindeki cezaevinde hapis cezasına mahkûm edildi. Oradan çıktığında ağırlaştırıcı sebepler içeren başka bir hırsızlık olayından ötürü tekrar 8 yıl hapis cezasına çarptırıldı. Bu cezası için tekrar Clairvaux Merkez Cezaevine gönderildi ve burada başgardiyanı öldürmeyi başardı. Cezaevi müdürüne göre Claude Gueux gerçekten diğer mahkûmlar üzerinde nüfuza sahip birisiydi. Claude Gueux'ye çift tayın verilmediği doğrudur. Müdüre göre Gueux'nün arkadaşı Albin onun üzerinde belirleyici bir rol oynuyordu. Hugo, Gueux'yü örnek bir karakter olarak öne sürüp toplumsal savaşına hizmet etsin diye onun Albin'le olan eşcinsel ilişkisini romandan silmiştir. Gerçek olaylar ne olursa olsun, halkın sefilliği, cezaların

orantısızlığı, mahkûmların insan sıfatını yitirmeleri, hapishane koşulları, mahkûmların cezalarını çektikten sonra bile toplumda yer edinememeleri... Tüm bunlar aslında geçerliliğini yitirmemiş konulardır. Bu nedenle bu iki eser de güncel ve günümüzde de okunmayı hak eden eserlerdir.

Ayşe Meral
10 Kasım 2019

BİR İDAM MAHKÛMUNUN SON GÜNÜ

Önsöz

Bu eserin yazar adı olmadan yayımlanmış ilk baskılarının başında aşağıda okuyacağımız satırlar yer alıyordu:

> Bu kitabın ortaya çıkış sebebini anlamanın iki yolu vardır. Bu kitap ya gerçekten sefil bir adamın birer birer son düşüncelerini kaydettiği sararmış, düzensiz bir kâğıt destesidir ya da bu adam kendinde, bu düşüncenin onu ele geçirdiği veya kendisini, kitaplaştırmadan kurtulamadığı bu düşünceye teslim etmiş, sanat adına doğayı gözlemlemekle meşgul bir hayalci, bir filozof, bir şair bulmuştur, kim bilir?
>
> Okur bu iki açıklamadan dilediğini seçsin.

Bu kitabın ilk yayımlandığı dönemde yazar, düşüncelerinin tamamını söylemek konusunda bir karara varamamıştır. Fikirlerinin anlaşılmasını beklemeyi tercih etmiş, anlaşılıp anlaşılmayacağını görmek istemişti. Öyle de olmuş, fikirleri karşılık bulmuştur. Yazar bu-

gün bu masum ve içten edebi biçimin altında halka mal etmek istediği siyasal ve toplumsal fikri açıkça ortaya koyar. Dolayısıyla yazar *Bir İdam Mahkûmunun Son Günü* adlı eserin, ölüm cezasının kaldırılması için doğrudan ya da dolaylı –nasıl isterseniz öyle olsun– bir savunmadan başka bir şey olmadığını ilan, hatta yüksek sesle itiraf eder. Yapmayı amaçladığı, gelecek nesillerin yapıtında görmelerini istediği şey –şayet bu konulara ilgi duyarlarsa– seçilmiş şu veya bu suçlunun veya bir zanlının her zaman kolay ve geçici olacak özel bir savunmasını yapmak değil, var olan ve gelecekte var olacak tüm sanıklar için geçerli, genel ve kalıcı bir savunmadır. Bu, en büyük yargı gücü olan toplum önünde savunulan insanlık hakkının en yüce noktasıdır. Bu, sonsuza kadar tüm ceza davalarının önünde inşa edilmiş en önemli itiraz olan *abhorrescere a sanguine*, yani davanın kabule şayan olmadığı itirazıdır. Bu, kralın adamlarının kanlı retoriklerinin sarmaladığı şaşaalı sözlerin altında yatan, bütün önemli davaların temelinde çırpınan karanlık ve kaçınılmaz sorudur. Bu, uğuldayan mahkeme salonunun uğultusundan arındırılarak sert bir şekilde gün ışığına, görülmesi gereken, olması gereken yere çıkartılmış, tüm çıplaklığıyla gerçek ortamında, o korkunç ortamda, mahkemede değil de idam sehpasında, yargıçta değil de cellatta bulunan ölüm kalım sorusudur.

Yazarın yapmak istediği işte budur. Umut etmeye cesaret edemese de eğer gelecek ona bir gün bunu yapmış olmanın zaferini bağışlarsa yazar bundan başka ödül istemez.

Bu nedenle yazar, suçlu ya da suçsuz, olası bütün sanıklar adına bütün mahkemelerin, bütün mahkeme

salonlarının, tüm yargılayanların ve adaletin önünde bununla uğraşır, bunu ifade eder ve tekrarlar. Bu kitap yargılayan herkese seslenir. Savunma, dava kadar kapsamlı olsun diye –*Bir İdam Mahkûmunun Son Günü* bu sebeple ortaya çıkmıştır– yapıtta geçen her türlü katkıyı, rastlantıyı, özeli, öznel olanı, değişebileni, ayrıntıyı, olguyu, anekdotu, olayı, özel adları çıkarmak ve herhangi bir suçtan dolayı herhangi bir günde idam edilmiş, herhangi bir ölüm mahkûmunun davasını savunmakla yetinmek (eğer yetinmek buysa) zorunda kalmıştır. Yargıcın *oes tripe*'inin* altındaki kalbini, düşüncelerinden başka aracı kullanmadan kanatmadan önce yeterince çabaladıysa ne mutlu ona! Kendilerini adil sananları acınası hale getirebildiyse ne mutlu ona! Kazıyarak yargıcın içindeki insana ulaşabildiyse ne mutlu ona!

Bu kitap üç yıl önce çıktığında bazı kimseler bu düşüncesinden ötürü yazara itiraz etmenin gerekli olduğunu düşündü. Bazısı kitabın İngiliz, kimisi de Amerikan kökenli olduğunu varsaydı. Olayların kökenini binlerce fersah uzakta aramak ve sokağınızı temizleyen derenin kaynağını Nil Nehrine bağlamak gibi tuhaf bir alışkanlıktır bu! Maalesef, bu kitapta ne İngiliz ne Amerikan ne de Çinli bir taraf vardır. Yazar, *Bir İdam Mahkûmunun Son Günü*'nün fikrini bir kitaptan almadı, fikirlerini o kadar uzakta aramak gibi bir alışkanlığı yok. Bu fikri hepinizin alabileceği, belki de çoktan aldığımız yerde –çünkü bir idam mahkûmunun son gününü kim aklından geçirmemiş ya da düşünmemiştir?– temiz bir yürekle, halkın meydanı olan Grève

* Üç katlı tunç –çn.

Meydanında buldu. Oradan geçtiği bir gün, giyotinin kızıl kütüğünün altındaki kan gölünde cansız yatan bu fikri aldı.

O günden beri yazar, mahkemelerden Paris'te yeni bir idam cezasını haber veren çığlığın yükseldiği uğursuz o her perşembede, penceresinin altında Grève Meydanına seyirci toplayan o boğuk sesin geçişini her işittiğinde o acı verici düşünce zihnine doluyor, onu ele geçiriyor, kafasını jandarmalarla, cellatlarla, kalabalıklarla dolduruyor, can verecek zavallının anbean çektiği son acıları ona açıklıyor –şu an günah çıkarıyor, şu an saçları kesiliyor, şu an elleri bağlanıyor– bu korkunç olay gerçekleşirken ondan, zavallı şairden işiyle meşgul topluma tüm bunları söylemesini emrediyor, onu sıkıştırıyor, itiyor, sarsıyor, şiir yazıyorsa zihninden dizeleri koparıyor ve henüz yeni belirmişken onları öldürüyor, bütün çalışmalarına engel oluyor, her şeyi terse koyuyor, onu kuşatıyor, ona musallat oluyordu. Bu bir işkenceydi, günün doğmasıyla başlayan ve tıpkı aynı anda işkence gören zavallı mahkûmun yaşadığı gibi, saat dörde kadar süren bir işkence. Saatin uğursuz sesi *ponens caput expiravit*'i* bağırdığında yazar nefes alabiliyordu ve ruhu biraz olsun özgürlüğüne kavuşuyordu. Nihayet bir gün, Ulbach'ın idam edildiği günün ertesi günü olduğunu düşündüğü bir gün bu kitabı yazmaya koyuldu. O andan sonra rahatladı. Adli infazlar olarak adlandırılan bu kamu suçlarından biri işlendiğinde vicdanı kendisinin artık bununla işbirliği içinde olmadığını söyledi,

* "Başını öne eğip son nefesini verdi" anlamına gelen Latince söz öbeği –ed.n.

alnında Grève Meydanından toplumsal birliğin bütün üyelerinin başına sıçrayan o kan damlasını hissetmez oldu.

Yine de bu yeterli değildir. Elini yıkamak iyidir, kanın akmasını engellemek daha da iyidir.

Bu yüzden yazar, ölüm cezasının kaldırılmasına katkıda bulunmaktan daha yüce, daha aziz, daha ulu bir amaç tanımayacaktı. Bu nedenle devrimlerin bile kökünden sökemediği bu yegâne ağacı, darağacını devirmek için yıllardır çaba sarf eden bütün ulusların cömert insanlarının temennilerine ve çabalarına tüm kalbiyle katılıyor. Kendisi cılız olsa da Hıristiyanlığın üzerine onca asırdır dikilmiş olan yaşlı darağacına baltasıyla darbesini vurmaya ve yetmiş yıl önce Beccaria'nın açtığı gediği elinden geldiğince genişletmeye büyük neşeyle katılıyor.

Darağacının, devrimlerin yıkamadığı tek yapı olduğunu az önce söyledik. Devrimlerin kan konusunda kanaatkârlık sergilediği durumlar nadirdir ve toplumun başını kesmeye, toplumu budamaya, dallarını kesmeye geldiklerinden, ölüm cezası ayrılmakta zorlandıkları budama bıçaklarından biridir.

Yine de itiraf etmeliyiz, ölüm cezasını kaldırmaya layık olabilecek ve buna muktedir görünen bir devrim olduysa bu, Temmuz Devrimidir. Öyle görünüyor ki XI. Louis'nin, Richelieu'nün ve Robespierre'in barbar ceza yasasının üstünü çizmek ve kanunun tepesine insan hayatının dokunulmazlığını yazmak onuru, modern zamanların bu en hoşgörülü halk hareketine aittir. 1830, 93'ün satırını kırmayı hak etmiştir.

Bir süre bunun gerçekleşeceğini umut ettik. Ağustos 1830'da öyle cömert, öyle merhametli bir hava

vardı, anlayışlı ve medeni bir zihniyet kitleleri öyle sarmıştı ve güzel bir geleceğin yaklaşmasıyla kalbimiz öyle memnun olmuştu ki idam cezası adaletten ortak ve açık bir onayla, tıpkı bize engel olan diğer kötü şeyler gibi topyekûn kaldırılacak gibi görünmüştü. Halk, eski rejimin paçavralarından bir şenlik ateşi yakmıştı. Kanlı bir paçavraydı bu. Onu da diğerleri arasına atacak sandık. Diğerleri gibi yanacak sandık. Ve birkaç hafta boyunca saf ve inançlı halde, gelecek için özgürlüğün dokunulmazlığı gibi hayatın da dokunulmazlığına inanmıştık.

Gerçekten de iki ay henüz geçmişti ki César Bonesana'nın yüce ütopyasının yasal gerçeklikte çözülmesi için bir girişimde bulunuldu.

Maalesef bu girişim sakarca, beceriksizce, hatta ikiyüzlüce ve genel çıkardan uzak, başka çıkarlar uğruna yapıldı.

Hatırlanacağı üzere Ekim 1830'da, Napoléon'un Dikilitaş'ın altına gömülmesi önerisinin gündemden çıkartılmasından birkaç gün sonra, Meclisin tamamı ağlaşmaya, bağırıp çağırmaya başlamıştır. İdam cezası meselesi tekrar gündeme alınmıştı, birkaç satır aşağıda hangi koşullarda bunun yapıldığını anlatacağız. O an bütün yasa koyucuların yürekleri ani ve olağanüstü bir merhametle dolmuştu sanki. Kime konuşulacak, kime yakınılacak, eller kimin için göğe kaldırılacaktı? İdam mı, ulu Tanrım! Ne iğrenç bir şey! Kırmızı cübbesinin içinde saçlarına ak düşmüş, hayatı boyunca iddianamelerin kanına ekmeğini bandırıp yemiş başsavcılar aniden acınası bir havaya bürünüyor, Tanrıları şahit tutarak giyotinden iğrendiklerini açıklıyorlardı. İki gün boyunca mahkeme ağlamaklı konuşmacılarla

dolup taştı. Bir yakınma, Yunan kadınlarınınkini andıran bir ağıt, uğursuz ezgilerin bir konseri, bir *Super flumine Babylonis,** bir *Stabat mater dolorosa,*† Meclisin ön sıralarını süsleyen ve önemli günlerde güzel sesler çıkaran bu hatip orkestrasının icra ettiği, korolu, do notasında büyük bir senfoniydi bu. Kimi bassosuyla, kimisi ince sesiyle gelmişti. Eksik yoktu. Olay olabildiğince dokunaklı ve acınası bir hal almıştı. Özellikle gece oturumu, Lachaussée'nin beşinci perdesi gibi yumuşak, sözde iyiliksever ve yürek parçalayıcıydı. Hiçbir şey anlamayan halkın gözleri dolmuştu.‡

Söz konusu olan neydi? Ölüm cezasını kaldırmak mı? Evet ve hayır.

İşte gerçekte olup bitenler:

Toplumun üst kesimlerinden dört insan, bir salonda rastlayıp kibarca sohbet edeceğiniz türden dört adam, siyasetin yüksek mertebelerinde Bacon'ın *suç,* Machiavelli'nin *girişim* olarak adlandırdığı o cesur hareketlerden birini denediler. Ancak ister suç, ister girişim olsun, herkes için acımasız olan yasa bunu ölümle cezalandırır. Ve bu dört bahtsız insan, Vincennes'ın güzel, sivri kemerlerinin altında, üç renkli kokartlı üç yüz gardiyanın gözetiminde yasanın tutsakları oluverdiler. Ne yapmalı, nasıl yapmalı? Sizin, benim gibi bu dört adamı, toplumun yüksek kesimlerinden bu dört insanı bir at arabası içinde, kalın iplerle kabaca bağ-

---

* Babil ırmakları kıyısında. Kutsal Kitap, *Mezmurlar* –ed.n.

† Yaslı ana ayakta duruyor. Kutsal Kitap, *Yuhanna* –ed.n.

‡ Mecliste söylenenlerin hepsine aynı küçümsemeyle bakmadık. Ara sıra güzel ve onurlu sözler söylendi. Herkes gibi M. de Lafayette'in ciddi ve sade konuşmasını ve daha ölçülü şekilde M. Villemain'in doğaçlama konuşmasını alkışladık.

lanmış, adı verilmemesi gereken bir memurla sırt sırta Grève Meydanına göndermenin imkânsız olduğunu anlıyor musunuz? Keşke maundan yapılmış bir giyotin olsaydı!

Ha! Ölüm cezasını kaldıralım o zaman!

Ve böylece Meclis işe koyuldu.

Beyler, daha dün bu cezanın kaldırılmasını bir ütopya, bir teori, bir hayal, delilik, bir şiir olarak nitelendiriyordunuz. Sizin dikkatinizi, suç ortakları olan at arabası, kalın ipler ve o kırmızı renkli korkunç makine üzerine çekme çabası ilk değildir. Bununla birlikte bu çirkin aletin aniden gözünüze çarpıyor olması ilginç şeydir.

Mevzubahis olan işte budur! Ölüm cezasını halk için değil, bakan olabilecek biz milletvekilleri yüzünden kaldırıyoruz. Giyotinin mekaniğinin yüksek sınıfları ısırmasını istemiyor, onu kırıyoruz. Bu herkesin işine geliyorsa ne âlâ, ama biz sadece kendimizi düşündük. Ucalegon yanıyor, ateşi söndürelim. Çabuk, celladı kaldıralım, yasanın üzerini çizelim.

İşte, böylesi bencillik alaşımları en güzel toplumsal birleşmelerin bile doğasını bozup tahrip edebiliyor. Beyaz mermerdeki siyah damardır, her yerinde dolaşır ve beklenmeyen bir anda keski altında ortaya çıkar. Heykeli baştan oymanız gerekir.

Bunu burada ilan etmemize gerek yok, kuşkusuz biz de dört bakanın başını isteyenlerden değildik. Girişimlerinin bizde doğurduğu öfke, herkeste olduğu gibi bizde de bu bahtsız adamlar tutuklandığında derin bir acıma duygusuna dönüştü. Aralarından bazısının önyargılı yetişmiş olduğunu, başlarındaki fanatik ve sabit fikirli, 1804 komplolarının destekçisi, devlet hapisha-

nelerinin nemli gölgesinde vaktinden önce saçlarına ak düşmüş başkanlarının az gelişmiş zekâsını, ortak konumlarının getirdiği kaçınılmaz zorunlulukları, 8 Ağustos 1829'da monarşinin dolu dizgin inişe geçtiği o dik yokuşa set çekilmesinin imkânsızlığını, o güne kadar bizler tarafından çok az hesaba katılan krallık şahsiyetinin etkisini, özellikle de aralarından birinin bahtsızlıklarının üstüne kızıl bir manto gibi yaydığı saygınlık örtüsünü göz önünde bulundurduk. Biz samimi şekilde canlarının kurtulmasını dileyen ve bunun için kendilerini adamaya hazır kişilerdendik. İmkânsız ama, Grève Meydanında bu bakanların idam sehpaları kurulsa bu ölüm tezgâhlarını devirmek için bir ayaklanma çıkacağından en ufak kuşkumuz yoktur. Şayet bu bir yanılsamaysa da öyle kalsın isteriz. Bu satırları yazan kişi de bu kutsal ayaklanmaya katılırdı. Çünkü toplumsal krizlerde, bunu da söylemek gerekir, idam sehpalarından en korkunç, en uğursuz, en zehirli olanı siyasal sebeplerle kurulan idam sehpasıdır; bu, kökü en derinden kazınması gerekendir. Giyotinin bu türü kaldırım taşlarında kök salar ve kısa sürede zeminin her noktasından sürgünler büyür.

Devrim dönemlerinde düşen ilk başa dikkat edin, halkın iştahını kabartır.

Dolayısıyla, siyasal nedenlerden olduğu kadar duygusal nedenlerden ötürü dört bakanın canının bağışlanmasını isteyenlerle hemfikirdik. Yine de Meclisin idam cezasının kaldırılmasını teklif etmek için başka bir sebep seçmiş olmasını yeğlerdik.

Tuileries'den Vincennes'e düşmüş dört bakan için değil de o büyük yollarda karşımıza çıkabilecek hırsızlar, sokakta yanınızdan geçerken yüzüne bakmakta

zorlandığınız, konuşmadığınız, kirli dokunuşlarından içgüdüsel olarak kaçındığınız o sefillerden biri için olsaydı, çocukluğu paçavralar içinde, yol kavşaklarında çamurda yalınayak koşarak, kışın rıhtımın kenarında soğuktan titreyerek, akşam yemeğinizi yediğiniz M. Véfour'un mutfaklarının hava deliğinin önünde ısınarak geçmiş, çöplerin içinde bir parça ekmek arayan ve bulduğunda yemeden önce ekmeğini üzerine silen, bir kuruş bulmak için bir çiviyle bütün gün dere yatağını kazıyan, kraliyet şenliği ve Grève Meydanındaki infazlar gibi bedava gösterilerin dışında eğlencesi olmayan bahtsız insanlardan, açlığın hırsızlığa ve hırsızlığın da diğer şeylere ittiği zavallı insanlardan, on iki yaşında hapishanenin, on sekiz yaşında kürek mahkûmluğunun ve kırk yaşında da idam sehpasının el koyduğu, üvey toplumun yoksun bıraktığı çocuklardan, bir okul veya bir atölyeyle iyi kalpli, ahlaklı, topluma faydalı hale getirebileceğiniz, ama onlarla ne yapacağınızı bilemediğinizden bazen Toulon'un kızıl mahşerine, bazen Clamart'ın dilsiz mezarlığına atarak önce özgürlüklerini sonra da hayatlarını çaldığınız o bahtsız insanlardan biri için, idam cezasının kaldırılması önerinizi bu insanlardan biri için teklif etmiş olsaydınız, ah! o zaman oturumunuz gerçekten saygın, onurlu, yüce, ihtişamlı olurdu. *Per viscera Dei,* Tanrı adına imana döneceklerine inanılan mezhep sapkınlarını *quoniam sancta synodus sperat hoereticorum conversionem* Din Bilginleri konsülüne davet eden Trento'nun yüce rahiplerinden bu yana hiçbir insan meclisi bundan daha üstün, bu denli ünlü, bu denli bağışlayıcı bir manzara sergilememiş olurdu. Zayıf ve küçükleri önemsemek, gerçekten büyük ve güçlü olanlara has bir meziyettir.

Bir brahman konseyi, paryanın davasını ele aldığında güzeldir. Ve paryanın davası burada halkın davasıdır. Ucunun size dokunmasını beklemeden ölüm cezasını kaldırsaydınız siyasal bir eserden fazlasını, toplumsal bir eser yaratmış olacaktınız.

İdam cezasını kaldırmaya çalışırken değil de darbe yapmaya yeltenirken suç üstü yakalanmış dört zavallı bakanı kurtarmak için ölüm cezasını kaldırmaya çalıştığınızda ise siyasal bir eser bile gerçekleştiremediniz!

Ne oldu? Samimi olmadığınız için biz de kuşkuyla yaklaştık. Halk kendisine yanlış izlenim verilerek kandırıldığını fark etti, bütün meseleye topyekûn sırtını döndü ve olağanüstü şey, bunca zaman çilesini çektiği idam cezasını davası haline getirdi. Onu bu noktaya götüren sizin beceriksizliğiniz oldu. Meseleyi dolambaçlı ve samimiyetsizce ele alarak uzun süreliğine onu lekelediniz. Bir komedi oynadınız, gösteriniz yuhalandı.

Yine de birkaç kişi bu kaba güldürüyü ciddiye alma iyiliğini gösterdi. Ünlü oturumdan hemen sonra, dürüst bir insan olan adalet bakanı tarafından başsavcılara her türlü idam cezasının belirsiz bir süre için askıya alınması emri verildi. Görünürde bu büyük bir adımdı. İdam cezası karşıtları rahat bir nefes aldılar, ancak yanılsama uzun sürmedi.

Bakanların davası yürütülüp tamamlandı. Ne karar verildi bilmiyorum. Dört can bağışlandı. Ham, ölüm ile özgürlük arasında orta nokta seçildi. Bu düzenlemelerin ardından devlet yöneticilerinin zihninden her türlü korku silinip gitti, ama korkuyla birlikte insanlık duygusu da gitti. İdam cezasının kaldırılması artık söz konusu değildi. Hal böyle olunca ütopya tekrar ütopya, teori teori, şiir de şiir haline geri döndü.

Ancak hapishanelerde beş ya da altı aydır canlarının bağışlandığından emin, huzurlu bir şekilde soluyarak cezaevi avlularında gezinen birkaç sıradan zavallı mahkûm vardı hâlâ. Bekleyin.

Gerçeği söylemek gerekirse cellat çok korkmuştu. Yasa yapıcıların insanlıktan, insan sevgisinden, ilerlemeden bahsettiklerini işittiği gün kendisi için her şeyin sonunun geldiğini sanmıştı. Gidip saklanmıştı, sefil adam, gece kuşlarının gün ortasında rahatsız oldukları gibi o da temmuz ayının güneşinde huzursuz olup kendini unutturmaya çalışmış, kulaklarını tıkayıp nefes almaya bile cesaret edemeden giyotininin altına büzülmüştü. Altı ay boyunca kimse onu görmemişti. Hayatta olduğuna dair hiç işaret yoktu. Bu süre boyunca bulunduğu karanlıkta kendisini teskin etmişti. Meclis tarafına kulak kesilmiş, adının dile getirildiğini işitmemişti. Onu dehşete düşüren o sesli, büyük sözcükler ağza alınmıyordu. *Traité des Délits et des Peines*'le [Suçlar ve Cezalar Kitabı] ilgili tumturaklı yorumlar da yoktu. Bambaşka konularla ilgilenilmeye başlanmıştı, toplumsal çıkarlardan, bir köy yolundan, Opéra-Comique için bir sübvansiyondan ya da yüz elli milyonluk devasa bütçedeki yüz bin franklık bir zarardan bahsediliyordu. Kimse onu, baş kesiciyi düşünmüyordu. Bunu görünce adam sakinlemiş, başını deliğinden çıkarıp sağa sola bakınmıştı. La Fontaine'in bilmem hangi faresi gibi bir adım, ardından iki adım attı, derken giyotinin altından tamamen çıkmaya cesaret etti, ardından makinenin üstüne atılıp onu onardı, düzeltti, parlattı, okşadı, ışıldattı, tembelliğin bozduğu paslanmış eski mekaniği yağladı, aniden döndü, karşısına çıkan ilk hapishanede hayata güvenen o zavallı-

lardan rastgele birini saçından tuttu, kendisine çekti, onu soydu, bağladı, kilitledi ve böylece infazlar yeniden başladı.

Bütün bunlar korkunç da olsa tarihin bir parçasıdır.

Evet, tekrar yaşama umudu verilerek cezaları boş yere ağırlaştırılmış zavallı tutsakların altı aylık bir ertelemenin ardından tecili iptal edildi ve neden gösterilmeden, sebebi bilinmeden, zevk olsun diye, soğuk bir tavırla bu insanların hepsi düzenli kesim sırasına dizildi. Ah! Tanrım! Size soruyorum, bu insanların yaşamasının bize ne zararı vardı? Fransa'da herkesin nefes almasına yetecek kadar hava yok mu?

Günün birinde Adalet Bakanlığının konuyla ilgisiz, sefil bir memurunun sandalyesinden kalkıp "Hadi! Artık kimse ölüm cezasının kaldırılacağını düşünmesin. Giyotini yeniden çalıştırmanın zamanı geldi!" demesi için bu adamın kalbinde korkunç bir şeyler olmuş olmalıdır.

Ayrıca şunu da söyleyelim, hiçbir infaz temmuz tecilinin kaldırılmasının ardından yaşananlar kadar korkunç koşullarda gerçekleşmemiştir. Grève Meydanı hiç bu kadar dayanılmaz olmamıştır ve idam cezasının iğrençliği bundan daha iyi kanıtlanmamıştır. Bu iğrençliğin artması, kan yasasını tekrar yürürlüğe koyan insanların haklı cezasıdır. Eserleriyle cezalandırılsınlar, hak ettikleri budur.

Burada bazı infazların ne denli korkunç ve inançtan yoksun olduğunu göstermek için iki üç örnek vermek gerekiyor. Başsavcıların hanımlarının sinirlerini zorlamak lazım. Kadın, bazen vicdandır.

Geçen eylül ayının sonlarına doğru bir gün öğle saatlerinde, yeri, günü, mahkûmun adını tam olarak

hatırlamıyoruz, ama söylediklerimize itiraz edilirse bu bilgileri bulabiliriz, sanırım Pamiers'deydi, eylül ayının sonlarına doğru demiştik, hapishanede kendi halinde iskambil oynayan bir adamın yanına gelip iki saat içinde idam edileceği açıklanmış. Adam bunu duyunca tüm uzuvlarına kadar titremiş çünkü altı aydır kendisini unutmuş olduklarından emin, öleceğini düşünmez olmuş. Alelacele saçları kesilip tıraş edilmiş, sıkıca bağlanmış, günah çıkartmış, ardından dört jandarma eşliğinde kalabalık arasından yürütülerek infaz yerine götürülmüş. Buraya kadar her şey sıradan. İnfazlar böyle yapılıyor. İdam sehpasına varınca cellat onu rahipten teslim almış, götürüp tahtanın üzerine bağlayıp "fırına sürmüş", burada argo deyimini kullanıyorum, ardından bıçağı salıvermiş. Ağır demirden üçgen zorlukla yerinden oynamış, sarsılarak yivde ilerlemiş ve iğrenç kısım burada başlıyor, adamı öldürmeden boynunu kesmiş. Adam korkunç bir çığlık atmış. Şaşkın cellat bıçağı kaldırıp yeniden bırakmış. Bıçak adamın boynuna bir kez daha isabet etmiş, ama boynu yine kesmemiş. Adam çığlık çığlığa, halk da öyle. Üçüncüsünde başaracağını uman cellat bıçağı tekrar kaldırmış. Nafile. Üçüncü darbe mahkûmun ensesinden üçüncü defa bir kan ırmağının fışkırmasına neden olmuş, ama başı yine kesmemiş. Kısa tutalım. Bıçak beş kez kaldırılıp bırakılmış, beş kez mahkûma isabet etmiş, mahkûm beş kez bu darbeler altında çığlıklar atmış ve merhamet diye bağırarak canlı başını sallamış! Buna öfkelenen halk taş toplayıp o sefil celladı taşlayarak adaleti yerine getirmeye girişmiş. Cellat giyotinin altına kaçıp oradan da jandarmaların atlarının arkasına sığınmış. Olay daha bitmedi. İdam sehpasının

üzerinde yalnız olduğunu gören mahkûm doğrulmuş ve oracıkta, ayakta, korkunç bir halde, her yanından kanlar akarak, yarısı kesilmiş omzuna düşen başını tutarak, zayıf çığlıklarla iplerinin çözülmesi için yalvarmış. Adama acıyan kalabalık jandarmaları zorlayıp beş kez idam darbesine maruz kalan zavallı adamın yardımına gelmek üzereyken celladın uşağı, yirmi yaşlarında bir delikanlı, giyotinin üstüne çıkmış, bağlarını çözmek için adama arkasını dönmesini söylemiş ve hiç şüphe duymadan kendisine söyleneni yapan, ölmek üzere olan adamın bu halini fırsat bilerek sırtına atlamış ve bilmem hangi kasap bıçağıyla adamın boynunu kafasına bağlayan kısmı zor şer kesmeye koyulmuş. Bunlar oldu. Bunlar görüldü. Evet.

Yasa gereği bu infaza bir yargıcın tanıklık etmesi gerekir. Bir işaretle her şeye son verebilirdi. Peki öyleyse bir insan katledilirken bu yargıç arabasının içinde ne yapıyordu? Gün ortasında, gözlerinin önünde, atlarının soluğu altında, kapısının camekânının hemen bitişiğinde cinayet işlenirken katillerin cezalandırıcısı o yargıç ne yapıyordu?

Üstelik bu yargıç yargılanmadı! Cellat da yargılanmadı! Ve hiçbir mahkeme, Tanrı'nın yarattığı kutsal bir varlığın üzerinde uygulanan yasaların o korkunç yok etme eylemini sorgulamadı!

Ceza yasalarının en barbar dönemi olan on yedinci yüzyılda, Richelieu ve Christophe Fouquet'nin zamanında, Mösyö de Chalais kendisine bir kılıç darbesi yerine otuz dört* fıçıcı keseri darbesi vuran beceriksiz bir

* La Porte yirmi iki darbe der ancak Aubery bunun otuz dört darbe olduğunu savunur. M. De Chalais'nin yirmincisine kadar çığlık attığı söylenir.

asker tarafından Bouffay de Nantes önünde öldürüldüğünde en azından bu durum Paris Parlamentosunca yasaya aykırı görülmüş, soruşturma ve dava başlatılmış, her ne kadar Richelieu veya Christophe Fouquet cezalandırılmasa da asker cezalandırılmıştır. Kuşkusuz bu adaletsizdi, ama içinde adalet bulunduran bir adaletsizlikti.

Burada ise hiçbir şey yapılmadı. Olay temmuz ayından sonra, yumuşak adetlerin ve ilerlemenin olduğu dönemde, Meclisteki idam cezasıyla ilgili ünlü ağlama gösterisinden bir yıl sonra gerçekleşmişti. Paris gazeteleri bunu önemsiz bir hikâye olarak aktardı. Kimse huzursuz edilmedi. "Yüksek yapıtların yaratıcısı" kişiye zarar vermek için birisinin giyotini özellikle gevşettiği öğrenildi. Daha önce ustası cellat tarafından kovulmuş uşağı, ondan intikam almak için bu oyunu oynamıştı.

Ufak bir yaramazlık. Devam edelim.

Üç ay önce Dijon'da bir kadın işkenceye götürülmüş (bir kadın!). Doktor Giyotin'in bıçağı bu sefer de işlememiş. Baş tamamen kesilmemiş. İnfazcının uşakları kadının ayaklarına sarılmışlar ve zavallı kadının çığlıkları eşliğinde çekiştirerek başını zorla bedeninden ayırmışlar.

Paris'e, gizli infazlar dönemine geri dönelim. Temmuz'dan bu yana Grève'de kelle vurmaya cesaret edilmediğinden, korktuklarından, kaypak olduklarından bakın ne yapılıyordu. Bicêtre'ten en son sanırım Désandrieux adında bir idam mahkûmu alındı, iki tekerlek üzerinde sürüklenen, her yanı kapalı, iyice kilitlenmiş bir sepete kondu, ardından, önünde ve arkasında bir jandarmayla ses çıkarmadan ve kalabalığı başına toplamadan bu yük Saint-Jacques'ın ıssız kapısına bı-

rakıldı. Oraya vardıklarında saat sabahın sekiziymiş, gün yeni ağarıyormuş. Orada yeni kurulmuş bir giyotin, bu beklenmedik makinenin etrafında da seyirci olarak taş yığınlarının üzerine oturmuş birkaç düzine çocuk varmış. Aceleyle adamı sepetten çıkarıp nefes bile almasına izin vermeden gizlice, sinsice, utanç içinde başını kesmişler. Buna yüksek adaletin kamusal ve törensel icraatı deniyor. Ne utanç verici bir alay!

Kralın adamları medeniyet sözcüğünden ne anlıyorlar acaba? Medeniyetin hangi noktasındayız? Hilelere ve düzenbazlıklara indirgenmiş adalet! Geçici çözümlere indirgenmiş yasalar! Korkunç!

Toplum ona bu şekilde hainçe davrandığına göre idam mahkûmluğu epey korkutucu olmalı!

Yine de adil olalım, infaz tamamen gizli tutulmamıştı. Sabah adet olduğu üzere Paris kavşaklarında idam kararı bağırıldı ve kararın basılı olduğu kâğıtlar satıldı. Bu satıştan yaşayan insanlar var. İşitiyor musunuz? Bahtsızın birinin suçundan, cezasından, çektiği işkencelerden, can çekişmesinden bir kuruşa satılan bir kâğıt, bir ürün yapılıyor. Kana bulanmış bu kuruştan daha iğrenç bir şey tasavvur edebilir misiniz? Kim topluyor bunları?

Yeterince olay aktardık. Hatta fazla bile. Tüm bunlar korkunç, değil mi? İdam cezasını haklı gösterecek ne kaldı?

Biz bu soruyu ciddiyetle soruyoruz, bize cevap verilmesi için. Geveze aydınlara değil, ceza hukukçularına soruyoruz. Ölüm cezasının mükemmelliğini, diğer tüm konular gibi çelişkili bulan insanlar olduğunu biliyoruz. Kimileri de ona karşı çıkan şu veya bu kişiden nefret ettikleri için idam cezasını sevmez. Bu, onlar

için neredeyse edebi bir mesele, kişilere, özel isimlere indirgedikleri bir meseledir. Bu kişiler tıpkı iyi hukukçular, başarılı sanatçılar gibi birbirlerini çekemeyen kıskanç kimselerdir. Torregiani'lerin Michelangelo'ya, Scudéry'lerin Corneille'lere yaptığı saygısızlığı Joseph Grippa'lar Filangieri'lere yapmıyordur.

Biz onlara değil, tam anlamıyla kanun adamlarına, diyalekt isyenlere, akılcılara, idam cezasını idam cezası olduğu için, onun güzelliğini, iyiliğini, yüceliğini sevenlere sesleniyoruz.

Onların gerekçeleri ne, duyalım!

Yargılayan ve mahkûm edenler idam cezasının gerekli olduğunu söylüyor. Öncelikle, çünkü toplumsal birliğe zarar veren ve tekrar zarar verebilecek bir organın kesilmesi önemli diye. Mesele bundan ibaret olsaydı müebbet hapis yeterli olurdu. Bu durumda idama ne gerek var? Hapishaneden kaçabileceklerini söyleyerek itiraz mı edeceksiniz? Tedbirinizi alın o halde. Demir parmaklıkların sağlamlığına güvenmiyorsanız hayvanat bahçeleri kurmaya nasıl cesaret ediyorsunuz?

Gardiyanın yeterli olduğu yerde cellada gerek yoktur.

Ama, diye devam ederler, toplumun intikam alması, toplumun cezalandırması gerekiyor. İkisine de hayır. İntikam alan bireydir, cezalandıran ise Tanrı.

Toplum, bu ikisi arasındadır. Ceza onun üstünde, intikam onun altındadır. Ne çok ne de azı ona yakışır. "İntikam almak için cezalandırmamalıdır", *iyileştirmek için düzeltmelidir*. Ceza hukukçularının formülünü bu şekilde değiştirin, o zaman bunu anlar, bunu benimseriz.

Geriye üçüncü ve sonuncu gerekçe kaldı, örnek teşkil etme teorisi. "Örnek oluşturmak gerekiyor!"

Suçluların yolundan gidecek olanları, onları bekleyen kaderin görüntüleriyle yıldırmak gerekir. İşte, Fransa'nın beş yüz yargıç kurulunun ifadelerinde, az çok farkla yer alan sabit cümle budur. Pekâlâ! Öncelikle, örneklik kavramını reddediyoruz. İşkence gösterilerinin beklenen etkiyi meydana getirdiğini reddediyoruz. Bu, halkı caydırmak yerine onun ahlakını bozuyor, ondaki her türlü duyarlılığı, dolayısıyla her türlü erdemi yok ediyor. Bununla ilgili kanıtlar sayısızdır ve burada birkaçından bahsetmek istesek akıl yürütmemizi çıkmaza sokar. Yine de çok yakın zamana ait olduğundan, binlerce olay arasından bir tanesini aktaralım. Bu satırları yazdığımız zamana göre olay on gün önce, karnavalın son günü olan 5 Martta yaşanmıştır. Louis Camus adındaki bir kundakçının idamından hemen sonra Saint-Pol'da bir grup maskeli kişi, hâlâ tüten giyotinin etrafında dans etmeye koyulmuş. Dilediğiniz kadar "örnek olsun diye" insan cezalandırın, karnaval eserinize gülecektir.

Tecrübeye rağmen hâlâ alışılagelmiş örnek kuramınıza tutunuyorsanız o zaman on altıncı yüzyıla gidin, gerçekten dehşet verici olun, işkencelerin çeşitliliğini bizlere geri getirin, Farinacci'yi, yeminli işkencecileri geri getirin, darağacını, tekerleği, odun ateşinde insan yakmaları, estrapade'ları,* kulak kesmeleri, insanların diri diri gömüldüğü çukurları, kaynar suya batırmaları geri getirin. Paris'in bütün kavşaklarında, açık diğer dükkanların arasında sıradan bir dükkân gibi, her daim taze etle dolu celladın çirkin tezgâhını geri getirin. Montfaucon'u geri getirin, on altı taş sütununu, taştan yargıçlarını, kemik mahzenlerini, kirişleri-

* Kişiyi ipte sallandırma cezası –çn.

ni, kancalarını, zincirlerini, iskelet şişlerini, kargaların pislediği alçıdan tepesini, darağacı şubelerini, kuzeybatı rüzgârının Temple Mahallesine kadar taşıdığı ceset kokusunu geri getirin. Paris'in o devasa cellat sundurmasını daimi olarak ve tüm gücünde geri verin. Şimdi tam zamanı! Alın size örneğin âlâsı. İdamın hasını görün. Bunlar dişe dokunur işkencelerdi. Bunlar iğrenç, korkunç uygulamalardı.

Ya da İngiltere gibi yapın. Ticaret ülkesi İngiltere'de, Dover sahilinde bir kaçakçıyı yakalarlar, *örnek olsun* diye asarlar, *örnek olsun* diye asılı bırakırlar, ancak ceset hava koşulları sebebiyle çürüyebileceğinden, cezayı tekrarlamamak için üzerine katranlanmış bir örtü sarılır özenle. Ey tutumluluk toprağı! Asılmış insanları katranlamak!

Bu uygulamada yine de bir mantık var. Örnek oluşturma düşüncesini anlamanın en insancıl şeklidir.

Peki sizler, zavallı bir adamı dış bulvarların en ıssız köşelerinde sefil bir şekilde boğazladığınızda örnek oluşturduğunuza ciddi anlamda inanıyor musunuz? Grève Meydanında gün ortasında hadi neyse, ama Saint-Jacques kapısında! Sabah sekizde! Oradan kim geçer? Oraya kim gider? Orada bir adamı öldürdüğünüzü kim biliyor? Orada örnek oluşturduğunuz kimin aklına gelir? Kime örnek? Bulvardaki ağaçlara herhalde.

Halk önünde yapılması gereken infazların gizlice yapıldığını görmüyor musunuz? Gizlendiğinizi görmüyor musunuz? Korktuğunuzu ve eserinizden utandığınızı? *Discite justitiam moniti*'nizi* gülünç bir şekilde kekelediğinizi? Durmadan ve ne yaptığınızı tam olarak bilmeden baş kestiğinizde sarsıldığınızı,

---

* Lat. "Adaleti örneklerden öğreniniz" –ed.n.

şaşırdığınızı, endişe ettiğinizi, haklılığınızdan emin olmadığınızı, genel bir kuşkuya düştüğünüzü görmüyor musunuz? Seleflerinizin, eski parlamenterlerin temiz vicdanla yerine getirdiği kanlı görevin ahlaki ve toplumsal duygusunu yitirdiğini yüreğinizin derinliklerinde hissetmiyor musunuz? Geceleri başınız yastıkta onlardan daha çok dönmüyor mu? Sizden önce başkaları da idam cezaları verdi, ama bunu yaparken haklı, adil, doğru olduklarını düşünüyorlardı. Ursinlerin Jouvenel'i kendisini yargıç sanıyordu. Elie de Thorrette kendisini yargıç sanıyordu. Laubardemont, La Reynie ve Laffemas da kendilerini yargıç sanıyorlardı. Oysa siz, içinizde bir katil olmadığından emin değilsiniz!

Grève'i terk edip Saint-Jacques'ın duvarına, kalabalığı bırakıp yalnızlığa, günü bırakıp alacakaranlığa gidiyorsunuz. Yaptığınız şeyi artık o şaşmaz eminlikle yapmıyorsunuz. Saklanıyorsunuz diyorum size!

İdam cezası lehindeki bütün nedenler işte çürütüldü. İşte, yargıçlar kurulunun kıyasları hiç oldu. Tüm iddianame yongaları, işte hepsi süpürüldü ve küle çevrildi. Mantığın en ufak dokunuşuyla yanlış akıl yürütmelerin hepsi eriyip yok oldu.

Bu yüzden kralın adamları gelip de şefkatli bir sesle toplumu koruma, kamu kovuşturması, örnek oluşturma adına biz jüri üyelerinden, biz insanlardan artık kelle istemesin. Güzel söz ve hiçlik bunların hepsi! Bu mübalağa baloncuklarına bir iğne batırın, hepsi söner. Bu tatlı konuşmaların altında sadece yürek katılığı, acımasızlık, barbarlık, azmini ispatlama isteği, ücretini kazanma zorunluluğu bulursunuz. Susun aydınlar! Yargıcın kadifeden pençeleri altında celladın tırnakları hissediliyor.

Kraliyet ceza başsavcısını soğukkanlılıkla hayal etmek zordur. Geçimini başkalarını idam sehpasına göndererek sağlayan bir insandır bu kişi. Grève Meydanında kadrolu yer sağlayandır. Ayrıca üslup ve edebiyatta iddialı, iyi bir konuşmacı –ya da öyle olduğunu sanan–, idam hükmüne varmadan evvel gerektiğinde ezbere bir ya da iki Latince dize okuyarak etki yaratmaya çalışan, başkalarının hayatı söz konusuyken, ah sefil!, özsaygısıyla ilgilenen, kendisine has beklentileri, ulaşmak istediği umutsuz istekleri, kendi klasikleri, şairlerin Racine'i veya Boileau'su olduğu gibi kendi Bellart'ı, kendi Marchangy'si olan bir mösyödür. Konuşmasında giyotinden yana yer alır, bu onun rolü, onun mesleğidir. İddianamesi, onun edebi eseridir. Onu mecazlarla süsler, alıntılarla taçlandırır, çünkü okunduğunda güzel olması, hanımların hoşuna gitmesi gerekir. Taşra için yeni sayılabilecek beylik sözleri, kendine has anlatış zarafeti, araştırmaları, yazınsal incelikleri vardır. Özel sözcüklerden neredeyse Delille Okulundan çıkmış tragedya şairlerimiz kadar nefret eder. Olaylardan olduğu haliyle bahseder diye korkmayınız! Yalınlığının sizi isyan ettireceği düşüncelerin hepsi onda sıfatların, epitetlerin altına gizlenmiştir. M. Samson'u toplum içine çıkabilir hale getirir. Bıçağı tüllerle örter. Kaldıracı pohpohlar. Dolaylı anlatımıyla kırmızı sepeti sarıp sarmalar, öyle ki ne olduğunu unuturuz. Yumuşak ve edeplidir artık. Onu gece çalışma odasında, altı hafta sonra idam sehpasını kurdurtacak o söylevi hazırlarken canlandırabiliyor musunuz? Kanunun en korkunç maddesine bir sanığın başını sokmak için kan ter içinde çalıştığını hayal edebiliyor musunuz? Kötü hazırlanmış bir yasayla bir zavallının boynunu kestiği-

ni düşünebiliyor musunuz? Bir adamın ölümünü açıklamak ve zorunlu kılmak için iki üç zehirli metni, türlü mecaz ve söz sanatı israfı içinde büyük çabalarla nasıl demlendirdiğini fark ediyor musunuz? O bunları yazarken masasının altında, ayaklarının dibinde celladın durduğu ve sahibin köpeğine dediği gibi, cellada "Sakin! Sakin! Kemiğini alacaksın!" demek için ara sıra yazmaya ara verdiği doğru değil mi?

Kralın bu adamı özel hayatında dürüst bir insan, iyi bir baba, iyi bir oğul, iyi bir koca, iyi bir dost olabilir, Père-Lachaise'deki tüm mezar taşlarının üzerinde yazdığı gibi.

Yasanın bu uğursuz uygulamaları feshedeceği günün yakın olmasını umalım. Sırf medeniyetimizin havası belli bir sürede ölüm cezasını aşındırmalıdır.

Bazen ölüm cezası savunucularının bunun tam olarak ne anlama geldiğini yeterince düşünmediklerine inanasımız gelir, ama söz konusu suç ne olursa olsun toplumun vermediği bir şeyi geri alma şeklindeki bu ölçüsüz hakkı, bu cezayı, düzetilemez cezaların en düzeltilemez olanını bir ölçüp tartın!

İki şey,

Vurduğunuz bu insan ailesiz, kimsesiz birisi olabilir. Bu durumda ne eğitim ne terbiye almış, ne zekâsını ne de yüreğini geliştirmesi için ilgi görmüştür. Öyleyse bu zavallı yetimi hangi hakla öldürüyorsunuz? Çocukluğu köksüz ve dayanaksız süründüğü için onu cezalandırıyorsunuz! Onu içine terk ettiğiniz yalnızlığın ağır suçunu yine ona yüklüyorsunuz! Bahtsızlığını suç ilan ediyorsunuz! Hiç kimse ona ne yaptığını söylemedi. Bu adam bilmiyor. Hata kaderinin, onun değil. Masuma vuruyorsunuz.

Bu insanın bir ailesi olabilir. Bu durumda onu boğazladığınızda vurduğunuz darbe sadece onu mu yaralıyor? Bu darbe babasını, anasını, çocuklarını kanatmayacak mı? Hayır. Onu öldürerek tüm ailesinin kellesini alıyorsunuz. Ve bir kez daha, masumlara vuruyorsunuz.

Hangi yöne dönerse dönsün her seferinde masuma vuran beceriksiz ve kör ceza!

Bu insanı, ailesi olan bu suçluyu hapsedin. Hapishanesinde yakınları için çalışabilir, ama mezarın derinliklerinden geride bıraktıklarının geçimini nasıl sağlayacak? Babalarını, yani ekmeklerini elinden aldığınız o küçük oğlanlara, o küçük kızlara ne olacağını içiniz titremeden hayal edebiliyor musunuz? On beş yıl sonra kürek cezalarına göndermek için bu oğlan çocuklarına, müzikli tavernalara göndermek için bu kız çocuklarına mı güveniyorsunuz? Ah! Zavallı masumlar!

Sömürgelerde bir köle ölüm cezasına çarptırıldığında sahibine bin franklık tazminat ödeniyor. Köle sahibinin zararını karşılıyorsunuz, ama aileye tazminat vermiyorsunuz! Nasıl? Burada da bir adamı, ona sahip olanların elinden almıyor musunuz? Sahibinin kölesi konumuna kıyasla bu adamın babasının mülkiyeti, karısının malı, çocuklarının eşyası olduğu konumu daha kutsal değil midir?

Yasanızın cinayet olduğunu kanıtlamıştık. Şimdi de hırsızlık olduğunu kanıtladık.

Bir şey daha. Bu insanın ruhu hakkında hiç düşünüyor musunuz? Ne durumda olduğunu biliyor musunuz? Onu böyle çeviklikle göndermeye cesaret edebiliyor musunuz? Eskiden en azından halk arasında biraz inanç dolaşıyor, manevi dayanak son anda

en katı kişiyi bile yumuşatabiliyordu. Bir idam cezası mahkûmu aynı zamanda bir tövbekârdı da. Toplum bir dünyayı kapattığında din ona başka bir dünyayı açardı. Her ruh Tanrı'nın bilincindeydi. İdam sehpası gökle sadece bir sınırdan ibaretti. Artık kalabalık buna inanmayı bıraktığına göre idam sehpasından ne umuyorsunuz? Şu an bütün dinler limanlarımızda, önceleri dünyalar keşfetmiş o eski gemiler gibi çürümeye başladığına göre, artık çocuklarımız Tanrı'yla alay ettiğine göre ne bekliyorsunuz? Mahkûmlarınızın karanlık ruhlarını –ki onları bu hale getirenler Voltaire ve M. Pigault-Lebrun'dür– kendinizin dahi kuşku duyduğu bir şeyin içine hangi hakla atıyorsunuz? Onları, kuşkusuz kusursuz bir ihtiyar olan hapishane rahibinize sunuyorsunuz, ama bu kişi inanıyor ve inandırıyor mu? Muhteşem eserini bir angarya olarak yerine getirmiyor mu? Arabada cellatla yan yana oturan bu adama siz rahip mi diyorsunuz? Ruh ve yetenek sahibi bir yazar bizden önce bunu söylemişti: *Papazı kaldırdıktan sonra celladı orada tutmak çok korkunç bir şeydir!*

Ama bunlar kuşkusuz sadece "duygusal nedenler"-dir, yalnızca kendi doğrularına inanan burnu havada kimselerin dediği gibi. Bizce bunlar en iyileridir. Çoğu zaman duyguların nedenlerini aklın nedenlerine tercih ederiz. Zaten bu iki dizi her zaman birbirine bağlıdır, bunu unutmayalım. *Suçlar Kitabı*, *Kanunların Ruhu* kitabına aşılanmıştır. Montesquieu'den Beccaria doğmuştur.

Akıl da duygu da bizim içindir, tecrübe de öyle. Ölüm cezasının kaldırıldığı ideal toplum modellerinde büyük suçlar yıldan yıla azalma gösterir. Bunu göz önünde bulundurun.

Bizler şimdilik Meclisin hiç düşünmeden giriştiği gibi ölüm cezasının aniden ve tamamen kaldırılmasını istemiyoruz. Tersine, temkinliliğin bütün denemelerini, bütün önlemlerini, bütün yavaşlığını istiyoruz. Zaten sadece ölüm cezasının kaldırılmasını istemiyoruz, kilitten satıra kadar her biçimiyle ceza hukukunun baştan aşağı tamamen elden geçirilmesini istiyoruz ve iyi sonuç vermesi için de zaman, böyle bir esere dahil edilmesi gereken en önemli ana maddelerden biridir. Bu konuda uygulanabilir olduğuna inandığımız düşünceler sistemini başka yerde geliştirmeyi umut ediyoruz. Fakat bugünden itibaren sahte para, kundakçılık, nitelikli hırsızlık vb durumlardan bağımsız olarak, bütün başlıca davalarda mahkeme başkanının jüriye şu soruyu sormasını istiyoruz: *Mahkûm tutkularıyla mı, yoksa çıkarı için mi hareket etmiştir?* Eğer jüri, *mahkûmun tutkuları doğrultusunda davrandığı* kararını verirse o zaman ölüm cezası verilmesin. Bu, en azından insanı çileden çıkartan birkaç infazın gerçekleşmesine engel olur. Ulbach ve Debacker kurtulmuş olurdu. Othello'yu giyotine göndermezdik.

Ayrıca su götürmez bir diğer gerçeklik de bu idam sorununun gün geçtikçe olgunlaşmasıdır. Kısa sürede toplum, bizim gibi bu sorunu çözecektir.

En inatçı ceza hukukçuları buna dikkat etsin, bir yüzyıldan bu yana ölüm cezası hafifliyor. Neredeyse yumuşadı sayılır. Bu da tükenmişlik işaretidir. Zayıflık işaretidir. Yakında öleceğinin işaretidir. İşkenceler sona erdi. Tekerlek infazı yok oldu. Darağacı yok oldu. Tuhaf şey! Giyotinin kendisi bir ilerlemedir.

Mösyö Guillotin insansever birisiydi.

Evet, Farinace ve Vouglans'ın, Delancre ve Isaac Loisel'in, Oppède ve Machault'nun dişli ve açgözlü Themis'i zayıflıyor. Güç kaybediyor. Ölüyor.

Grève Meydanı bile artık onu istemiyor. Grève Meydanı eski saygınlığına kavuşuyor. Yaşlı kan içici temmuzdan bu yana uslandı. Artık daha iyi bir hayat sürmek, itibarını geri kazanmak istiyor. Üç yüzyıldan beri bütün idam sehpalarına kendisini pazarlayan Grève Meydanı namuslanıyor. Eski mesleğinden utanıyor artık. Lekelenmiş adından kurtulmak istiyor. Celladı reddediyor, kaldırım taşlarını yıkıyor.

Bugün ölüm cezası çoktan Paris'in dışına taşındı. Bunu burada açıkça belirtelim, Paris'ten çıkması, medeniyetten çıkması anlamına gelir.

Tüm belirtiler bizim tarafımızda. Hatta bu çirkin makine, daha doğrusu Galateia Pygmalion için neyse Guillotin için de öyle olan bu yapıt, tahtadan ve demirden yapılmış bu canavar bezgindir ve de surat asıyor. Belli bir açıdan bakıldığında, yukarıda ayrıntılarını verdiğimiz o korkunç infazlar mükemmel göstergelerdir. Giyotin tereddüt ediyor. Hedefini vuramıyor. Ölüm cezasının o eski yapısı bozuluyor.

O iğrenç makine Fransa'dan gidecek, buna inanıyoruz ve Tanrı dilerse, topallayarak gidecek çünkü ona sağlam darbeler vurmayı görevimiz biliriz.

Kendine başka yerde sığınak bulsun. Medenileşen Türkiye'ye değil, onu istemeyecek vahşilere de* değil, barbar halklara gitsin. Medeniyet merdiveninin birkaç basamağını daha inip İspanya'ya ya da Rusya'ya gitsin.

Geçmişin toplumsal yapısı üç sütun üzerine inşa edilmişti: Rahip, kral, cellat. Bir ses *Tanrılar gidiyor!*

---

* Otahiti parlamentosu ölüm cezasını kaldırmıştır.

diyeli çok oldu. Yakın geçmişte başka bir ses yükselip *Krallar gidiyor!* diye bağırdı. Artık üçüncü bir sesin yükselip *Cellat gidiyor!* deme vakti gelmiştir.

Böylece eski toplumun taşları birer birer düşecek, Tanrı'nın takdiri, geçmişin çöküşünü tamamlayacak.

Tanrıları özleyenlere, Tanrı burada denebilir. Kralları özleyenlere, vatan burada denebilir. Celladı özleyenlere ise söyleyecek bir şey yoktur.

Ve düzen, cellatla birlikte yok olmayacaktır, sakın böyle düşünmeyin. Geleceğin toplumunun kubbesi, o çirkin kilit taşı olmadığı için yıkılmayacak. Medeniyet birbirini takip eden bir dizi değişimden ibarettir. Siz neye tanık olacaksınız? Ceza hukukunun değişimine. Mesih'in candan kuralları nihayet yasalara nüfuz edecek ve kanunu aydınlatacak. Suç, hastalık gibi ele alınacak ve bu hastalığın yargıçlarınızın yerini alacak hekimleri, kürek cezalarınızın yerini alacak hastaneleri olacak. Özgürlük ve sağlık birbirine benzeyecek. Demir ve ateş dökülen yerlere merhem ve yağ sürülecek. Öfkeyle tedavi edilmeye çalışılan bu hastalık merhametle iyi edilecek. Yalın, ama ihtişamlı olacak. Darağacının yerine haç gelecek. Hepsi bu kadar.

15 Mart 1832
Victor HUGO

Bir Trajediye Dair Komedi

Burada, *Bir İdam Mahkûmunun Son Günü*'nün üçüncü baskısına eşlik eden ve okumak üzere olduğunuz diyalog şeklindeki bu önsözü aktarmamız gerektiğine inanıyoruz. Onu okurken bu kitabın ilk baskısının hangi siyasal, ahlaki ve edebi tartışmaların ortasında gerçekleştiğini hatırlamak lazım [1832 tarihli editörün notu].

Karakterler

Madam de Blinval
Şövalye
Ergaste
Ağıt Şairi
Filozof
Şişman Mösyö
Zayıf Mösyö
Kadınlar
Uşak

Salonda,

AĞIT ŞAİRİ, *okur*

.....

.....

Ertesi gün, ayak sesleri işitiliyordu ormanda,
Bir köpek havlıyordu başıboş dolaşırken
nehrin kenarında;
Zarif genç kız, gözü yaşlı
Kalbi endişe dolu, gelip oturduğunda,
Antik şatonun [châtel] çok eski kulesine,
Gözyaşlarıyla inleyen hüzünlü Isaure'u,
Ama bir daha işitmedi sazını
İyi kalpli gezgin müzisyenin!

DİNLEYİCİLERİN HEPSİ Bravo! Çok güzel! Büyüleyici!

Alkışlar.

MADAM DE BLINVAL Şiirin sonunda insanın gözlerini dolduran tanımlanamaz bir gizem var.

AĞIT ŞAİRİ, *tevazuyla* Felaketin üstü örtülü.

ŞÖVALYE, *başını sallayarak Saz, müzisyen...* Ne kadar da romantik!

AĞIT ŞAİRİ Evet, mösyö, ama aklı başında bir romantizm. Gerçek romantizm. Ne yaparsınız, bazı ödünler vermek gerekiyor.

ŞÖVALYE Ödün mü? Ödün mü? İşte zevk böyle yitiriliyor. Bütün romantik mısraları şu dörtlüğe değişirim,

Pindos ve Kythea tarafından,
İnançlı Bernard uyarıldı.
Sevme Sanatı gelmeli Cumartesi,
Zevk Sanatı'na akşam yemeğine.

İşte, gerçek şiir! *Cumartesi akşam yemeğini Zevk Sanatı'nda yiyen Sevme Sanatı*! Ha şöyle! Ama günümüzde *saz*dan, *müzisyen*den bahsedilir. Artık *zail şiir* yapılmıyor. Şair olsaydım *zail şiirler* yazardım, ama ben şair değilim.

AĞIT ŞAİRİ Ancak, ağıtlar...

ŞÖVALYE *Zail şiir*, mösyö. [Alçak sesle *Madam de Blinval'e*] Üstelik, *châtel* sözcüğü Fransızca bile değil. *Castel* sözcüğü kullanılır.

BİRİSİ, *Ağıt şairine* Bir gözlemimi dile getireceğim, mösyö. *Antik* şato diyorsunuz, neden *gotik* değil?

AĞIT ŞAİRİ Mısralarda *gotik* sözcüğü kullanılmaz.

BİRİSİ Ah! O zaman başka.

AĞIT ŞAİRİ, *sözüne devam ederek* Bakın, mösyö, uyumlu olmak gerekiyor. Fransız şiirine düzensizlik getirmek, bizleri Ronsard'ların, Brébeuf'lerin dönemine götürmek isteyenlerden değilim. Romantiğim, ama ılımlı seviyede. Tıpkı duygular gibi, onların yumuşak, düşsel, melankolik olmalarını istiyorum. Asla kan, iğrençlik olmamalı. Felaketlerin üstünü örtmeli. Biliyorum, öyle insanlar, öyle deliler, öyle çılgın hayal güçleri var ki... Hanımlar, yeni romanı okudunuz mu?

KADIN Hangi romanı?

AĞIT ŞAİRİ *Bir İdam...*

ŞİŞMAN MÖSYÖ Kâfi, mösyö! Ne demek istediğinizi biliyorum. Sadece adı bile sinirlerime dokunmaya yetiyor.

MADAM DE BLINVAL Benim de öyle. Korkunç bir kitap. İşte, yanımda.

KADINLAR Görelim, görelim.

Kitap elden ele dolaşır.

BİRİSİ, *okur Bir İdam...*

ŞİŞMAN MÖSYÖ Lütfen, madam!

MADAM DE BLINVAL Gerçekten de iğrenç bir kitap! İnsana kabuslar gösteren, insanı hasta eden bir kitap.

BİR KADIN, *alçak sesle* Bu kitabı kesinlikle okumam gerekiyor.

ŞİŞMAN MÖSYÖ Gün geçtikçe geleneklerin bozulduğunu kabul etmek gerekir. Tanrım, nasıl da ürkütücü bir düşünce! İdam cezasına mahkûm bir adamın, infaz edileceği gün yaşadığı bütün fiziksel acıları, manevi işkenceleri, hiçbirini atlamadan teker teker derinlemesine irdelemek ve çözümlemek! Bu korkunç bir şey değil mi? Hanımlar, böyle bir fikrin bir yazar bulabilmesi ve böyle bir yazarın da okur kitlesi bulması akıl alır şey midir?

ŞÖVALYE Bu gerçekten de son derece densizce bir şey.

MADAM DE BLINVAL Yazarı kimmiş?

ŞİŞMAN MÖSYÖ İlk baskıda yazarın adı yoktu.

AĞIT ŞAİRİ Aynı yazar başka iki roman daha yazmış... İnanın, isimlerini unuttum. Birincisi Morg'da baş-

layıp Grève'de bitiyordu. Her bölümde çocuk yiyen bir dev var.*

ŞİŞMAN MÖSYÖ O kitabı okudunuz mu, mösyö?

AĞIT ŞAİRİ Evet, mösyö. Olay İzlanda'da geçiyor.

ŞİŞMAN MÖSYÖ İzlanda korkunç bir yer!

AĞIT ŞAİRİ Aynı zamanda içinde *mavi vücutlu* canavarların olduğu odlar, baladlar, daha bilmem neler yazmış.

ŞÖVALYE, *gülerek* Vay canına! Pek de tuhaf bir şiir olmalı.

AĞIT ŞAİRİ Ayrıca bir drama da yayımlamış, buna drama deniyor. En güzel dizesi de şu,

Yarın yirmi beş haziran bin altı yüz elli yedi.

BİRİSİ Ah, ne dize!

AĞIT ŞAİRİ Bu dize rakamlarla da yazılabilir, hanımlar, gördüğünüz gibi,

Yarın, 25 Haziran 1657.

Şair güler. Diğerleri de güler.

ŞÖVALYE Günümüz şiirine özgü bir şey bu.

ŞİŞMAN MÖSYÖ Aman! Bu adam dize yazmasını bilmiyor! Adı neydi?

AĞIT ŞAİRİ Hatırlaması kadar telaffuz etmesi de zor bir adı var. İçinde Gotça, Vizigotça, Ostrogotça bir şeyler var.

Şair güler.

MADAM DE BLINVAL Aşağılık bir adam.

---

* Yazarın o dönemde pek iyi karşılanmamış *Han d'Islande* adlı eseri –çn.

ŞİŞMAN MÖSYÖ Korkunç bir adam.

BİR KADIN Onu tanıyan birisi bana şöyle dedi...

ŞİŞMAN MÖSYÖ Onu tanıyan birisini mi tanıyorsunuz?

GENÇ KADIN Evet. Bu kişi onun dünyadan el etek çekmiş, günlerini çocuklarıyla oynayarak geçiren yumuşak huylu, sade birisi olduğunu söylüyor.

ŞAİR Gecelerini de karanlık eserler hayal ederek herhalde. Çok tuhaf! Doğaçlama bir şiir yazdım. Üstelik gerçekten şiirsel,

Karanlık eserler hayal ederek geceleri.

İyi bir durakla. Geriye diğer uyağı bulmak kalıyor. Elbette! *Kasvetleri.*[*]

MADAM DE BLINVAL *Quidquid tentabat dicere, versus erat.*

ŞİŞMAN MÖSYÖ Söz konusu yazarın torunları olduğunu söylüyordunuz. Bu imkânsız, madam. Böyle bir eser yapan kişi... Bu kadar korkunç bir roman...

BİRİSİ Ama bu romanı hangi amaçla yazmış?

AĞIT ŞAİRİ Nereden bileyim ben?

BİR FİLOZOF Söylenene göre idam cezasının kaldırılmasına katkıda bulunmak içinmiş.

ŞİŞMAN MÖSYÖ İğrençlik, size söylüyorum!

ŞÖVALYE Bak sen! Cellatla bir düello demek?

AĞIT ŞAİRİ Giyotine çok kızgınmış.

ZAYIF MÖSYÖ Bunu görebiliyorum. Tumturaklı sözlerinden.

---

[*] "Söylemek istediği her şey aleksandrin şeklinde çıkıyordu": Uyak kurmaktaki doğal becerisinin destan haline gelmiş olan Ovidius'un kendisi hakkında söylediği şey aşağı yukarı buydu (*Tristes*, IV, 10).

ŞİŞMAN MÖSYÖ Hiç de değil. Bu metinde ölüm cezasıyla ilgili sadece iki sayfa var. Gerisi hislerle ilgili.

FİLOZOF Yanlış. Konu akıl yürütmeyi gerektirir. Bir drama, bir roman hiçbir şey kanıtlamaz. Üstelik o kitabı okudum ve kötü bir eser.

AĞIT ŞAİRİ Nefret edilesi! Bu sanat mıdır? Bu sınırları aşmaktır, camları kırmaktır. Hadi bu suçluyu tanıyor olsam. Öyle de değil. Ne yapmış? Kimse bilmiyor. Muhtemelen işe yaramaz herifin tekiydi. Kimsenin beni, tanımadığım birisiyle ilgilenmek zorunda bırakmaya hakkı yok.

ŞİŞMAN MÖSYÖ Okura fiziksel acılar hissettirmeye de kimsenin hakkı yoktur. Trajedyalara baktığımda insanlar birbirini öldürüyor, pekâlâ! Bu beni etkilemiyor, ama bu roman insanın tüylerini diken diken ediyor, kötü rüyalar görmemize neden oluyor. Onu okuduktan sonraki iki gün yataklık oldum.

FİLOZOF Kitabın soğuk ve sıkıcı olduğunu da ekleyin.

ŞAİR Bir kitap!.. Bir kitap!..

FİLOZOF Evet. Demin söylediğiniz gibi mösyö, kitabın estetik hiçbir yanı yok. Soyutlamalarla, saf varlıklarla ilgilenmiyorum. Burada, kendimle bağdaştırabileceğim hiçbir karakter yok. Üstelik üslubu ne sade ne de anlaşılır. Eskinin tozu kokuyor. Bunu söylemek istemiştiniz, değil mi?

ŞAİR Kuşkusuz, kuşkusuz. Bir karakter olmaması lazım.

FİLOZOF Mahkûm da ilgi çekici değil.

ŞAİR Nasıl ilgi çekici olabilir ki? Suç işlemiş, ama pişmanlık duymuyor. Ben bunun tam tersini yapardım. Mahkûmumun hikâyesini anlatırdım. Dürüst

anne babadan gelirdi. İyi bir eğitim almış olurdu. Aşktan bahsederdim. Kıskançlıktan. Suç sayılmayacak bir suçtan. Ayrıca pişmanlıkları olurdu. Çok, çok büyük pişmanlıkları. Ama insanların yasaları karşı konmaz olurdu ve ölmesi gerekirdi. Ve o an ölüm cezası sorununu ele alırdım. İşte bu kadar!

MADAM DE BLINVAL Ah! ah!

FİLOZOF Affederseniz. Mösyönün anladığı şekliyle kitap yine bir şey kanıtlamazdı. İstisnalar geneli etkilemez.

ŞAİR Pekâlâ! Daha iyisi, neden bir kahraman seçmeyelim, örneğin, Malesherbes. Erdemli Malesherbes'i neden seçmemiş? Onun son gününü, acılarını anlatmamış? Ah! İşte o zaman güzel ve asil bir gösteri olurdu! O zaman ağlar, titrer, onunla birlikte giyotine çıkmak isterdim.

FİLOZOF Ben istemezdim.

ŞÖVALYE Ben de istemezdim. Sizin Malesherbes'iniz devrimci birisi.

FİLOZOF Malesherbes'in idam edilmesi genel anlamda ölüm cezasına karşı hiçbir şey kanıtlamaz.

ŞİŞMAN MÖSYÖ Ölüm cezası! Bununla ilgilenmenin ne anlamı var? Bize ne ölüm cezasından? Kitabında bu konuyu işleyerek kabus görmemize neden olduğuna göre yazarı doğuştan kötü birisi olmalı!

MADAM DE BLINVAL Ah! Evet, çok kötü yürekli birisi!

ŞİŞMAN MÖSYÖ Bizi hapishanelere, kürek cezalarına, Bicêtre'e bakmak zorunda bırakıyor. Bu çok rahatsızlık verici. Oraların çirkef kuyular olduğunu pekâlâ biliyoruz. Ama bunun toplumla ne ilgisi var?

MADAM DE BLINVAL Yasaları yapanlar çocuk değiller elbet.

FİLOZOF Ah! Bir yandan da olayları gerçek şekliyle sunca...

ZAYIF MÖSYÖ Ee! İşte eksik olan da bu, gerçek. Bir şairin bu tür konular hakkında ne bilmesini beklersiniz? Bunun için en azından kralın savcısı olmak gerekir. Bakın, bir gazetenin bu kitaptan yaptığı bir alıntıda, idam mahkûmuna ölüm kararı okunduğunda hiçbir şey söylemediği yazıyor, ama ben o anda çığlık atan bir mahkûm gördüm. Kendiniz bakın.

FİLOZOF Müsaadenizle...

ZAYIF MÖSYÖ Bakın, baylar, giyotin, Grève Meydanı, bunlar tatsız şeyler. Bu kitabın okuyucunun tadını kaçırması, onun saf, temiz duygularını köreltmesi de bunun kanıtıdır. Sağlıklı edebiyat savunucuları ne zaman ayağa kalkacak? Fransız Akademisi üyesi olmayı isterdim, iddianamelerim bana bu hakkı sağlayabilir... Ah, Akademi üyesi mösyö Ergaste hazır buradayken soralım, *Bir İdam Mahkûmunun Son Günü* hakkında ne düşünüyor acaba?

ERGASTE Aslında, mösyö, onu okumadım ve okumayacağım da. Dün akşam yemeğimi Madam de Sénange'da yedim ve Morival Markizi bu kitaptan Melcour Düküne bahsetti. Yüksek yargıya, özellikle de Başkan Alimont'a karşı karakterler varmış. Floricour Başrahibi de buna çok kızgındı. Anlaşılan kitapta dine ve monarşiye karşı bölümler de varmış. Ben başsavcının yerinde olsaydım...

ŞÖVALYE Ah! elbette, başsavcı! Ve bildirge! Ve basın özgürlüğü! Bununla birlikte, ölüm cezasını kal-

dırmak isteyen bir şair... Bunun iğrenç bir şey olduğunu kabul edersiniz. Ah! Ah! Eski rejimde işkenceye karşı bir roman yayımlamaya cesaret eden birisi olur muydu hiç? Ama Bastille ele geçirildiğinden beri herkes her şey hakkında yazıp çizebiliyor. Kitaplar korkunç kötü sonuçlar doğuruyor.

ŞİŞMAN MÖSYÖ Korkunç! O zamanlar rahattık, hiçbir şey düşünmüyorduk. Ara sıra Fransa'nın çeşitli yerlerinde bir iki kafa kesilirdi, haftada en fazla iki tane. Tüm bunlar tantanasız, sessizce yapılırdı. Kimse bir şey demez, kimse de üzerine düşünmezdi. Hiçbir şey! Şimdiyse bu kitap çıkıverdi. Dayanılmaz baş ağrıları veren bir kitap!

ZAYIF MÖSYÖ Bu kitabı okuyup jüri nasıl karar versin?

ERGASTE Vicdanları bulandırır.

MADAM DE BLINVAL Ah! Kitaplar! Kitaplar! Bunun bir roman olduğunu kim söylemiş?

ŞAİR Kitaplar, kuşkusuz, toplumsal düzeni bozan birer zehir çoğu zaman.

ZAYIF MÖSYÖ Romantiklerin dilde yaptıkları devrimi hesaba katmazsak tabii.

ŞAİR Ayrımı doğru yapmalıyız, mösyö. Romantik var, romantik var.

ZAYIF MÖSYÖ Kötü zevk var, kötü zevk var.

ERGASTE Kötü zevk konusunda haklısınız.

ZAYIF MÖSYÖ Buna söylenecek bir şey yok.

FİLOZOF, *bir hanımın oturduğu koltuğa yaslanmış* Artık buralarda Mouffetard Sokağında bile ağza alınmayan şeyler söyleniyor.

ERGASTE Ah! İğrenç kitap!

MADAM DE BLINVAL Hey! Ateşe atmayın. Kiralık kitap.

ŞÖVALYE Bizim dönemimizden bahsedelim. Ne zamandan beri her şey böyle bozuldu? Zevk, ahlak... Bizim dönemimizi hatırlıyor musunuz, Madam de Blinval?

MADAM DE BLINVAL Hayır, mösyö, hatırlamıyorum.

ŞÖVALYE Olabilecek en yumuşak başlı, en neşeli, en inançlı halktık. Her zaman güzel kutlamalar olur, güzel şiirler yazılırdı. Çok hoştu. Mösyö de La Harpe'ın, Madam Mareşal de Mailly'nin bin yedi yüz... yılında verdiği şu büyük balodan bahseden madrigalinden* daha zarif bir şey var mıdır? Hani şu Damiens'in† infaz edildiği yıl verilen balo.

ŞİŞMAN MÖSYÖ, *iç çekerek* Ah! Mutlu zamanlar! Şimdiyse ahlak berbat, kitaplar da öyle. Boileau'nun güzel dizesi,

Ve ahlakın gerilemesini sanatların düşüşü takip eder.

FİLOZOF, *alçak sesle şaire* Akşam yemeğini burada mı yiyeceğiz?

AĞIT ŞAİR Evet, birazdan.

ZAYIF MÖSYÖ Şimdi, ölüm cezası kaldırılmak isteniyor ve bunun için *Bir İdam Mahkûmunun Son Günü* gibi acımasız, ahlaksız ve zevksiz romanlar yazılıyor, ne bileyim?

ŞİŞMAN MÖSYÖ Bakınız, dostum, artık bu korkunç kitaptan bahsetmeyelim. Madem karşılaştık, söyleyin bakalım, üç hafta önce temyizini reddettiğimiz o adamla ilgili ne karar verdiniz?

---

* On dördüncü yüzyılda İtalya'da ortaya çıkmış, çalgısız söylenen çoksesli bir oda müziği türü –ed.n.

† XV. Louis'ye karşı suikast teşebbüsünde bulunun kişi.

ZAYIF MÖSYÖ Ah! Biraz sabır! Burada izindeyim. Bırakın biraz soluk alayım. Döndüğümde bakarız. Yine de fazla uzarsa vekilime yazarım...

BİR UŞAK, *içeri girerek* Madam, yemek hazır.

Bir İdam Mahkûmunun Son Günü

I

Bicêtre.

İdam mahkûmu!

Ağırlığı altında ezildiğim, varlığı kanımı donduran bu düşünce zihnimi baştan sona işgal edeli beş hafta oluyor.

Eskiden –çünkü haftalar değil de yıllar geçmiş gibi hissediyorum– diğer herkes gibi bir insandım. Her günün, her saatin, her dakikanın kendine has bir düşüncesi vardı. Genç ve üretken zihnim hayallerle doluydu ve bunları düzensizce ve sonu gelmez şekilde birbiri ardına gözümün önüne sermekten, hayatın ham ve ince kumaşına yorulmadan karmaşık motifler işlemekten zevk alırdı. Bu hayaller genç kızlar, şahane piskopos harmanileri, kazanılan savaşlar, sesle ve ışıkla dolu tiyatrolar ve yine genç kızlar ve geceleyin kestane ağaçlarının geniş kolları altındaki hüzünlü gezilerdi. Hayal dünyamda hep şenlikler vardı. İstediğim şeyi düşünebilirdim, özgürdüm.

Şimdiyse tutsağım. Bedenim hücrede prangaya vurulmuş, zihnim bir korkunç düşünceye hapsolmuş. Korkunç, kanlı, acımasız bir düşünce! Artık tek bir düşünce, tek bir yargı, tek bir kesinlik var: Ölüm cezasına mahkûm olmak!

Ne yaparsam yapayım, cehennem azabını yaşatan yalnız ve kıskanç bu düşünce kurşundan bir hayalet gibi başka şey düşünmemi engelliyor, zavallı benliğimle karşı karşıya, başımı çevirmek veya gözlerimi kapamak istediğim her seferde beni buzdan elleriyle sarsıyor. Zihnimin kaçıp saklandığı her köşeye sızıyor, bana yöneltilen her söze korkunç bir nakarat misali karışıyor, benimle birlikte zindanımın çirkin parmaklıklarına yapışıyor, uyanık olduğum her an zihnime musallat oluyor, çırpınmalarla geçen uykumu gözetliyor ve bir bıçak biçiminde rüyalarımda beliriyor.

Bıçak ensemde, sıçrayarak rüyadan uyanıyor, kendi kendime "Ah! Sadece bir rüya!" diyorum. Ah! Ağır gözlerimi, beni saran korkunç gerçekliğe kazınmış bu ölümcül düşünceyi seçecek kadar aralayamadan hücremin nemli ve ıslak zemininde, gece lambamın soluk ışığında, giysilerimin kaba kumaşında, hücremin parmaklıkları arasından fişekliği parlayan nöbetçi askerin kasvetli yüzünde, bir ses kulağıma "İdam Mahkûmu!" diye fısıldayıveriyor.

II

Güzel bir ağustos sabahıydı.

Davam başlayalı üç gün geçmişti, üç gündür her sabah adım ve suçum, leşin etrafına toplanmış kargalar gibi mahkeme salonunun banklarına dizilmiş seyirci

yığınını etrafına topluyor, üç gündür bütün bu yargıç, tanık, avukat, savcılar hayali bir oyunu oynar gibi bazen gülünç, bazen acayip, ama her zaman karanlık ve kaderci biçimde önümden geçiyor. İlk iki gece endişeden ve korkudan uyuyamadım. Üçüncü gece sıkıntıdan ve yorgunluktan uyuyakaldım. Gece yarısı jüri üyelerini kararım hakkında tartışırken bırakmıştım. Beni hücreme getirip zemini kaplayan samanların üzerine bırakmışlardı, oracıkta derin bir uykuya, unutuş uykusuna dalmıştım. Günlerden beri dinlenebildiğim ilk saatlerdi.

Bu derin uykunun en derinlerindeydim ki beni uyandırmaya geldiler. Bu kez uyanmam için zindan kapıcısının ağır adımları ve demir nalçalı ayakkabılarının sesleri, anahtarlarının tıkırtısı, sürgülerin boğuk gıcırtısı yeterli olmamıştı. Uyuşukluğumdan beni çıkarmak için adamın kalın sesini duymam, kolumda kaba elini hissetmem gerekmişti. "Kalkın artık!" Gözlerimi açtım, şaşkın, doğruldum. O an hücremin yüksek ve dar penceresinden, yan koridorun tavanında görmemin nasip olduğu yegâne gökyüzü parçasını, bir hapishanenin karanlığına alışmış gözlerin iyi bildiği güneşin o sarı yansımasını gördüm. Güneşi seviyorum.

"Hava güzel," dedim gardiyana.

Adam cevap vermeden bir süre durdu, herhangi bir söz sarf etmeye değip değmeyeceğini ölçüyor gibiydi. Ardından biraz gayret edip mırıldandı.

"Olabilir."

Zihnim hâlâ yarı uykulu, gözüm tavanı renklendiren yumuşak, altınsı yansımaya odaklanmış, suratımda bir tebessümle hareketsiz duruyordum.

"İşte, güzel bir gün," diye tekrarladım.

"Evet," diye cevap verdi adam. "Sizi bekliyorlar."

Bu sözcükler, uçan bir böceğin aniden ağa takılması gibi beni şiddetle ve aniden gerçekliğin içine fırlattı. Çakan bir yıldırımın ışığı gibi bir anda karanlık mahkeme salonunu, kanlı paçavraların doldurduğu yargıçların nal biçimli kürsülerini, üç sıra halinde oturmuş budala suratlı tanıkları, oturduğum bankın her iki ucunda duran jandarmaları, sağa sola hareket eden siyah cübbeleri, gölgede kalan kalabalığın sallanan başlarını ve ben uyurken sabahlayan on iki jürinin sabit bakışlarının üzerime kenetlendiğini tekrar gördüm!

Ayağa kalktım, dişlerim birbirine vuruyordu. Ellerim titriyor, kıyafetlerimi nerede bulacağını bilemiyordu. Bacaklarımın takati yoktu. Attığım ilk adımda fazla yüklenmiş bir hamal gibi sendeledim. Yine de zindancıyı takip ettim.

Hücremin eşiğinde iki jandarma beni bekliyordu. Bileklerime kelepçeler tekrar takıldı. Özenle kilitledikleri karmaşık küçük bir kilidi vardı bu kelepçelerin. Direnmedim. Bir makine üzerinde çalışan bir başka makineydi adeta.

Avluyu geçtik. Serin sabah havası beni kendime getirdi. Başımı kaldırdım. Gökyüzü masmaviydi ve uzun bacaların kestiği sıcak güneş ışınları hapishanenin yüksek ve karanlık duvarlarının tepesine ışıktan büyük açılar çiziyordu. Hava gerçekten de güzeldi.

Dönen merdiveni çıktık. Bir koridordan, ardından bir başka koridordan, ardından üçüncü bir koridordan geçtik. Alçak bir kapı açıldı. Gürültüyle karışık sıcak hava yüzüme çarptı, mahkeme salonundaki kalabalığın soluğuydu. İçeri girdim.

İçeri girmemle salonu silah ve insan seslerinin birbirine karıştığı bir uğultu kapladı. Oturaklar gürültüyle hareket ettirildi, bölmeler çatırdadı. Askerlerin önünde duvar ördüğü iki insan yığınının ortasında salonda ilerlerken tüm bu meraklı ve asık yüzleri hareket ettiren iplerin bağlı olduğu merkezdim adeta.

O an kelepçesiz olduğumu fark ettim, ama ne zaman ve nerede kelepçelerimin çıkartıldığını hatırlamıyordum.

Derken büyük bir sessizlik oldu. Yerime varmıştım. Kalabalığın uğultusunun kesilmesiyle zihnimdeki uğultu da kesilivermişti ve o an, şimdiye kadar belli belirsiz seçebildiğim o karar anının gelip çattığını, buraya çarptırılacağım cezayı duymak için getirildiğimi tüm çıplaklığıyla idrak etmiş oldum.

Kim açıklayabilirse açıklasın, ama bu düşüncenin zihnimde belirmesi beni dehşete düşürmedi. Salonun pencereleri açıktı. Dışarıdan şehrin havası ve gürültüsü geliyordu. Güneşin şen ışınları salonu bir düğün yeri gibi aydınlatıyor, pencerelerin şekillerini salonun döşemelerine, masaların üzerlerine çiziyor, içeri yansıyan her ışın havadaki altın renginde toz prizmasını kesiyordu.

Odanın dip tarafındaki yargıçların suratında memnun bir ifade vardı, muhtemelen dava birazdan sonlanacağı ve görevleri biteceği için. Bir pencerenin yansımasıyla yüzü hafiften aydınlanmış başkanın yüzünde ise sükûnet ve iyilik vardı. Genç yardımcısı geniş yakalığıyla oynarken bir yandan da dönmüş, arkasında oturan pembe şapkalı güzel hanımla sohbet ediyordu.

Sadece jüri üyeleri solgun ve bitkin görünüyordu. Sabahladıklarından yorgun olmalılardı. Bazısı esni-

yordu. İdam kararına varmış insanlar gibi görünmüyorlardı ve bu iyi burjuvaların yüzlerinden okunan tek şey, güçlü bir uyuma isteğiydi.

Karşımdaki pencere sonuna kadar açıktı. Rıhtımdaki çiçek satıcılarının gülüşlerini işitiyordum. Pencerenin kenarında, güneş ışınlarının üzerine vurduğu küçük, tatlı, sarı bir çiçek, taşın oyuğunda rüzgârla birlikte hareket ediyordu.

Uğursuz bir düşünce, iyilik dolu bunca hissiyatın arasında nasıl belirebilirdi? Hava ve güneşle dolup taşarken özgürlükten başka bir şey düşünmem imkânsızdı. Etrafımı saran gün ışığı gibi umut da içimde parıldıyordu. Güven içinde kurtuluşu ve hayatı bekler gibi hakkımda verilen kararı bekledim.

O sıra avukatım geldi. Onu bekliyorduk. Zengin kahvaltı masasında iştahla sabah öğününü yediği belliydi. Yerine vardığında yüzünde bir gülümsemeyle bana doğru eğildi ve "Umutluyum," dedi.

"Değil mi?" diye cevap verdim, içim hafif ve gülümseyerek.

"Evet," diye devam etti avukatım. "Ne karar verdiler bilmiyorum, ama muhtemelen kasıtlı suç olarak görmezler. Herhalde sadece müebbet kürek cezası verirler."

"Ne diyorsunuz?" diye karşılık verdim, isyan eder halde. "Ölümü yüz kez tercih ederim!"

Evet, ölümü! Hem bunu söylemenin ne sakıncası olabilirdi ki? diye tekrarlıyordu içimdeki bilmem hangi ses. İdam cezaları meşalelerin aydınlattığı karanlık odalarda, yağmurlu ve soğuk kış gecelerinde verilmez miydi? Ağustos ayının böyle güzel bir gününde, saat sabahın sekiziyken, hele de böyle babacan jüri üyele-

riyle bu imkânsızdı! Gözlerim sürekli güneşin vurduğu güzel, sarı çiçeğe takılıyordu.

Derken, avukatın gelmesini bekleyen başkan beni ayağa kalkmaya davet etti. Askerler silahlarını kaldırdı ve elektrik verilmiş gibi aynı anda salondaki herkes ayağa kalktı. Mahkeme heyetinin altında bir masada oturan, anlamsız ve bomboş bir yüz, sanırım zabıt katibiydi, söz aldı ve ben yokken jüri üyelerinin vardığı kararı okudu. Tüm gövdemden buz gibi bir ter aktı. Düşmemek için duvara yaslandım.

"Avukat bey, cezanın uygulanması konusunda söyleyecek bir şeyiniz var mı?" diye sordu başkan.

Benim söyleyecek çok şeyim olabilirdi, ama aklıma hiçbir şey gelmiyordu. Dilim sanki damağıma yapışmıştı.

Savunma avukatı ayağa kalktı.

Jürinin kararını hafifletmek, umduğunu görmenin beni yaraladığı öteki kararın alınması için çabalayacağını anladım.

Zihnimde tartışan binlerce duygu arasından gün ışığına çıkabildiğine göre, hissettiğim isyan duygusu kuşkusuz epey güçlüydü. Az önce ona söylediğim şeyi yüksek sesle tekrarlamak istedim: Yüz kez ölmeyi tercih ederim! Ama soluğum yetmedi ve yalnızca sert bir hareketle onu kolundan tutup sarsarak "Hayır!" diye bağırdım.

Başsavcı avukata itiraz etti, ben de aptal bir memnuniyetle onu dinledim. Ardından yargıçlar salondan çıktı, sonra tekrar geldiler ve başkan mahkeme kararını okudu,

"İdam cezasına mahkûm edildi!" dedi kalabalık.

Aynı kalabalık ben götürülürken yıkılan bir yapının gürültüsüyle adımlarım arkasından hızlıca yürümeye

koyuldu. Bense sarhoş ve şaşkın bir halde yürüyordum. İçimde bir şeyler kökten değişmişti. İdam hükmü okunana kadar nefes aldığımı, hareket ettiğimi, diğer insanlarla aynı ortamda yaşadığımı hissetmiştim. Şimdiyse kendimle dünyanın geri kalanı arasındaki duvarı açıkça görüyordum. Hiçbir şey gözüme eskisi gibi görünmüyordu. Işığın içeri girmesine izin veren bu geniş pencereler, bu güzel güneş, bu temiz gökyüzü, bu güzel çiçek... Şimdi hepsi renksiz ve soluk, her şey kefen rengindeydi. Ben geçerken başıma üşüşen tüm bu adamlar, kadınlar, çocuklar hayalet gibi görünüyorlardı.

Merdivenlerin aşağısında siyah, pis ve parmaklıklı bir araba beni bekliyordu. Arabaya binerken rastgele meydana baktım. Oradan geçenler arabaya doğru koşarak "idam mahkûmu!" diye bağırıyordu. Geri kalan her şeyle arama çöken bulutun arasından aç gözlerle beni takip eden iki genç kız fark ettim. "Eh" dedi, genç olanı el çırparak, "altı haftaya sırası gelir!"

III

İdam mahkûmu!

Pekâlâ, neden olmasın? *İnsanların*, bunu bilmem hangi kitapta okuduğumu hatırlıyorum –bunun dışında hatırlamaya değecek başka şey de yoktu–, *insanların hepsi, belirsiz ertelemelerle ölüme mahkûmlardır*. Böyle düşününce benim durumum neden farklı olsun ki?

Cezamın telaffuz edildiği saatten beri uzun bir hayat için ayarlama yapanlardan nicesi can verdi! Şu veya bugün Grève Meydanında kellemin uçurulmasını izlemeyi uman genç, özgür, sağlıklı kaç kişi benden önce öldü? Açık havayı soluyarak yürüyen, diledikleri gibi hareket eden kaçı benden önce ölecek?

Zaten hayatın benim için özlenecek ne yanı var ki? Aslında zindanın karanlık gündüzü, kara ekmeği, kürek mahkûmlarının gerdeline konan çorbaya benzer yemeği, aşağılanmak, gördüğüm onca eğitime rağmen zindancılar ve gardiyanlar tarafından tartaklanmak, konuşabileceğim, dinleyebileceğim bir insan bile bulamamak, yaptığım şeyden ve bana yapılacak şeylerden dolayı sürekli ürpermek... İşte, celladın benden alabileceği tek servet bunlardı.

Ne önemi var? Bu korkunç bir şey!

IV

Siyah, pis araba beni buraya, bu çirkin Bicêtre'e getirdi.

Uzaktan bakıldığında bu yapının görkemli bir yanı var. Ufukta, bir tepenin üstünde, eski ihtişamından bir şeyler saklar gibi, bir kral şatosu sarayı edasıyla yükseliyor, ama yaklaştıkça, saray viraneye dönüşüyor, harap cepheleri gözü acıtıyor. Kim bilir bu kraliyet duvarlarını hangi utanç ve sefalet kirletiyor. Sanki duvarlar cüzamlı. Pencerelerde cam yerine bir forsanın, bir delinin solgun yüzünün yapıştığı kalın demirden çapraz parmaklıklar var.

İşte, hayata yakından bakıldığında görülen bunlar.

V

Varır varmaz demirden eller beni yakaladı. Önlemler çoğaltıldı. Yemek için ne bıçak ne de çatal verildi. Bir çeşit kollu torbaya benzeyen *deli gömleğiyle* kollarımı hapsettiler. Can güvenliğimden sorumlulardı. Temyize başvurmuştum. Bu karmaşık iş altı ya da yedi hafta

sürebilirdi ve Grève Meydanına götürülene kadar sağ kalmam önemliydi.

İlk günler bana, tüylerimi ürperten bir yumuşaklıkla davrandılar. Zindancının ikramları idam sehpası kokar. Neyse ki birkaç günün sonunda alışkanlıklarına geri döndüler ve sürekli celladı anımsatan o alışılmadık kibarlıklarını bir kenara bırakarak bana da öteki mahkûmlara davrandıkları sertlikle davranmaya başladılar. Tek iyileşme bu değildi. Gençliğim, uysallığım, hapishane rahibinin özeni ve özellikle –söylediklerimi anlamasa da– kapıcıya söylediğim birkaç Latince söz, haftada bir kez diğer tutsaklarla gezme olanağını elde etmemi ve felç eden şu deli gömleğini üzerimden çıkarmalarını sağladı. Epey tereddüt ettikten sonra bana mürekkep, kalem, kâğıt ve bir gece lambası da verildi.

Her Pazar, ayinden sonraki dinlenme saatlerinde avluya çıkmama izin veriyorlardı. Burada tutsaklarla konuşuyordum. Doğrusu bu. İyi insanlar hepsi, zavallılar. Kendi *dümenlerini* anlattılar, insanı dehşete düşüren şeyler, ama biliyorum ki aslında övünüyorlardı. Argo konuşmayı, onların deyimiyle *gargara etmeyi* öğrettiler. Habis bir ur, bir siğil misali genel dile yapışmış bir dildi bu. Bazen sıradışı bir gücü, korkutucu bir renkliliği vardı: *Yerde pekmez var* (yolda kan var). *Dulla evlenmek* (asılmak), sanki darağacının ipi bütün asılanlardan sonra dul kalıyormuş gibi... Hırsız başının iki adı var: Düşündüğünde, akıl yürüttüğünde ve suçu tavsiye ettiğinde *sorbonne*, cellat kestiğinde *kelle*. Bazen de güldüren şeyler, *söğütten kaşmir* (kumaşçı küfesi), *yalancı kadın* (dil)... Üstelik her yerde, her zaman kullanılan, ama nereden geldiği bilinmeyen garip, gizemli, çirkin ve dehşet verici sözcükler. *Kodes* (cellat), *külâh* (ölüm),

dolap (infaz meydanı). Her biri kurbağaları, örümcekleri andırıyor. Bu dili duymak, önünüzde pis, tozlu bir şeyin, bir paçavra yığınının silkelenmesi hissini yaratıyor.

En azından bu adamlar bana acıyorlar, yalnızca onlar. Zindancılar, bekçiler, anahtarcılar –onlara kızmıyorum– sohbet ediyorlar, gülüyorlar ve benim önümde, benden bir eşyadan bahseder gibi konuşuyorlar.

VI

Kendi kendime şöyle dedim:

"Madem yazma olanağım var, neden yapmayayım?"

Ama ne yazmalı? Çıplak ve soğuk dört duvar arasında adımlarım hapis, gözlerim ufuktan mahrum, tek eğlencem bir makine gibi kapımın gözetleme deliğinden karşıdaki karanlık duvara yansıyan beyazımsı karenin gün boyunca yavaşça ilerleyişini izlemek ve az önce söylediğim gibi, tek bir düşünceyle, suç ve ceza, cinayet ve ölüm fikriyle baş başayken ne yazayım? Benim gibi bu dünyada artık yapacak bir şeyi kalmamış birisinin söyleyecek sözü kalmış olabilir mi?

Neden olmasın? Etrafımdaki her şey tekdüze ve renksizken bile içimde bir fırtına, bir mücadele, bir trajedi yok mu? Beni ele geçirmiş bu sabit fikir her saat, her an farklı şekillerde, hep biraz daha çirkin ve sona yaklaştıkça her seferinde daha kanlı biçimde karşıma çıkmıyor mu? Başkasına değil, yalnızca kendime, içinde bulunduğum bu terk edilmişlik durumunda dayanmak zorunda kaldığım şiddetli ve yabancı her şeyi anlatmayı neden denemeyecekmişim? Kuşkusuz bu zengin bir konu ve hayatım ne kadar kısalmış olsa da bu saatten son ana kadar onu dolduracak kaygılarda, korkularda,

işkencelerde bu kalemi eskitecek ve bu mürekkebi tüketecek bir şeyler var. Zaten bu kaygıların verdiği acıyı dindirmenin tek yolu onları gözlemlemek olacak ve onları tasvir etmek bu süre içerisinde beni oyalayacak.

Hem yazacaklarım belki de faydasız olmaz. Saati saatine, dakikası dakikasına tüm işkenceleri anlatan, acılarımı yazacağım bu günlüğü, fiziksel olarak devam etmemin imkânsız olacağı ana kadar yazmaya devam edersem malum sebeplerden yarım kalacak, ama bu hikâye beraberinde büyük ve derin bir öğretiyi de taşımayacak mı? Can çekişen düşüncelerin bu tutanağında, acıların sürekli artan bu ilerleyişinde, bir idam mahkûmunun bu bir nevi entelektüel otopsisinde, onu ölüme mahkûm edenler için birden fazla ders olmayacak mı? Yazdıklarımı okumak belki adalet terazisi dedikleri şeye düşünen bir başı, bir insan başını koymak söz konusu olduğunda daha insaflı olmalarını sağlar. Belki de bu zavallılar alelacele verdikleri ölüm cezasının barındırdığı o yavaş işkenceler silsilesini hiç düşünmediler. Yok etmeye karar verdikleri insanın hayata güvenen, bilinç sahibi bir varlık olduğu, ölmeye hazır olmayan bir ruh taşıdığı düşüncesi hiç akıllarına geldi mi? Hayır. Onlara göre bu sadece üçgen şeklindeki bir bıçağın dikey düşüşü. İdam mahkûmunun ne öncesi ne de sonrası var.

Bu sayfalar onlara yanıldıklarını gösterecek. Olur da bir gün yayınlanırlarsa belki onları zihnin çektiği acılar hakkında düşünmeye zorlar, çünkü üzerine asla düşünmedikleri acılar asıl bunlar. Bedeni, neredeyse acısız denecek şekilde öldürebilmekle övünüyorlar. Eh! Söz konusu olan da bu! Manevi acıyla kıyaslandığında bedensel acı nedir ki? İğrenç ve zavallı! Yasalar

bu şekilde konmuş. Bir gün gelecek ve belki de bir zavallının son itirafları olan bu anılar yasaların yapımına katkıda bulunacak...

Ben öldükten sonra rüzgârda uçuşup avluda çamura bulanmaz veya bir zindancı tarafından kırık camını örtmek için pencereye yapıştırılıp yağmurda çürüyüp gitmezlerse.

VII

Burada yazdıklarım bir gün başkalarına faydalı olsun, yargılamaya hazır yargıcı durdurabilsin, benim mahkûm olduğum can çekişmesinden diğer zavallıları, masumları ya da suçluları kurtarabilsin, ama niye? Neye yarar? Ne önemi var? Başım kesildiğinde, başkalarının başı kesilmiş veya kesilmemiş bana ne? Bu delilikleri gerçekten düşünebildim mi, ben üzerine çıktıktan sonra idam sehpasını kaldırmak! Size soruyorum, benim payıma ne düşecek?

Nasıl? Güneş, bahar, çiçek bezeli tarlalar, sabahları uyanan kuşlar, bulutlar, ağaçlar, doğa, özgürlük, hayat, hiçbiri benim değil artık!

Ah! Asıl kurtarılması gereken benim! Yarın, belki de bugün ölmem gerektiği doğru mu? Durum bundan ibaret mi? Ah! Tanrım! Başımı duvarlara vura vura parçalayacak kadar korkunç bir düşünce!

VIII

Kaç günüm kaldı, sayalım:

Temyize başvurmak için kararın okunmasından sonra verilen üç günlük süre.

Ağır ceza mahkemesinde sekiz günlük bekleme. Bundan sonra, söylediklerine göre *belgeler* bakanlığa gönderiliyor.

Bu belgelerin varlığından haberi bile olmamasına rağmen onları inceledikten sonra temyiz mahkemesine göndermekle görevli olan bakanlıkta on beş günlük bekleme.

Burada sınıflandırma, numaralandırma, kaydetme işlemleri yapılıyor çünkü giyotin sırası kalabalık ve herkes sırasını beklemeli.

Sizi kayırmadıklarından emin olmak için bir on beş gün daha.

Sonunda mahkeme toplanır –genelde perşembe günleri–, yirmi temyiz isteğini toptan geri çevirir, hepsini bakanlığa geri gönderir, bakanlık bunları başsavcıya iletir, o da cellada. Üç gün.

Dördüncü günün sabahında başsavcı vekili kravatını takarken "Bu iş artık halledilmeli" der. O zaman –zabıt kâtibi vekili dostlarıyla yemekte değilse– idam kararı saptanır, kayda geçirilir, temize çekilir ve gönderilir ve ertesi gün şafağın ilk saatlerinde Grève Meydanında bir tahtanın çivilendiği, sesi kısılmış tellalların kavşaklarda bağırdığı işitilir.

Toplamda altı hafta. Genç kız haklıydı.

En azından beş haftadır, veya altı, saymaya cesaret edemiyorum, Bicêtre hücresindeyim ve bana öyle geliyor ki üç gün önce perşembeydi.

IX

Az önce vasiyetnamemi yazdım.

Neye yarar? Bu işlemlerin hepsi pek masraflı ve sa-

hip olduklarım bu masrafları karşılamaya ucu ucuna yetecek. Giyotin, epey pahalı şey.

Arkamda bir anne, bir eş ve bir çocuk bırakıyorum.

Üç yaşında, yumuşak huylu, pembe yanaklı, siyah iri gözlü, kestane renginde uzun saçlı küçük bir kız.

Onu son gördüğümde iki yaşından bir ay almıştı.

Böylece ben öldükten sonra üç kadın, oğulsuz, kocasız, babasız kalacak. Farklı türlerde üç yetim. Yasaların yarattığı üç dul.

Ben bu cezayı hak ettim, peki, ama bu masum kadınların günahı neydi? Ne önemi var, onurlarını kirletiyor, onları mahvediyoruz. Buna adalet deniyor.

Beni endişelendiren zavallı yaşlı annem değil. Altmış dört yaşında. Başıma geleni kaldıramayıp ölecektir. Birkaç gün daha yaşarsa da sobasında kor olduğu sürece son ana kadar yakınmaz.

Beni endişelendiren karım da değil. Sağlığı pek iyi değil, zihni güçsüz. O da ölecektir. Delirmezse tabii. Gerçi delilik insanı yaşatır diyorlar. En azından akıl acı çekmez, uyur, ölü gibi yaşar.

Ama kızım, şu an gülen, oynayan, şarkı söyleyen ve hiçbir şey düşünmeyen zavallı küçük Marie'm, bana asıl acı veren o!

X

İşte hücrem:

Sekiz kadem* kare. Dış koridordan bir basamak yüksekteki döşeme taşının üstünde, dikine birbirine yaslanan taştan dört yüksek duvar.

---

* Metrenin üçte biri kadar olan uzunluk –ed.n.

Girişte, kapının sağında yatak izlenimi veren bir girinti. Buraya fırlatılmış bir balya saman üzerinde, kışın da yazın olduğu gibi bez pantolon ve çadır bezinden gömlek giyen mahkûmun dinlenmesi ve uyuması bekleniyor.

Başımın üstünde, gökyüzü yerine kalın örümcek ağlarının paçavralar gibi sallandığı, *kırık kemerli* –öyle deniyor– kara bir kubbe.

Ne pencere ne de hava deliği var. Demirlerin örttüğü tahtadan bir kapı.

Söylemeyi unuttum, kapının ortasında, yukarı doğru, haç şeklinde bir parmaklığın kestiği ve zindancının geceleri kapatabildiği dokuz parmak* kare genişliğinde bir boşluk var.

Dışarıda ise havalanması ve aydınlanması duvarın üst kısmında yer alan dar hava delikleri aracılığıyla yapılan ve alçak ve kemerli bir dizi kapıyla birbirine bağlanan taştan bölmelere ayrılmış epey uzun bir koridor var. Bu bölmelerin her biri benimki gibi hücrelere giriş odası işlevi görüyor. Hapishane müdürü tarafından disiplin cezasına çarptırılmış kürek mahkûmları bu hücrelere konuyor. İlk üç hücre idam mahkûmlarına mahsus. Odasına yakın olduğundan bu, zindancının işini kolaylaştırıyordu.

Bu hücreler Jeanne d'Arc'ın canlı yakılması emrini veren Kardinal Winchester tarafından on beşinci yüzyılda inşa edilmiş eski Bicêtre şatosundan geriye kalan en eski yapılar. Bunları geçen gün hücreme beni görmeye gelen ve bana bir panayır hayvanına bakar gibi uzaktan bakan meraklılara anlatırlarken işittim. Zindancı bundan yüz kuruş kazandı.

---

* Bir parmak, 0,03157 m'ye karşılık gelir –ed.n.

Kapımda gece gündüz bir askerin nöbet tuttuğunu ve hücremin kare şeklindeki gözetleme deliğine baktığım her seferde sürekli açık iki sabit gözle karşılaştığımı söylemeyi de unutmayayım.

Bir de bu taştan kutuya hava ve ışığın girdiğini sandıklarını.

XI

Gün madem doğmuyor, geceleri ne yapmalı? Aklıma bir fikir geldi. Ayağa kalktım ve lambamı hücremin duvarlarında gezdirdim, birbirine karışan garip şekiller, resimler ve silinmeye yüz tutmuş isimlerle doluydu. Bir hücre duvarına da olsa mahkûmların her biri bir iz bırakmak istemiş belli ki. Kurşun kalemle, tebeşir veya kömürle yazılmış siyah, beyaz ve gri harfler, taşlarda derin oyuklar, kanla yazılmış gibi görünen paslı işaretler... Kuşkusuz daha özgür bir zihinle bu hücrenin her taşına kazınmış ve gözlerimin önünde sayfa sayfa sergilenen bu tuhaf kitaba ilgi duyardım. Taşlara saçılmış bu düşünce parçacıklarından bir bütün oluşturmayı, bu isimlerin kim olduğunu bulmayı, yazarları gibi başsız bedenleri andıran bu yaralı sözcüklerin, parçalanmış bu cümlelerin her birine tekrar hayat vermek, anlam kazandırmak isterdim.

Başucumun hizasında içinden bir okun geçtiği ve üzerinde "Ölene kadar" yazan, alevlerle çevrilmiş iki kalp çizimi var. Zavallı, verdiği söz pek uzun süreli olmamış.

Yanında, üç köşeli bir şapkaya benzer bir şeyin altına kabaca çizilmiş küçük bir şekil ve "Yaşasın imparator! 1824" yazısı var.

Hapishaneye özgü o alevli kalpler eşliğinde bir başka yazı: "Mathieu Danvin'i taparcasına seviyorum. JACQUES".

Karşı duvarda "Papavoine" adı okunuyor. Büyük yazılmış *P* harfi arabesklerle bezenmiş.

Müstehcen bir şarkı nakaratı.

Taşa epey derince oyulmuş bir özgürlük şapkası ve altında "Bories – Cumhuriyet" yazısı. Kendisi La Rochelle'in dört astsubayından biriydi. Zavallı genç adam! Şu sözümona siyasal düzeni koruma zorunlulukları mide bulandırıyor! Bir düşünce, bir hayal, bir düşün karşılığı olarak giyotin adı verilen bu iğrenç gerçeklik! Ben de yakınıyordum, ben, gerçek bir suç işlemiş, kan dökmüş sefil insan!

Araştırmamda daha ileri gitmeyeceğim. Duvarın köşesinde beyazla karalanmış korkunç bir resim, şu vakitte belki benim için dikilen o idam sehpasının şeklini gördüm. Lamba neredeyse elimden düşürüyordu.

XII

Aceleyle gelip saman balyamın üzerine oturdum, başımı dizlerimin arasına aldım. Ardından çocukça korkum dağıldı ve tuhaf bir merak beni duvarda yazanları okumaya devam etmeye itti.

Papavoine adının yanında, duvarın köşesinde gerili duran ve üzerinde birikmiş tozdan kalınlaşmış büyük örümcek ağını kopardım. Örümcek ağının altında, kendilerinden geriye duvarda bir lekeden başka iz kalmamış, açıkça okunabilir haldeki pek çok ismin arasında dört beş tanesi vardı. – Dautun, 1815. – Poulain, 1818. – Jean Martin, 1821. – Castaing, 1823. Bu

isimleri okumamla zihnime kasvetli düşünceler üşüştü. Dautun, kardeşini keserek parçalara ayırmış, başını gece Paris'te bir çeşmeye, bedenini bir lağıma atmıştı. Poulain karısını öldürmüştü. Jean Martin, babasını pencereyi açmak üzereyken tüfeğiyle vurmuştu. Castaing, bir dostunu zehirlemişti. Kendisinin neden olduğu rahatsızlığı tedavi ederken arkadaşına ilaç yerine zehir vermişti. Papavoine, başlarına indirdiği bıçak darbeleriyle çocukları öldüren şu korkunç deli!

İşte, diyordum kendi kendime ve bedenimden ateş dolu bir ürperti yükseliyordu, işte, benden önce bu hücrede kalmış kişiler bunlardı. Burada, üzerinde durduğum bu taşta son düşüncelerini düşündü, bu cani, kan döken adamlar! Vahşi bir hayvanınkini andıran adımları, bu dar karenin içindeki duvarların etrafında dönüp durdu. Kısa aralıklarla birbirlerinin yerini aldılar. Öyle görünüyor ki hücre hiç boş kalmıyor. Yerleri henüz sıcakken de ben geldim. Ve sıram geldiğinde ben de onların yanına, otların pek gür bittiği Clamart Mezarlığına gideceğim!

Ne fazla öngörülü ne de batıl inançları olan biriyim. Bu düşüncelerin vücudumu ateşlere gark ettiği ortadaydı ve ben bunları düşünürken birden gözüme bu uğursuz isimler siyah duvarlara ateşle yazılmış gibi görünmeye başladı. Kulaklarımda gitgide artan bir çınlama patladı, kızılımsı bir ışık gözlerimi doldurdu. Derken hücre sanki insanlarla dolmaya başladı. Başlarını sol ellerinde ya da saçları olmadığından ağızlarında taşıyan tuhaf insanlar. Hepsi bana yumruklarını gösteriyordu, baba katili olan hariç.

Korkudan gözlerimi kapadım, işte o an her şeyi açık seçik gördüm.

Rüya, sanrı ya da gerçeklik, beklenmedik bir his beni vaktinde uyandırmamış olsa aklımı yitirirdim. Tam devrilecektim ki çıplak ayağımın üstünde soğuk bir karın ve tüylü bacakların süründüğünü hissettim. Rahatsız ettiğim ve kaçmakta olan örümcekti.

Altüst olmuştum. Ah korkunç hayaletler! Hayır, boş ve bunalımlı beynimin bir hayali, bir dumandı gördüklerim. Macbeth tarzı kuruntular! Ölüler ölmüştür, özellikle bunlar. Mezarlarına sıkıca kapatılmışlar. Orası, kaçmanın mümkün olduğu hapishanelere benzemez. Peki nasıl oluyor da böylesi korkabildim?

Mezar kapağı içeriden açılmaz.

XIII

Geçen günlerde iğrenç bir şeye tanıklık ettim.

Gün yeni ağarıyordu ve hapishane gürültülüydü. Ağır kapılar açılıp kapanıyor, kilitler ve sürgüler gıcırdıyor, zindancının kemerinde asılı anahtarlar birbirine çarptıkça şıkırdıyor, merdivenler aceleci adımlar altında sarsılıyor, uzun koridorların bir ucundan öbürüne konuşan sesler işitiliyordu. Kürek mahkûmları hücre komşularım her zamankinden daha neşelilerdi. Sanki tüm Bicêtre gülüyor, şarkı söylüyor, koşuyor, dans ediyor gibiydi.

Bu uğultu içinde sessiz kalan yalnızca bendim, kargaşanın ortasında yalnızca ben hareketsizdim. Şaşkın ve dikkat kesilmiş halde etrafı dinliyordum.

Bir zindancı geçti.

Ona seslenip hapishanede kutlama mı yapıldığını sormaya cesaret ettim.

"Kutlama da denebilir!" diye cevap verdi adam. "Yarın Toulon'a gidecek forsalar bugün prangaya vuruluyor. Görmek ister misiniz, keyfinizi yerine getirir."

Ne kadar iğrenç olsa da her şeyden uzaklaşmış, yalnız bir mahkûm olan benim için bu gösteri bir şanstı. Eğlenceyi kabul ettim.

Zindancı beni güvenceye almak için alışıldık önlemleri uyguladı, ardından beni içinde hiçbir mobilyanın bulunmadığı, boş ama omuz hizasındaki parmaklıklı penceresinden gökyüzünün gerçekten göründüğü küçük bir hücreye götürdü.

"Olanları buradan izleyebilirsiniz. Locanızda kral misali tek başınıza olacaksınız."

Bunları söyleyip çıktı ve üzerime kilitleri sürgüledi.

Pencere epey geniş, kare biçiminde bir avluya bakıyordu ve avlunun dört tarafında sur gibi, altı katlı kesme taştan büyük bir bina yükseliyordu. Göze, duvar taşları misali aşağıdan yukarıya birbirlerinin üzerine dizilmiş, çok sayıda parmaklıklı pencerenin deldiği ve demir parmaklıkların çerçevelediği zayıf ve solgun yüzlerin yapıştığı bu dörtlü cepheden daha berbat, daha sefil gelen başka bir şey olamaz. Bunlar, başrol oyuncusu olacakları güne kadar bu törenin seyircisi olan mahkûmlardı. Araf'ın cehenneme bakan hava deliklerinde acı çeken ruhlar.

Herkes sessizce henüz boş olan avluya bakıyor ve bekliyordu. Bu sönük ve cansız suretler arasında yer yer köz gibi parlayan, delici gözler seçiliyordu.

Avluyu çevreleyen kare biçimindeki hapishane binasının dört tarafı kapalı değildi. Binanın dört cephesinden doğuya bakanı ortadan bölünmüştü ve yanındaki cepheye demir bir parmaklık aracılığıyla

bağlanıyordu. Bu parmaklıklar ilkinden daha ufak, ama yine siyah duvarların ve çatıların çevrelediği ikinci bir avluya açılıyordu.

Taştan banklar ana avlunun duvarlarına yaslanmıştı ve ortada, kandil asmaya yarayan eğri, demirden bir direk vardı.

Öğlen çanı çaldı. Binanın duvarlarından birine gizlenmiş geniş kapı aniden açıldı. Mavi üniformalı, kırmızı apoletli ve sarı omuz askılı pis, aşağılık asker bozuntularının eşlik ettiği bir araba demirlerini gıcırdatarak ağır ağır avluya girdi. Kürek mahkûmlarına vurulacak zincirleri taşıyordu.

Bu gürültü sanki aynı anda hapishanenin bütün gürültülerini uyandırmış gibi o ana kadar sessiz ve hareketsiz olan seyirciler birden neşelendi, hep bir ağızdan şarkılar söylemeye, tehditler ve tiz kahkahalarına karışan, işitmesi bile ayıp beddualar savurmaya başladılar. Yüzlerin her biri birer iblis maskesiydi sanki. Suratları buruşmuş, yumrukları parmaklıklardan dışarı fırlamıştı. Herkes var gücüyle bağırıyordu, gözlerde ise öfkenin alevi vardı. Bu insan külünde aniden bu kadar çok kıvılcımın belirmesi beni dehşete düşürmüştü.

Bu arada temiz kıyafetleri ve ürkmüş halleriyle diğerlerinden sıyrılan, Paris'ten yeni gelmiş birkaç meraklının da aralarında bulunduğu kürek mahkûmu gardiyanları acele etmeden işe koyuldu. Bir tanesi arabanın tepesine çıkıp arkadaşlarına zincirleri, yolculuk tasmalarını ve kaba kumaştan pantolon destesini fırlattı. Aralarında yaptıkları işbölümünün ardından bir kısmı argoda *iplik* dedikleri uzun zincirleri avlunun bir köşesine sermeye, bir kısmı da *taftaları,* yani gömlek ve pantolonları yere sermeye koyuldu. Daha becerikli

olanlar bodur bir ihtiyar olan yüzbaşının gözetiminde demir kolyeleri inceliyor, taşa vurup kıvılcımlar çıkartarak sözde sağlamlıklarını denetliyordu. Bunların hepsi, küçük avluya açılan eski hapishanenin pencerelerine dizilmiş ve tüm bu hazırlıkların sebebi olan forsaların gürültülü gülüşmelerinin bastırdığı mahkûmların bağırışları arasında gerçekleşiyordu.

Hazırlıklar tamamlandığında müfettiş bey dedikleri, gümüş işlemeli kıyafetli bir adamın hapishane müdürüne verdiği emirle birlikte iki ya da üç alçak kapı, neredeyse aynı anda avluya kesik kesik, çirkin, bağıran ve paçavralar içindeki insanları kusmaya başladı. Bunlar kürek mahkûmlarıydı.

Avluda görünmeleriyle penceredeki neşe katlandı. Forsalar arasında ün yapmış birkaçı, kendileri için kopan alkışları ve atılan nidaları gururla karışık bir tevazuyla kabul ediyordu. Çoğunun başında kendi elleriyle hücrelerindeki samandan ördükleri tuhaf şekilli, geçecekleri şehirlerde fark edilmelerine sebep olacak şapkalar vardı. Bunlar daha da çok alkış topladı. Aralarından biri özellikle büyük bir coşku yarattı: Genç kız suratlı, henüz on yedisinde bir delikanlıydı. Sekiz günün ardından kapatıldığı zindandan çıkıyordu. Hücresindeki saman balyasından onu başından ayaklarına kadar saran bir kıyafet yapmıştı ve avluya, bir yılan çevikliğiyle taklalar atarak giriş yapmıştı. Hırsızlıktan ceza yemiş bir sokak soytarısıydı. Alkışlar ve neşe çığlıkları iyice artmıştı. Forsalar da karşılık veriyordu. Forsa unvanını kazanmış mahkûmlarla adayları arasında geçen bu neşe alışverişi korkunç bir şeydi. Zindancılar ve ürkmüş gardiyanların temsil ettiği toplum istediği kadar orada mevcut olsun, suç ona küstahça

kafa tutuyor, bu korkunç cezayı bir aile kutlamasına çeviriyordu.

Forsalar geldikçe hekim muayenesinden geçecekleri demir parmaklıklı ufak avluda gardiyanların oluşturduğu koridorlara doğru itiliyorlardı. Hepsinin hasta gözler, topallayan bacaklar veya iş göremez eller gibi çeşitli sağlık engelleri ileri sürerek bu yolculuktan muaf tutulmayı denedikleri yer burasıydı. Ama hemen hemen her zaman kürek cezasına uygun bulunacak kadar sağlıklı olduklarına kanaat getiriliyordu. O zaman hepsi bu sözde kusurları çabucak unutarak durumu kabulleniyordu.

Küçük avlunun parmaklığı yeniden açıldı. Bir gardiyan alfabetik sıraya göre yoklama yaptı, hepsi teker teker avludan çıkarak adının baş harfine göre rastgele verilen arkadaşının yanında yerini almak için büyük avlunun bir köşesine gidip ayakta sıraya girdi. Artık her biri kendi yazgısıyla baş başaydı. Her birinin boynunda bir zincir, hiç tanımadığı bir yabancıyla yan yana duruyordu. Aralarında arkadaş olanları da zincir ayırıyordu. Rezaletin son raddesiydi bu!

Otuz kadar kürek mahkûmu dışarı çıktıktan sonra parmaklık kapatıldı. Bir asker sopasıyla onları sıraya soktu, her birinin önüne kaba kumaştan bir gömlek, bir ceket ve bir pantolon fırlattı ve adamın işaretiyle hepsi soyunmaya başladı. Bu aşağılanmayı işkenceye çevirecek beklenmedik olay da işte tam o anda gerçekleşti.

O ana kadar hava güzel sayılırdı. Ekim rüzgârı havayı soğutsa da gökyüzündeki kurşuni bulutları dağıtarak güneş huzmelerinin geçeceği açıklıklar oluşturuyordu. Ancak kürek mahkûmları hapishane

paçavralarından henüz kurtulmuş, ayakta ve çıplak, gardiyanların kuşkucu denetimine ve omuzlarını incelemek için etraflarında dönen yabancıların meraklı bakışlarına maruz kalıyorlardı ki hava aniden kararda ve soğuk bir sonbahar sağanağı patlak verdi. Yağmur adeta bir sel misali kare biçimindeki avluya, mahkûmların açık başları, çıplak gövdeleri, avlu taşlarına serili acınası giysilerinin üzerine boşalıyordu.

Göz açıp kapayana kadar avluda askerlerin ve forsaların dışında kimseler kalmamıştı. Parisli meraklılar kapıların rüzgârlıklarının arkasına sığınmışlardı.

Yağmur bardaktan boşanırcasına yağmaya devam ediyordu. Avlunun ıslak taşları üzerinde yalnızca çıplak ve sırılsıklam olmuş forsalar kalmıştı. Gürültülü meydan okumaların yerini endişeli bir sessizlik almıştı. Soğuktan titriyor, dişleri takırdıyordu. Zayıflamış bacakları, düğüm düğüm dizleri birbirine çarpıyordu. Onları, morarmış bedenlerine o ıslak gömlekleri, sırılsıklam olmuş ceketleri ve pantolonları tutarken görmek iç acıtıyordu. Çıplak kalsalar daha iyiydi.

Aralarından yaşlı bir adam neşesini korumuştu. Islak gömleğiyle bedenini silerken yumruğunu göğe sallayıp "Hesapta bu yoktu" diye haykırarak sesli bir kahkaha patlattı.

Yolculuk giysilerini giydikten sonra forsalar, yirmili otuzlu gruplar halinde onları yere serilmiş zincirlerin beklediği avlunun diğer ucuna götürüldü. Bu zincirler ikiye iki kadem boyutlarında daha kısa zincirlerin kestiği uzun ve sağlam halkalardan oluşuyordu. Uç kısmında, köşelerinden birine takılı menteşe vasıtasıyla açılan, diğer köşesinde somun vida yardımıyla kapanan ve yol boyunca forsanın boynundan çıkmayacak

demirden "laleler" vardı. Bu zincirler yere serildiğinde bir balığın kılçığına benziyordu.

Mahkûmlar çamurun içine, suyla kaplı avlu taşlarına oturtuldu, laleler boyunlarında denendi, ardından gardiyanlardan iki demirci taşınabilen örsleriyle gelip demirden büyük tokmak darbeleriyle laleleri forsaların boynuna perçinledi. Bu, en cesurlarının bile benzinin atmasına sebep olan korkunç bir andı. Sırtlarına dayalı örse vurulan her tokmak darbesi adamların çenelerini zıplatıyordu. En ufak bir hareket kafataslarının ceviz kabuğu misali parçalanmasına sebep olurdu.

Bu işlemin ardından mahkûmların yüzlerine karanlık çöktü. Artık yalnızca zincirlerin gürültüsü ve askerlerin direnen mahkûmların bedenlerine indirdiği sopanın boğuk sesi ve çığlıklar işitiliyordu. Ağlayanlar vardı. Yaşlılar titriyor, dudaklarını ısırıyorlardı. Demirden çerçeveler içine hapsedilmiş bu hüzünlü yüzleri dehşetle izliyordum.

Hekim muayenesinin ardından sıra zindancıların denetimine gelmişti. Bundan sonra da zincirleme. Üç perdelik bir oyundu bu.

Bulutların arasından güneş ışığı belirmişti. Tüm beyinleri ateşe veriyordu sanki. Forsalar sarsılarak hep birlikte ayağa kalktı. Ellerine zincirler vuruldu ve kandil direği etrafında dev bir çember oluşturdular. Derken gözleri yoracak bir hızda dönmeye başladılar. Kâh hüzünlü, kâh öfkeli, kâh neşeli bir zindan şarkısı, bir argo tekerlemesi söylüyor, ara sıra kopan tiz çığlıklar, acı dolu ve soluk soluğa kahkahalar bu gizemli sözlere karışıyordu. Kudurmuş alkışlar yükseliyor, ritim tuttururak birbirine çarpan zincirler, gürültülerin bastırdığı

bu şarkıda orkestra yerini alıyordu. Sabbat ayinine bir imge arasam bundan daha iyisini bulamazdım.

Avluya geniş bir kazan getirildi. Askerler sopayla forsaların dansına bir son verip onları ne idüğü belirsiz otların pis bir sıvının içinde yüzdüğü bu kazana itekliediler. Yemek yendi.

Yemeğin ardından çorbalarından ve kara ekmeklerinden geriye kalanları avlunun taşlarına fırlatıp tekrar dans etmeye ve şarkı söylemeye koyuldular. Söylenene göre bu pranga gününde ve onu izleyen gecede onlara bu özgürlük tanınıyormuş.

Bu tuhaf gösteriyi öyle büyük merak ve heyecanla izliyordum ki kendimi unutmuştum. Derin bir acıma duygusu beni iliklerime kadar titretiyor, bu adamların kahkahaları beni ağlatıyordu.

Düştüğüm bu hayalin içinde çığlık çığlığa yapılan o raksın birdenbire durduğunu ve sustuğunu gördüm. Ardından gözler bulunduğum pencereye yöneldi. "İdam mahkûmu! İdam mahkûmu!" diye bağırdılar, beni parmaklarıyla göstererek ve çığlıklar çoğaldı.

Donup kalmıştım.

Beni nereden, nasıl tanıdıklarını anlayamıyordum.

"Merhaba! İyi akşamlar!" diye bağırıyorlardı, bıyık altından gülerek.

Müebbet kürek cezasına çarptırılmış gençlerden biri, parlak ve kurşuni yüzüyle bana imrenir gibi bakıp şöyle dedi:

"Ne mutlu ona! Onu *budayacaklar*! Elveda, yoldaş!"

İçimde olup bitenleri tasvir edemem. Gerçekten de onların bir yoldaşıydım. Grève Meydanı, Toulon'un kardeşi sayılır. Hatta onlardan daha aşağıdaydım, beni onurlandırıyorlardı. Ürperdim.

Evet, onların yoldaşlarıydım! Birkaç gün sonra ben de onlar için bir gösteri olabilirdim.

Pencerede öylece hareketsiz kalakalmıştım. Fakat beş sıra zincirin bana doğru yaklaştığını, koştuğunu görünce, zincirlerinin, haykırışlarının, adımlarının düzensiz gürültüsünü duvarın dibinde işitince bu iblis ordusu hücreme tırmanıyormuş gibi geldi. Çığlık attım, kırmak ister gibi kapıya atıldım, ama kaçmak mümkün değildi. Kapı, dışarıdan sürgülenmişti. Kapıya vuruyor, çılgınca birilerini çağırıyordum. Forsaların korkunç sesleri gittikçe yaklaşıyor gibiydi. Çirkin yüzlerini penceremde görür gibi oldum. Korku dolu bir çığlık attım. Bayılmışım.

XIV

Kendime geldiğimde gece olmuştu. Pis bir döşeğe yatırılmıştım. Tavanda sallanan fenerin ışığında benimkinin yanında başka yataklar olduğunu fark ettim. Beni revire getirdiklerini anladım.

Birkaç saniye boyunca kafamda hiçbir düşünce olmadan, bir yatakta yatıyor olmanın tadına vardım. Kuşkusuz, başka zaman bu hastane ve hapishane yatağından tiksinti ve acıma duygularıyla iğrenerek uzaklaşırdım, ama artık aynı adam değildim. Çarşaflar gri ve sertti. Üzerimdeki ince örtüde delikler vardı. Döşekten saman kokusu yükseliyordu, ama ne önemi var! Uzuvlarım bu battaniyenin altında, bu kaba çarşaflarda gevşeyebilirdi. Örtü ne kadar ince olsa da artık alıştığım, kemiklerimin iliğine kadar işleyen o korkunç üşüme duygusu yavaş yavaş yok oluyordu. Tekrar uyuyakaldım.

Şiddetli bir gürültüyle uyandım. Gün doğuyordu. Ses dışarıdan geliyordu. Yatağım pencerenin yanındaydı, ne olup bittiğini görmek için doğruldum.

Pencere, Bicêtre'in büyük avlusuna bakıyordu. Avlu insanlarla doluydu. İki sıra asker bu kalabalığın ortasında avluyu kat eden ince bir yolu zorlukla tutuyordu. Bu iki asker sırası arasında sarsılarak ağır ağır ilerleyen, mahkûm dolu beş uzun yük arabası ilerliyordu: Forsalar yola çıkıyordu.

Yük arabalarının üstü açıktı. Her birinde bir forsa takımı vardı. Araba boyunca uzanan ve ucunda tüfekli bir gardiyanın nöbet tuttuğu ortak zincirle ayrılmış forsalar, sırt sırta gelecek şekilde arabanın iki kenarına oturmuşlardı. Zincirlerinin şangırtıları işitiliyordu ve araba her sarsıldığında başlarının hopladığı, arabadan sarkan bacaklarının sallandığı görülüyordu.

İnce ince ama aralıksız yağan yağmurla hava buz kesmişti. Sırılsıklam olmuş ve siyaha dönmüş kaba kumaştan pantolonları bacaklarına yapışmıştı. Uzun sakallarından, kısa saçlarından su akıyordu. Yüzleri morarmıştı, soğuktan titriyorlardı. Çeneleri öfkeden ve soğuktan kasılmıştı. Üstüne üstlük hareket etmeleri imkânsızdı. Zincire vurulduktan sonra insan, kordon denen ve tek bir beden gibi hareket etmeye zorlayan bu içler acısı iğrenç şeyin bir parçası oluyordu.

Akıl, boyun eğmeliydi. Kürek cezasının lalesi onu ölüme mahkûm ediyordu. Hayvanın kendisine gelince ise ancak belli saatlerde ihtiyacı ve iştahı olmasına izin veriliyordu. Böylece hareketsiz, yarı çıplak, başları açık ve sallanan bacaklarıyla tıpkı yakıcı temmuz güneşinin altında olduğu gibi kasımın soğuk yağmuru altında da aynı giysileri giymiş, aynı yük arabalarına

yüklenmiş, yirmi beş gün sürecek yolculuklarına başlamışlardı. İnsanlar cellatlık görevinin yarısını göğe yüklemek ister gibiydi.

Kalabalık ile arabadakiler arasında ne olduğunu anlamadığım korkunç konuşmalar geçti. Bir taraftan küfürler, diğer taraftan meydan okumalar, iki taraftan da beddualar yükseliyordu, ama yüzbaşının bir işaretiyle kimisinin omuzlarına, kimisinin başına rastgele sopa dayağının yağdığını gördüm ve düzen adı verilen bir çeşit sözde sükûnet yeniden oluştu. Bununla birlikte bakışlar intikam isteğiyle doluydu ve zavallılar yumruklarını dizlerinin üstünde sıkıyordu.

At üzerindeki jandarmaların ve yaya askerlerin eşlik ettiği beş yük arabası Bicêtre'in sivri kemerli yüksek kapısının ardında peş peşe kayboldu. İçinde kazanların, bakırdan kapların ve yedek zincirlerin gürültüyle sallandığı altıncı bir araba da onları takip ediyordu. Kantinde oyalandığı için geciken birkaç forsa askeri, mangalarına yetişmek için arkalarından koştu ve kalabalık dağıldı. Görüntülerin tamamı bir rüya misali yok oldu. Fontainebleau'nün taşlı yolunda ilerleyen tekerleklerin ağır gürültüsü, atların ayak sesleri, vurulan kırbaçlar, birbirine vuran zincirler ve forsalara bela okuyan halkın bağrışmaları gitgide azaldı, işitilmez oldu.

Ve bu onlar için daha başlangıçtı!

Avukat bana ne demişti? Kürek cezası mı? Ah! Evet, bin kez ölmeyi tercih ederim! Kürek cezasındansa idam sehpasını, hiçliktense cehennemi, boynumu forsa lalesine vermektense giyotinin bıçağına sunmayı yeğlerim! Kürek cezası mı, Tanrı saklasın!

XV

Maalesef hasta değildim. Ertesi gün revirden ayrılmam gerekti. Hücreme geri döndüm.

Hasta değildim! Gerçekten de genç, sağlıklı ve güçlüydüm. Kanım damarlarımda özgürce akıyor, uzuvlarım her söylediğimi yapıyordu. Sağlam bedenim ve aklım, uzun bir hayat yaşamak üzere tasarlanmıştı. Evet, bunların hepsi doğruydu, yine de bir hastalığım vardı, ölümcül bir hastalık, insan eliyle yapılmış bir hastalık.

Revirden çıktığımdan beri beni deli eden bir düşünce var aklımda. Revirde kalsaydım oradan kaçabilirdim. O hekimler ve rahibeler benimle ilgileniyor gibilerdi. Bu kadar genç yaşta, bu şekilde ölmek! Başucumda öyle sık toplanıyorlardı ki sanki bana acıyorlardı. Aman! Meraktandır! Hem zaten sizi iyi eden bu insanlar belki ateşinizin düşmesini sağlarlar, peki ama idam cezanıza deva olabilirler mi? Oysa bu onlar için ne kadar da kolay olurdu! Açık bırakılmış bir kapı! Bunun onlara ne zararı olurdu ki?

Artık hiç şansım kalmadı! Temyiz başvurum geri çevrilecek çünkü her şey usulüne göre yapıldı. Tanıklar iyi tanıklık etti, davacılar iyi savundu, yargıçlar iyi yargıladı. Buna pek güvenmiyorum. Ya da... Hayır, bu delilik! Artık umut yok! Temyiz, sizi uçurumun boşluğunda asılı tutan ve kopana kadar çatırdadığını işittiğiniz bir ip gibi. Giyotinin bıçağının düşmesinin altı hafta sürmesi gibi.

Ya affedilirsem? Affımı elde etmek! Kim tarafından? Neden? Nasıl? Affedilmem imkânsız. Onların deyimiyle, örnek oluşturmak lazım!

Artık atacak üç adımım kaldı: Bicêtre, Conciergerie, Grève Meydanı.

XVI

Revirde geçirdiğim birkaç saat boyunca bir pencerenin yanına, tekrar kendini göstermiş güneş ışınlarının altına –pencere parmaklıklarının geçmesine izin verdiği kadar–, güneşe oturmuştum.

Dirseklerim dizlerimde, ayaklarımı sandalyenin parmaklıklarına dayamış, başımı, taşıyabileceğinden fazlasını yüklenmiş iki elimin arasına almış öylece duruyordum; çünkü dermansızlık uzuvlarımda, kemik ve etimde kas kalmamış gibi iki büklüm olmama, içe katlanmama neden oluyordu.

Hapishanenin boğucu kokusu şimdi beni her zamankinden daha fazla bunaltıyordu. Kürek mahkûmlarının zincirlerinin gürültüsü kulaklarımda uğulduyordu hâlâ. Bicêtre'ten büyük bir bıkkınlık duyuyordum. Tanrı'nın bana acıyıp en azından ötmesi için karşıma, çatının kıyısına bir kuş göndermesi gerektiğini düşünüyordum.

Bu dileğimi Tanrı mı, yoksa şeytan mı kabul etti bilmiyorum, ama neredeyse aynı anda penceremin altında bir kuşun değil, ama daha güzel bir sesin yükseldiğini işittim. On beş yaşında bir genç kızın saf, taze, kadifemsi sesi. Sıçrayarak başımı kaldırdım, söylediği şarkıyı heyecanla dinledim. Yavaş ve hüzünlü bir havaydı, kederli ve acı dolu bir güvercin şakıması gibi bir şeydi. Sözleri ise şöyleydi:

"Mail Sokağında,
Yamakoz oldum [yakalandım],
Maluré,
Üç alçak kaldırım kargası [polis],
Lirlonfa malurette,

Üzerime üşüştüler,
Lirlonfa maluré."

Ne kadar büyük bir hayal kırıklığına uğradığımı anlatamam. Ses devam etti:

"Üzerime üşüştüler,
Maluré,
Ellerime bilezik [kelepçeleri] taktılar,
Lirlonfa malurette,
Tekkeye [hapishane] yuvarlandım,
Lirlonfa maluré.

Yolda bindirdim [rastladım],
Lirlonfa malurette,
Mahalleden bir gafticiyle [hırsızla],
Lirlonfa maluré.

Mahalleden bir gaftici
Maluré.
-Git mintonime [sevgilime] söyle,
Lirlonfa malurette,
Tekkeye atıldım,
Lirlonfa maluré.
mintonim fittirdı,
Lirlonfa malurette,
Dedi bana: Yine ne halt ettin?
Lirlonfa maluré.

Dedi bana: Yine ne halt ettin?
Maluré.
Bir godomanı fayrakladım [soydum],

Lirlonfa malurette,
Beyaz arpasını [parasını] cebe indirdim,
Lirlonfa maluré,
Arpasını ve saatini,
Lirlonfa malurette,
Ve de gümüşten kopçalarını,
Lirlonfa maluré.

Ve gümüşten kopçalarını,
Maluré.
Mintonim gitti Versailles'a,
Lirlonfa malurette,
Majestelerinin ayağına,
Lirlonfa maluré.
Ona bir af dilekçesi verdi,
Lirlonfa malurette,
Tekkeden fayraplamak [çıkarmak] için beni,
Lirlonfa maluré.

Beni tekkeden fayraplamak için,
Maluré.
Ah! fayraplarsam tekkeden,
Lirlonfa malurette,
Mintonimle evleneceğim,
Lirlonfa maluré.
Ona dantelden başlıklar takacağım,
Lirlonfa malurette,
Kurdeleli ayakkabılar,
Lirlonfa maluré.

Kurdeleli ayakkabılar,
Maluré.

Ama Kral bozuk attı,
Lirlonfa malurette,
Dedi: Şapkam üzerine yemin olsun,
Lirlonfa maluré,
Onu dans ettireceğim,
Lirlonfa malurette,
Zeminsiz bir yerde,
Lirlonfa maluré."

Devamını işitmedim, işitemezdim de. Yarısını anladığım, yarısı gizli bu korkunç ağıt, haydutun bekçiyle çatışması, karşılaştığı hırsız, karısına gönderdiği felaket mesajı: "Bir adam öldürdüm ve tutuklandım, *bir adamı soydum ve enselendim.*" Bir af dilekçesiyle Versailles'a koşan kadın ve öfkelenen ve suçluyu, *zemini olmayan bir yerde dans ettirmekle* tehdit eden *Majesteleri* ve bunların hepsi, insan kulağına ninni gibi gelen, en yumuşak bir havada ve en yumuşak bir sesle söyleniyor!.. Şaşkınlıktan ürpermiş, donup kalmıştım. Bu kırmızı ve taze dudaklar arasından dökülen bu korkunç sözler ne kadar da iticiydi! Bir gülün üzerinde gezinen sülüğün geride bıraktığı salyası gibi.

Hissettiklerimi tasvir edemem. Yaralanmıştım, ama garip bir şefkat duyumsamıştım. Mağaranın ve hapishanenin lehçesi, bu kanlı ve tuhaf dil, genç kız sesiyle birleşen bu iğrenç argo ve çocuk sesinden kadın sesine o muhteşem geçiş! Şakındığında ahenkle, inci gibi parlayan tüm bu şekilsiz, bozuk sözcükler!

Ah! Hapis nasıl da alçakça bir şey! Orada her şeyi kirleten bir zehir var. Her şey soluyor, on beş yaşındaki bir kızın şarkısı bile! Orada bir kuş bulursunuz, kanadında çamur vardır, güzel bir çiçek koklarsınız, leş kokar.

XVII

Ah! Bir kaçabilsem kırlarda nasıl da koşardım!

Hayır, koşmamak gerekir. Bu dikkat çeker ve kuşku uyandırır. Tam tersine, yavaşça, başımız dik, şarkı söyleyerek yürümek lazım gelir. Kırmızı desenli, mavi, eskimiş iç gömleği giymeli. Gizlenmek için iyidir. Yöredeki bütün çiftçiler böyle giyiniyor.

Arcueil yakınlarında, ortaokuldayken her perşembe günü arkadaşlarımla kurbağa avlamaya gittiğimiz bataklığın yanında küçük bir orman biliyorum. Akşama kadar orada saklanırım.

Gece çökünce tekrar yürümeye koyulurum. Vincennes'e giderim. Hayır, nehir bana engel olur. O zaman Arpajon'a giderim. Saint-Germain'e doğru ilerleyip oradan Havre'a geçmek ve İngiltere'ye giden bir gemiye binmek daha iyi olur. Neyse! Longjumeau'ya varıyorum. Oradan geçen bir jandarma geçiş belgemi görmek istiyor... Yakalanıyorum!

Ah! Zavallı hayalci, seni hapseden üç kadem kalınlığındaki duvarı kır önce! Ölüm! Ölüm!

Düşünüyorum da çocukken buraya, Bicêtre'e, büyük kuyuyu ve delileri görmek için gelmiştim!

XVIII

Ben bunları yazarken lambam soluklaştı. Gün doğmuştu. Şapelin saati altıyı çaldı.

Bu ne anlama geliyor? Nöbetçi gardiyan hücreme girdi, kasketini çıkartıp beni selamladı, beni rahatsız ettiği için özür diledi ve kalın sesini elinden geldiğince yumuşatarak kahvaltıda ne yemek istediğimi sordu...

Ürperdim. Yoksa infaz bugün mü olacaktı?

XIX

Demek bugün olacak!

Hapishane müdürü bizzat ziyaret etti. Bana nasıl yardımcı olabileceğini sordu, kendisinden ya da yardımcılarından şikâyetçi olmadığımı umduğunu ifade etti, büyük bir ilgiyle sağlığımı ve geceyi nasıl geçirdiğimi sordu, ayrılırken bana *mösyö* diye hitap etti!

Bugün olacak!

XX

Bu zindancı, kendisinden ya da yardımcılarından şikâyetçi olmayacağımı düşünüyor. Haklı da. Şikâyetçi olmak bana yakışmaz. Hem görevlerini yaptılar. Ayrıca gelişimde ve gidişimde bana kibar davrandılar. Memnun olmam gerekmez mi?

Yumuşak gülümsemesi, okşayıcı sözleri, gözetleyen, sevgi dolu bakışları, iri ve kalın elleriyle bu babacan zindancı, hapishanenin ete kemiğe bürünmüş hali, insana dönüşmüş Bicêtre'in kendisiydi adeta. Etrafımdaki her şey hapishane. Onu tüm biçimlerde görüyorum: İnsan biçiminde veya parmaklık ve sürgü halinde. Şu duvar, taştan hapishanedir, şu kapı, tahtadan hapishanedir. Şu zindancılar etten ve kemikten hapishanelerdir. Hapishane, yarısı ev, yarısı insan eksiksiz ve bölünemez, korkunç bir varlıktır. Ben ise onun avıyım. Katlarıyla üstümü örtüyor, bana sarılıyor. Granit duvarları arasına beni hapsediyor, demirden kilitleri ardında bana sürgü vuruyor ve zindancı gözleriyle beni gözetiyor.

Ah! Ne zavallıyım! Bana ne olacak? Bana ne yapacaklar?

XXI

Artık sakinim. Her şey bitti, gerçekten bitti. Müdürün ziyaretinin bende yarattığı o korkunç kaygıdan kurtuldum. Çünkü itiraf ediyorum, hâlâ umudum vardı. Şimdiyse Tanrı'ya şükür, artık umut etmiyorum.

İşte olanlar:

Saat altı buçuğu çaldığında –hayır, çeyrek kalaydı– hücremin kapısı açıldı. Beyaz saçlı, kahverengi redingot giymiş yaşlı bir adam içeri girdi. Redingotunu araladı. Bir cüppe, beyaz kenarlı siyah bir atkı gördüm. Bir rahipti.

Ama bu rahip hapishanenin vaizi değildi. Lanet!

İyi niyetli bir gülümsemeyle karşıma oturdu, ardından başını salladı ve gözlerini göğe kaldırdı, daha doğrusu hücrenin kubbesine. Onu anladım.

"Oğlum, hazırlandın mı?" diye sordu.

Zayıf bir sesle cevap verdim:

"Hazırlanmadım, ama hazırım."

O sıra görüşüm bulanıklaştı, bir anda bütün uzuvlarımdan buz gibi bir ter aktı, şakaklarımın zonkladığını hissettim. Kulaklarım uğulduyordu.

Ben uyuklar gibi sandalyemin üstünde sallanırken iyi yürekli yaşlı adam konuşuyordu. En azından bana öyle geldi. Dudaklarının kıpırdadığını, ellerinin hareket ettiğini, gözlerinin parıldadığını gördüğümü hatırlar gibiyim.

Kapı ikinci kez açıldı. Kilitlerin gürültüsü beni sersemliğimden, onu da söylevinden kopardı. Siyah giyinmiş bir adam hapishane müdürüyle odaya girip kendini takdim ederek beni saygıyla selamladı. Bu adamın yüzünde cenaze törenleri çalışanlarının resmi

üzüntüsünü andıran bir şeyler vardı. Elinde bir deste kâğıt tutuyordu.

"Mösyö," dedi, nezaketle gülümseyerek, "Paris Kraliyet Sarayının mübaşiriyim. Size Başsavcı Beyin mesajını iletmekten onur duyarım."

İlk sarsıntı geçmiş, aklım tamamen yerine gelmişti.

"Israrla kellemi isteyen Sayın Başsavcı Bey mi?" diye cevap verdim. "Bana yazmış olması ne büyük bir onur. Umarım ölümüm hoşuna gider çünkü ölümümü bu kadar isteyip de buna kayıtsız kalmasını düşünmek benim için pek güç olur."

Bunları söyledim ve emin bir sesle devam ettim:

"Okuyunuz, mösyö!"

Adam her satırın sonunu uzatarak ve her sözcüğün ortasında tereddüt ederek uzun bir metni okumaya koyuldu. Temyiz başvurum reddedilmişti.

"İnfaz bugün, Grève Meydanında gerçekleştirilecektir," diye ekledi okumasını bitirdiğinde, gözlerini resmi kâğıttan kaldırmadan. "Saat tam yedi buçukta Conciergerie'ye doğru yola çıkacağız. Sevgili mösyö, lütfedip beni takip eder misiniz?"

Onu bir süredir dinlemiyordum. Müdür rahiple konuşuyordu. Onun bakışları da kâğıda sabitlenmişti. Bense, aralık kapıya bakıyordum... Tüh! Koridorda dört tüfekli asker var!

Mübaşir bu kez bana bakarak sorusunu tekrarladı.

"Ne zaman dilerseniz," diye cevap verdim. "Lütfen buyurun!"

Şu sözlerle beni selamladı,

"Yarım saat sonra sizi alma şerefine erişeceğim."

Ve beni yalnız bıraktılar.

Kaçmak için bir olasılık, Tanrım! Herhangi bir yol!

Kaçmam gerekiyor! Bu şart! Derhal! Kapılardan, pencerelerden, çatı iskeletinden! Kirişlerde etimden bırakmak gerekse dahi!

Ah, öfke! Ah iblisler! Kahretsin! Sağlam aletlerle bu duvarı delmek için bile aylar gerekir, oysa ne bir çivim ne de bir saatim var!

XXII

Conciergerie

Tutanakta yazdığı gibi buraya *transfer* edildim.

Ama yolculuk anlatılmaya değer.

Mübaşir, hücremin eşiğinde tekrar belirdiğinde saat yedi buçuğu çalıyordu.

"Mösyö! Sizi bekliyorum," dedi.

Maalesef o ve diğerleri.

Ayağa kalktım, bir adım attım. Başım o kadar ağır ve bacaklarım o kadar zayıftı ki ikinci adımı atamayacakmışım gibi geldi. Her şeye rağmen kendimi toparladım ve kendimden emin bir edayla devam ettim. Hücreden çıkmadan önce etrafa son bir kez göz gezdirdim. Hücremi seviyordum. Ardından orayı boş ve açık bırakarak çıktım. Bu, hücreye tuhaf bir hava katmıştı.

Uzun süre böyle boş kalmayacaktı. Bu akşam birisi bekleniyor, diyordu anahtarcı, ağır ceza mahkemesinin şu anlarda mahkûm ettiği birisi.

Koridoru dönerken rahip de bize katıldı. Kahvaltısını yapıp gelmişti.

Hapishaneden çıkarken müdür tüm içtenliğiyle elimi sıkıp bize refakat eden askerlere dört asker daha ekledi.

Revirin kapısının önünde can çekişen bir ihtiyar bana "Görüşmek üzere!" diye bağırdı.

Avluya vardık. Derin bir nefes aldım, iyi geldi.

Açık havada uzun süre yürümedik. Posta atlarının koşulduğu bir araba ilk avluda bekliyordu. Beni buraya getiren arabaydı bu. Enlemesine bir tel örgüyle –bu tel örgü öyle kalın demirden yapılmıştı ki örülmüş gibi duruyordu– iki bölüme ayrılmış, üstü açık bir araba. Bölümlerin ikisinin de ayrı kapısı vardı, biri arabanın ön tarafında, diğeri arka tarafında. Ayrıca arabanın her yeri öyle pis, öyle kara, öyle tozluydu ki fakirlerin cenaze arabası bunun yanında şatafatlı kalırdı.

Bu iki tekerlekli mezara girmeden önce avluya son bir kez baktım. Duvarları yıkmaya muktedir, şu ümitsiz bakışlardandı. Küçük bir meydanı andıran ağaçlarla çevrili avluda, kürek mahkûmları için toplananlardan daha çok seyirci vardı. Şimdiden toplaşmışlardı!

Prangalıların yola çıktığı gün olduğu gibi ince ve dondurucu bir mevsim yağmuru yağıyordu. Ben bunları yazarken yağmur yağmaya devam ediyor, kuşkusuz ben gittikten sonra da gün boyunca yağmaya devam edecek.

Yollar sudan çökmüştü, avlu çamur ve suyla doluydu. Çamura batmış bu kalabalığı görmekten keyif duydum.

Arabaya bindik. Mübaşir ve bir jandarma öndeki bölmeye, rahip, ben ve bir jandarma diğer bölmeye oturduk. Arabanın etrafında dört atlı jandarma vardı. Böylelikle sürücü hariç bir mahkûma sekiz adam düşüyordu.

Ben arabaya binerken gri gözlü, yaşlı bir kadın "Bunu prangadan daha çok seviyorum," diyordu.

Anlıyorum. Bu, bir bakışta kavranabilecek bir gösteriydi. Üstelik en az pranga kadar hoş, ondan daha basitti. Dikkatinizi bozan bir şey yok. Yalnızca bir insan var, tüm kürek mahkûmlarının zavallılığını kendisinde toplayan bir insan. Dolayısıyla daha az dağınık. Çok daha lezzetli, yoğun bir likör gibi.

Araba sarsıldı. Büyük kapının kemerinin altından geçerken boğuk bir gürültü çıkardı, ardından caddeye çıktı ve Bicêtre'in ağır kapıları arabanın ardından kapandı. Ne bağırabiliyor ne de hareket edebiliyordum ve gömüleceğini işiten baygın bir adam gibi hissiz bir halde taşındığımı hissediyordum. Posta atlarının boynuna takılmış çanların hıçkırık misali ahenkli ve aralıklı çınlamalarını, demir tekerleklerin döşeme taşları üzerinde ilerlerken çıkardığı sürtünmeyi ya da yol değiştirirken arabacının şaklayan kırbacını veya araba kasasının yere çarpmasını, çevremizdeki jandarmaların dörtnala giden atlarının nal seslerini dinliyordum. Bütün bunlar beni alıp götüren bir kasırga gibiydi.

Gözlerim, hemen karşımda bulunan bir dikiz deliğinin parmaklıkları arasından Bicêtre'in büyük kapısının üstünde iri harflerle yazılmış bir tabelaya takıldı: YAŞLILAR YURDU.

"Bak sen," dedim kendi kendime, "demek burada yaşlanabilen insanlar da varmış."

Ve uyanıklıkla uyku arasında, acıdan uyuşmuş zihnimde hep aynı düşünceyi evirip çeviriyordum. Araba caddeden büyük yola geçerken dikiz deliğinin açısı da aniden değişti ve Paris'in sisinde kaybolan Notre-Dame'ın mavimsi kuleleri gelip çerçeveye oturdu. Bunun olmasıyla zihnimin bakış açısı da değişmişti. Araba

gibi ben de makineleşmiştim. Bicêtre düşüncesinin yerini şimdi Notre-Dame'ın kuleleri almıştı.

"Bayrağın olduğu kuledekiler rahatça seyredecekler," dedim kendi kendime, aptalca gülümseyerek.

Sanırım bu esnada rahip tekrar benimle konuşmaya başladı. Söyleyeceklerini bitirmesini sabırla bekledim. Kulağımda tekerleklerin, at nallarının, arabacının kırbacının sesi vardı. Onunki de fazladan bir sesti.

Anayolun eğri karaağaç fidanları gibi her seferinde farklı ama hep aynı biçimlerde gözlerimin önünden geçen ve bir çeşmenin şırıltısı gibi zihnimi sakinleştiren bu tekdüze sesleri sessizce dinliyordum ki ön tarafta bulunan mübaşirin gür ve kesik kesik gelen sesiyle sarsıldım.

"Eh, rahip efendi, yeni haberleriniz var mı?" diye sordu, neredeyse neşeli denecek bir sesle.

Bunları söylerken rahibe dönmüştü.

Ara vermeden benimle konuşan ve arabanın sesinin konuşmasını bastırdığı rahip cevap vermedi.

"Hey!" diye tekrar söz aldı mübaşir, tekerleklerin gürültüsünü bastırmak için daha yüksek bir sesle. "Cehennem gibi araba!"

Cehennem! Doğru.

Devam etti.

"Muhtemelen sarsıntıdan dolayı birbirimizi işitemiyoruz. Ne diyecektim? Şu mevzuyu bana söylerseniz sevinirim, rahip efendi! Bugün Paris'teki önemli haberi duydunuz mu?"

Benden bahsediyor zannedip ürperdim.

"Hayır," dedi, nihayet mübaşiri işiten rahip. "Bu sabah gazeteleri okuyacak vaktim olmadı, akşam göz atarım. Meşgul olduğum bu gibi günlerde kapıcımdan

gazeteleri bir kenara koymasını istiyorum, eve dönünce okuyorum.

"Bundan haberdar olmamanız mümkün değil," diye devam etti mübaşir. "Bu sabahki şu Paris haberinden!"

"Sanırım ben biliyorum," diye lafın arasına girdim.

Mübaşir bana baktı.

"Siz! Gerçekten mi? Peki, bu konuda ne düşünüyorsunuz?"

"Meraklısınız!" dedim adama.

"Neden mösyö?" diye karşılık verdi mübaşir. "Herkesin kendi siyasi görüşü var. Sizin görüş sahibi olmadığınızı düşünmeyecek kadar size saygı duyuyorum. Bana gelince, ulusal muhafızların yeniden toplanması taraftarıyım. Kendi bölüğümde çavuştum ve bu çok da hoşuma gidiyordu."

Adamın sözünü kestim.

"Söz konusu olan şeyin bu olduğunu sanmıyorum."

"Pekâlâ, söz konusu olan neymiş? Haberi bildiğinizi söylediniz."

"Bugün Paris'i ilgilendiren başka bir haberden bahsediyordum."

Aptal anlamadı, iyiden iyiye meraklanmıştı.

"Başka haber mi? Kahretsin, siz nereden duymuş olabilirsiniz ki? Lütfen, sevgili mösyö, hangi haber? Siz biliyor musunuz rahip efendi? Benden daha fazla bilginiz var mı? Lütfen bana söyleyin. Neyden bahsediyorsunuz? Gördüğünüz gibi, haberleri severim. Başkan Bey'e bunları anlatıyorum, bu da onu eğlendiriyor..."

Bunun gibi bir yığın saçma sözü art arda sıralıyor, bir rahibe, bir bana dönüp duruyordu. Ben de ona omuz silkerek karşılık veriyordum.

"Pekâlâ!" dedi adam, "ne düşünüyorsunuz?"

"Bu akşam bir daha düşünmeyeceğimi düşünüyorum," diye cevap verdim.

"Ah! Demek bu!" diye cevap verdi. "Hadi ama, fazla hüzünlüsünüz! Sanırsınız Mösyö Castaing konuşuyor."

Biraz sessiz kaldıktan sonra devam etti.

"Mösyö Papavoine'a da eşlik etmiştim. Başında susamuru kürkünden şapkası, puro içiyordu. La Rochelle'in delikanlılarına gelince, onlar sadece kendi aralarında konuşuyorlardı, ama konuşuyorlardı."

Yine biraz ara verdikten sonra devam etti.

"Deliler! Coşkulu kişiler! Hepsinin tepeden bakan edaları vardı. Size gelince, sizi gerçekten çok düşünceli buluyorum, genç adam."

"Genç adam mı?" dedim. "Sizden daha yaşlıyım. Geçen her on beş dakika, beni bir yıl yaşlandırıyor."

Döndü, budala bir şaşkınlıkla bana baktı, ardından sırıttı.

"Yapmayın ama! Canınız gülmek mi istiyor? Benden daha yaşlıymış, peh! Dedeniz yaşındayım."

"Gülmek istemiyorum," diye cevap verdim, ciddi bir şekilde.

Tütün tabakasını açtı.

"Lütfen buyurun, sevgili mösyö, kızmayın. Biraz enfiye çekin ve sakın bana kin tutmayın."

"Endişelenmeyin. Tutsam bile çok uzun sürmez."

Tütün kutusunu bana uzatmak için döndüğü anda araba sarsıldı ve kolu, bizi birbirimizden ayıran parmaklığa çarptı. Tütün kutusu açık şekilde jandarmanın ayaklarının dibine düştü.

"Kahrolası parmaklık!" diye bağırdı mübaşir.

Bana doğru döndü.

"Görüyorsunuz ya! Çok bahtsızım! Tütünüm ziyan oldu!"

"Kaybım sizinkinden daha fazla," dedim gülümseyerek.

Dişleri arasında homurdanarak tütününü toplamaya çalıştı.

"Benden fazla! Söylemesi kolay. Paris'e kadar tütünüm olmayacak! Korkunç bir durum!

O sıra rahip onu teselli edecek birkaç söz söyledi, aklım başka bir yerde miydi bilmiyorum, ama başını dinlediğim duanın devamıydı sanki. Yavaş yavaş rahiple mübaşir arasında bir sohbet başladı. Onları kendi aralarında konuşmaya bıraktım ve kendi düşüncelerime daldım.

Şehrin kapılarına vardığımızda zihnim hâlâ meşguldü, ama Paris bana her zamankinden daha gürültülü gibi geldi.

Araba bir süre şehre giriş vergisinin ödendiği kulübenin önünde durdu. Gümrük memurları arabayı inceledi. Arabada mezbahaya götürülmek üzere bir koyun ya da sığır olsaydı para ödemek gerekirdi, ama insan başı vergiden muaftı. İlerledik.

Bulvarı geçtikten sonra araba tırıs adımlarla Saint-Marceau mahallesinin ve Cité'nin karınca yuvasındaki binlerce geçidi andıran dolambaçlı, birbirini kesen eski sokaklarına girdi. Bu dar sokakların taş yollarında arabanın gürültüsü öyle yükseldi, öyle hızlandı ki dış sesleri işitemez oldum. Kare şeklindeki küçük dikiz deliğine her baktığımda sokaktan geçenler arabaya bakmak için duruyor, çocuklar arabanın peşinden koşuyor gibime geliyordu. Bazen de kavşaklarda eski püskü giysileri içinde bir adam veya kadının, bazen de ikisinin beraber

ellerinde basılı kâğıt desteleri tuttuğunu ve gelip geçenlerin bağıracak gibi ağızlarını kocaman açarak bunları kapıştığını gördüğümü sanıyordum.

Conciergerie'nin avlusuna vardığımızda Sarayın saati sekiz buçuğu vuruyordu. Bu heybetli merdiveni, siyah şapeli ve uğursuz bekçileri görmek kanımı dondurdu. Araba durduğunda bir an kalbim de duracak sandım.

Gücümü topladım, kapı şimşek hızında açıldı ve hareketli hücremden aşağı atlamamla iki asker sırası arasındaki kubbenin altına girmiş oldum. Kalabalık çoktan geçeceğim yerde toplaşmıştı.

XXIII

Adalet Sarayının halka açık koridorlarında yürürken kendimi neredeyse özgür ve rahat hissettim, ama önümde alçak kapılar, gizli merdivenler, iç koridorlar, sadece mahkûm edenlerin ve mahkûm olanların girdiği uzun, boğuk ve sağır koridorlar birer birer açıldıkça kararlılığım da kayboldu.

Mübaşir hâlâ bana eşlik ediyordu. Rahip iki saat sonra dönmek üzere bizden ayrılmıştı, işleri vardı. Mübaşirin beni teslim etmekle yükümlü olduğu müdürün bürosuna götürüldüm. Bu bir değiş tokuştu. Müdür ondan biraz beklemesini rica etti, kullandığımız arabayla Bicêtre'e derhal götürülmek üzere ona bir mahkûm teslim edeceğini söyledi. Kuşkusuz, bugünkü mahkûmdu: Eskitecek vakit bulamadığım saman balyasının üzerinde bu gece yatacak olan kişi.

"Pekâlâ, biraz beklerim. İki tutanağı bir arada yaparız, bu benim de işime gelir," dedi mübaşir müdüre.

Beklerken beni müdürün bürosuna bitişik bir odaya koyup kapıyı iyice kilitleyerek yalnız bıraktılar.

Aklımdan nelerin ne kadar zamandır geçtiğini hatırlamıyordum, derken aniden yükselen şiddetli bir kahkaha beni düşüncelerimden uyandırdı.

Titreyerek gözlerimi kaldırdım. Hücrede artık yalnız değildim. Uzun olmayan yüzü buruş buruş, kambur, kır saçlı, kolu bacağı bodur, gri gözlerinde tuhaf bir bakış, yüzünde acı bir gülümsemesi olan, pis, üstü başı yırtık, yarı çıplak, görüntüsü insanı iğrendiren elli yaşlarında bir adam benimle birlikteydi.

Öyle görünüyor ki ben farkına bile varmadan kapı açılmış, içeri bu adamı kusmuş, ardından tekrar kapanmıştı. Ölüm de böyle fark ettirmeden gelebilseydi!

Birkaç saniye boyunca gözlerimizi dikip adamla birbirimize baktık. O, inlemeye benzeyen kahkahasını uzatıyor, ben yarı şaşkın, yarı korkmuş halde olduğum yerde duruyordum.

"Kimsiniz?" diye sordum sonunda.

"Tuhaf bir soru!" diye cevap verdi adam. "Bir kırpığım."

"Kırpık mı? Ne demek bu?"

Bu soru adamın neşesini iyice artırdı.

"Şu demek, kafam altı hafta içinde sepete atılacak, tıpkı altı saat sonra senin kellene yapacakları gibi," diye haykırdı, kahkaha atarak. "Ha! Ha! Şimdi anlamış gibi görünüyorsun."

Gerçekten de rengim atmış, saçlarım diken diken olmuştu. Bu adam öteki idam mahkûmuydu, günün mahkûmu, Bicêtre'e götürülecek mirasçım.

Adam devam etti,

"Ne yaparsın? İşte benim hikâyem. İyi bir arakçının oğluyum. Charlot'nun [cellat] bir gün onun kravatını sıkmış olması üzücü. O zamanlar, Tanrı'nın inayetiyle, idam vardı. Altı yaşında ne anam ne de babam kalmıştı. Yazları, posta arabalarının kapısından bir kuruş atsınlar diye yol kenarlarında tozun içinde taklalar atıyordum, kışın da, kıpkırmızı parmaklarıma üfleyerek çamur içinde yalın ayak gidiyordum, pantolonumdan kıçım görünürdü. Dokuz yaşında hamçalarımı [el] kullanmaya başladım, ara sıra bir çukka [cep] boşaltıyordum, bir palabuş [palto] indiriyordum. On yaşında, bir çakanoz [yankesici] oldum. Derken, bazı kişilerle tanıştım, on yedi yaşımda hasırcı [hırsız] olmuştum. Dükkanlara sızıyor, kilitleri zorluyordum ki enselendim. Yaşım uygundu, kürek cezasına kürek çekmeye gönderildim. Forsalık zordu. Tahtada yatmak, su içip kara ekmek yemek, hiçbir işe yaramayan saçma bir gülleyi sürekli beraberinde sürüklemek, sopa darbeleri, güneş yanıkları... Saçlarınız da sıfıra vuruluyor, oysa benim ne güzel kestane rengi saçlarım vardı! Neyse!.. Çilemi çektim. On beş yıl hayatımdan öylece koparıp alındı! Otuz iki yaşındaydım. Bir sabah elime bir geçiş belgesi ve kürek mahkûmluğu cezam boyunca günde on altı saat, ayda otuz gün, yılda on iki ay çalışarak on beş yılda biriktirdiğim altmış altı frankı tutuşturdular. Önemi yoktu, altmış altı frankımla dürüst bir hayat sürmek istiyordum ve paçavralarımın altında, papaz cüppesinin altında bulunmayacak temiz duygularım vardı. Ama şu lanet olası geçiş belgesi! Sarı renkteydi, üzerinde *salınmış forsa* yazıyordu. Geçtiğim her yerde bunu göstermek zorundaydım ve kalmak zorunda olduğum köylerdeki belediye başkanlarına sekiz günde

bir bu belgeyi sunmam gerekiyordu. Ne hoş bir tavsiye belgesi! Bir forsa! İnsanları korkutuyordum, küçük çocuklar benden kaçıyor, kapılar üzerime kapanıyor, kimse bana iş vermek istemiyordu. Böylece altmış altı frankımı yedim. Sonrasında yaşamak gerekti, ama iş yapmaya alışkın kollarımı göstersem de kapılar kapanıyordu. Bir günlük yevmiye olarak on beş kuruş, ardından on kuruş, ardından beş kuruş önerdim. Boşa çaba! Ne yapmalı? Bir gün karnım acıkmıştı. Dirseğimle bir fırıncının camını kırıp bir ekmek kaptım, fırıncı da beni yakaladı. Ekmeği yiyemedim, onun yerine omzumda üç ateşten harfle müebbet kürek cezası yedim. İstersen gösteririm. Bu adalete *suç yinelemesi* deniyor. Böylece kendimi tekrar kürek mahkûmu olarak buldum. Tekrar Toulon'a gönderildim, bu kez müebbet tutsaklarla. Kaçmam gerekiyordu. Bunun için delmem gereken sadece üç duvar, kesmem gereken iki zincir vardı, bir de çivim. Kaçtım. Alarm topu atıldı çünkü bizler Roma kardinalleri gibiyiz. Giysimiz kırmızıdır ve gidişimizin ardından top atılır. Barutları boşa gitti. Bu kez sarı geçiş belgesi yoktu, ama para da yoktu. Cezalarını çekmiş ya da hapisten kaçmış yoldaşlarla karşılaştım. Şefleri, onlarla kalmamı teklif etti. Anayolda künyeler siliniyordu [cinayet işleniyordu]. Kabul ettim ve yaşayabilmek için öldürmeye başladım. Bazen bir yolcu arabası, bazen bir posta arabası, bazen de atlı sığır tüccarı. Parayı alıyor, hayvanlarla arabaları bırakıyorduk ve ayaklarının dışarı çıkmamasına dikkat ederek adamı bir ağacın altına gömüyorduk. Ardından toprağın devşirildiği anlaşılmasın diye mezarın üzerinde dans ediyorduk. Çalılarda yaşayarak, açık havada uyuyarak, ormandan ormana kaçarak, ama en azından

özgür ve başıma buyruk, bu şekilde yaşlandım. Her şeyin bir sonu var ve işte bu da bir son. Kara bacaklar [jandarma] güzel bir gecede bizi enselediler. Dostlarım kaçtılar, ama en yaşlıları olan ben, sırmalı şapkalı kedilerin pençelerine takıldım. Beni buraya getirdiler. Merdivenin bütün basamaklarından geçmiştim, biri hariç. Bir mendil çalmak ya da bir adam öldürmek, bundan sonra benim için aynı şey. Bana uygulanacak tek bir yineleme kalmıştı. Kırpıcıdan [cellat] geçecektim. Davam kısa sürdü. Zaten yaşlanmaya ve işe yaramamaya başlamıştım. Babam dulla evlendi [idam edildi], ben de Pişmanlık-Dağı manastırına [giyotin] gidiyorum. İşte böyle, yoldaş.

Onu dinlerken donup kalmıştım. Konuşmaya başlarken attığı kahkahadan daha da yüksek bir kahkaha attı ve elimi tutmak istedi. İğrenerek geri adım attım.

"Dostum," dedi bana, "pek cesur görünmüyorsun. Sakın devedikeni karşısında maymunluk etme [ölüm karşısında korkaklık etme]. Bak, meydanda geçirilecek kötü bir an var, ama çabucak bitmiş olacak! Sana nasıl tepetaklak olunduğunu göstermek için orada olmak isterdim. Tanrım! Bugün seninle kellem uçurulacaksa temyize başvurmaktan vazgeçerim. Aynı rahip ikimize birden konuşur, senin artıkların bana yeter. Görüyorsun iyi bir çocuğum! Hey! Ne dersin, dost olalım mı?"

Bana yaklaşmak için bir adım daha attı.

"Teşekkürler bayım," dedim, adamı iterek.

Cevabıma karşılık yine kahkaha attı.

"Ha! Ha! Ha! Bayım ha? Siz bir markisiniz! Bir marki!"

Lafını kestim.

"Dostum, kendimi toparlamaya ihtiyacım var, beni rahat bırakın."

Sözlerimdeki ciddiyet onun da düşüncelere dalmasına sebep oldu. Grileşmiş, neredeyse kel kafasını salladı, ardından açık gömleğinin altında görünen kıllı göğsünü tırnaklarıyla kazıdı.

"Anlıyorum," diye fısıldadı adam, dişleri arasından. "Aslında, yaban domuzu [rahip]!.."

Biraz sessiz kaldıktan sonra devam etti,

"Bakın," dedi bana, neredeyse çekinerek. "Siz bir markisiniz, bu çok iyi, ama pek işinize yaramayacak güzel bir redingotunuz var! Hapishane ona el koyar. Onu bana verin, tütün almak için onu satarım."

Redingotumu çıkardım ve ona verdim. Çocuk gibi sevinçten el çırptı. Ardından gömlekle kaldığımı ve soğuktan titrediğimi görünce,

"Üşüyorsunuz, mösyö, şunu giyin. Dışarıda yağmur yağıyor, ıslanacaksınız. Ayrıca yük arabasında derli toplu olmak lazım."

Bunları söylerken gri yünden kalın ceketini çıkardı ve koluma geçirdi. Ses çıkarmadım.

Gidip duvara yaslandım. Bu adamın bende hangi duyguları uyandırdığını çözemiyordum. Sık sık sevinç çığlıkları atarak ona verdiğim redingotu inceliyordu.

"Cepleri yepyeniymiş! Yaka kısmı da hiç eskimemiş! En az on beş frank eder. Ne kadar mutluyum! Altı haftalık tütün demek!"

Kapı tekrar açıldı. İkimizi de almaya gelmişlerdi. Beni, mahkûmların idam saatini bekledikleri odaya götürmek, onu da Bicêtre'e teslim etmek için. Gülerek onu götürecek manganın ortasına geçti ve jandarmalara şöyle dedi,

"Ah! Yanlış anlamayın. Mösyöyle ben kürkümüzü değiş tokuş ettik, ama beni onun yerine almayın! Sakın ha! Bu hiç işime gelmez, özellikle de tütün alabilecek fırsatı bulmuşken."

XXIV

Bu yaşlı alçak redingotumu benden zorla "aldı". Çünkü paltomu ona ben vermedim. Üstelik bana bu paçavrayı, iğrenç ceketini bıraktı. Kim bilir, üzerimde bununla neye benzeyeceğim?

Redingotumu ona umursamazlıktan ya da merhametimden vermedim. Hayır! Verdim çünkü benden daha güçlüydü. İtiraz etsem o iri yumruklarıyla beni döverdi.

Merhametmiş! Kötü duygularla doluyum. Onu, o yaşlı hırsızı kendi ellerimle boğmak, ayaklarımın altında çiğnemek isterdim!

Kalbim öfke ve kederle dolu. Sanırım safra kesem patladı. Ölüm insanı nasıl da hırçınlaştırıyor!

XXV

Beni, penceresinde bolca parmaklık, kapısında bolca kilit bulunan ve dört duvardan başka bir şey olmayan bir hücreye götürdüler.

Bir masa, bir sandalye ve yazmak için gerekli şeyleri istedim. Hepsini getirdiler.

Ardından bir yatak istedim. Zindan bekçisi "Neye yarar?" der gibi, şaşkın şaşkın baktı.

Yine de bir köşeye açılıp kapanan yataklardan kurdular, ama aynı zamanda bir jandarma da gelip *benim*

odam olması gereken hücreye yerleşti. Döşekle kendimi boğmamdan mı korkuyorlardı?

XXVI

Saat on.

Ah zavallı küçük kızım! Altı saat sonra ölmüş olacağım! Açık hava tiyatrolarının soğuk masasında sürünen iğrenç bir şey olacağım. Bir tarafta kalıbı çıkarılan bir baş, diğer tarafta incelenmek üzere kesilip biçilecek bir gövde olacağım. Arta kalanlar da bir tabuta konup Clamart'a gönderilecek.

İşte, babana bunları yapacaklar. Bu insanların hiçbiri benden nefret etmiyor, ama hepsi benden şikâyetçi. İsteseler beni kurtarabilirlerdi. Beni öldürecekler. Bunu anlıyor musun, Marie? Soğukkanlılıkla, törenler eşliğinde, iyilik adına beni öldürecekler! Ah! Yüce Tanrım!

Zavallı küçüğüm! Seni o kadar çok seven, beyaz ve güzel kokulu minik boynuna öpücükler konduran, ipek gibi saçlarının lülelerinde ellerini gezdiren, güzel, yuvarlak yüzünü ellerinin arasına alan, seni dizlerinde zıplatan, akşamları Tanrı'ya dua etmen için iki minik elini birleştiren baban!

Bunları kim yapacak şimdi? Kim seni sevecek? Yaşıtın bütün çocukların babaları olacak, sen hariç. Beraber geçirdiğimiz yeni yıl akşamlarından, bayram hediyelerinden, güzel oyuncaklardan, şekerlerden ve öpücüklerden nasıl vazgeçeceksin, çocuğum? Zavallı yetimim, yiyip içmekten nasıl vazgeçeceksin?

Ah, şu jüri üyeleri benim güzel Marie'mi görselerdi! Üç yaşında bir çocuğun babasını öldürmemeleri gerektiğini anlarlardı.

Ve büyüdüğünde, tabii o günleri görebilirse ona ne olacak? Babası Paris halkının anılarından biri olacak. Benden ve adımdan utanç duyacak, aşağılanacak, hor görülecek. Bunların hepsi benim yüzümden, tüm kalbiyle onu seven benim yüzümden olacak. Ah! Küçük sevgili Marie'm! Benden gerçekten utanacak ve nefret edecek misin?

Yazık! Hangi suçu ben işledim, hangi suçu toplum işleyecek!

Ah! Gün bitmeden öleceğim doğru mu? İnfaz edilecek mahkûm gerçekten de ben miyim? Dışarıda işittiğim bu boğuk gürültü, şimdiden aceleyle rıhtıma giden neşeli kalabalık, kışlalarında hazırlanan jandarmalar, siyah cüppeli rahip, elleri kırmızıya bulanmış şu diğer adam, hepsi benim için! Birazdan ölecek olan benim! Şu an burada bulunan, hareket eden, nefes alan, diğer herhangi bir masaya benzeyen bu masada oturan ben, dokunan ve hisseden, kıyafetlerinde katlar oluşturan ben!

XXVII

Bunun nasıl bir şey olduğunu, o şeyin üstünde nasıl ölündüğünü bilsem, neyse. Bu korkunç, bilmiyorum.

O şeyin adı bile ürkütücü. Anlamıyorum, şimdiye kadar o ismi yazmayı ve telaffuz etmeyi nasıl başarmışım.

O yedi harfin yan yana gelmesi bile insanın içinde korkunç bir düşüncenin uyanmasına yetiyor da artıyor ve bu şeyi icat eden sefil hekimin adı da buna layıkmış.

Bu korkunç sözcüğün zihnimde uyandırdığı imge kendisi gibi belirsiz ve bir o kadar uğursuz. Her hecesi

makinenin bir parçası sanki. Kafamın içinde o korkunç aleti durmadan söküp tekrar kuruyorum.

Bu konuda soru sormaya cesaret edemiyorum, ama bunun nasıl bir şey olduğunu, nasıl yapmam gerektiğini bilmemek korkunç bir şey. Söylenene göre bir kantar var ve sizi yüzüstü yatırıyorlar... Ah! Başım düşmeden saçlarım beyazlayacak!

XXVIII

Aslında onu bir kez gördüm.

Bir sabah saat on bire doğru arabayla Grève Meydanından geçiyordum ki araba aniden durdu.

Meydan kalabalıktı. Başımı kapı penceresinden çıkardım. Halk, Grève Meydanını ve rıhtımı doldurmuştu. Kadınlar, adamlar, çocuklar korkulukların üzerlerine çıkmışlardı. Başların üzerinden üç adamın kurmakta olduğu kırmızı tahtadan bir çeşit peyke görünüyordu.

Aynı gün bir mahkûm infaz edilecekti, makine kuruluyordu.

Onu görmeden başımı çevirdim. Arabanın yanında bir kadın çocuğun birine şöyle diyordu:

"Bak! Bıçak rahat kaymıyor, mumla yiv kısmını güzelce yağlayacaklar."

Muhtemelen bugün de bu işlemleri yapmakla meşguller. Saat on biri yeni vurdu. Kesin yivi yağlıyorlardır.

Ah! Bu sefer, zavallı ben, başımı çeviremeyeceğim.

XXIX

Ah! Yüce af! Belki beni affederler. Kral bana kızgın değil. Avukatım getirilsin! Çabuk, avukatım! Kürek ce-

zasını kabul ediyorum. Beş yıl kürek cezası, sonra her şey bitsin. Ya da yirmi yıl ya da kor demirle müebbet cezası, ama canım bağışlansın!

Bir forsa, her şeye rağmen yürüyor, gidip geliyor, güneşi görüyor.

XXX

Rahip geri geldi.

Beyaz saçları, yumuşak bir görünümü, iyi ve saygıdeğer bir yüzü var. Gerçekten de kusursuz ve yardım sever biri olmalı. Bu sabah onu, para kesesini tutsakların avuçlarına boşaltırken gördüm. Peki, nasıl oluyor da sesinde duygularını belli eden, karşısındakini duygulandıran hiçbir tını yok? Nasıl oluyor da henüz ağzından aklımı ya da yüreğimi etkileyecek hiçbir söz çıkmadı?

Bu sabah afallamış haldeydim. Bana söylediklerini neredeyse işitmedim bile. Duyduklarım da gereksiz göründü ve o konuşurken ilgisiz kaldım. Sözleri, buzlu camda kayan soğuk bir yağmur gibi etki etmeden akıp gitti.

Oysa biraz önce onu görmek bana iyi gelmişti. "Buradaki bütün insanlar arasında hâlâ insan kalmış tek kişi o", dedim, kendi kendime. Ve aniden içimde güzel ve teselli edici sözlere derin bir açlık hissettim.

İkimiz de oturduk, o bir sandalyeye, ben yatağın üzerine. Şöyle dedi,

"Evladım..."

Bu sözcük kalbime işledi. Rahip devam etti,

"Evladım, Tanrı'ya inanıyor musunuz?"

"Evet, peder," diye cevap verdim.

"Kutsal Katolik ve Roma Kilisesine, Papalığa inanıyor musunuz?"

"Gönülden", diye cevap verdim.

"Evladım," diye devam etti rahip, "kuşku duyarmış gibi bir haliniz var."

Böylece konuşmaya başladı. Uzun bir konuşmaydı. Pek çok söz söyledi. Bitirdiğine emin olduğunda ayağa kalktı ve konuşmasının başından beri ilk kez bana bakarak,

"Pekâlâ?"

Onu başta büyük bir açlıkla, ardından dikkatle, sonra da özveriyle dinlediğimi belirtmeliyim.

Ben de ayağa kalktım.

"Mösyö, lütfen beni yalnız bırakın," diye karşılık verdim.

"Ne zaman döneyim?" diye sordu.

"Size haber gönderirim."

Bunun üzerine öfkelenmeden, ama kafasını içinden "Dinsiz!" der gibi sallayarak odadan çıktı.

Hayır, ne kadar aşağılara düşmüş olsam da Tanrı şahidimdir, ben inançsız birisi değilim. Peki, bu ihtiyar bana ne dedi? Hisli, duyarlı, onun ruhundan benimkine akan, yüreklerimiz arasında bir sıcaklık oluşturacak hiçbir söz geçmemişti konuşmasında. Aksine her şeye ve herkese uygulanabilecek belirsiz, vurgusuz sözlerdi onunkiler. Derinlik barındırmayan, tumturaklı ve basit olacağı yerde anlamsız sözlerdi. Bir çeşit duygusal ve ağıtsal bir teolojik vaaz. Yer yer Latince bir alıntı. Aziz Augustinus veya Aziz Gregorius'tan, ne bileyim. Ve sonra yirmi defa anlatılmış bir dersi bir kez daha anlatırmış, ezberlediğinden belleğinden silinmeye yüz tutmuş bir metni okur gibi bir hali vardı. Gözlerimin

içine bir kez olsun bakmadı, sesinde tek bir vurgu, ellerinde tek bir hareket yoktu.

Zaten başka türlü nasıl olabilirdi ki? Bu rahip, hapishanenin görevli rahibiydi. Onun işi teselli etmek ve öğütlemek. Geçimini bundan sağlıyor. Konuşma gücünü forsalardan, mahkûmlardan alıyor. Onlar günah çıkartırken dinliyor, onlara destek oluyor çünkü görevi bunları yapmasını gerektiriyor. İnsanları ölüme geçirirken yaşlandı. Başkalarını ürpertecek şeyleri yapmaya uzun zaman önce alışmış. Düzgünce pudralanmış saçları artık diken diken olmuyor. Kürek mahkûmluğu veya idam sehpası onun için sıradan işlerden. Duyguları körelmiş. Muhtemelen defterinde kürek mahkûmlarına, ölüm mahkûmlarına ayrılmış sayfalar vardır. Bir gün önceden kendisine ertesi gün şu saatte teselli edilecek birisinin olduğu haber veriliyordur. "Forsa mı, idam mahkûmu mu?" diye soruyordur ve defterindeki ilgili sayfayı tekrar okuyup öyle geliyordur. Toulon'a gidenler ve Grève Meydanına gidenler, onun için sıradan şeylerdir, o da bu insanlar için sıradan birisidir.

Ah! Keşke onun yerine bana genç bir vaiz, karşılarına çıkan ilk manastırdan buldukları rastgele yaşlı bir papaz getirselerdi. Her şeyden habersiz, ateşin başında kitabını okurken onu alsalardı ve şöyle deselerdi:

"Yakında ölecek bir adam var ve onu sizin teselli etmeniz gerekiyor. Ellerini bağladığımızda, saçlarını kestiğimizde orada olmanız gerekiyor. Onunla birlikte yük arabasına binerek haçınızla celladı gizlemeniz, Grève Meydanına kadar araba sarsılarak ilerledikçe onunla birlikte sarsılmanız gerekiyor. Kana susamış o korkunç kalabalığı onunla birlikte geçmeniz, giyotinin

başında onu öpmeniz ve başı şuraya, gövdesi de buraya düşene kadar yanında kalmanız gerekiyor."

Baştan ayağa titreyip ürperirken onu bana getirsinler, beni kollarına, ayaklarının dibine atsınlar, o peder ağlar, birlikte ağlarız, o zaman sözleri anlamlı olur, ben de teselli olmuş olurum, kalbim onun kalbinde hafifler, o benim ruhumu alır ve ben de onun Tanrısını alırım.

Ama bu ihtiyar benim için kim ki? Ben onun için kimim? Bahtsız birisi, sayısız defa gördüğü gölgelerden biri, infazların sayısını bir birim artıracak sıradan bir mahkûm.

Onu bu şekilde göndererek belki de haksızlık ettim. İyi olan o, kötü olan ise benim. Olsun! Benim hatam değil. Her şeyi bozan ve çürüten benim şu mahkûm soluğum.

Bana yemek getirdiler. Buna ihtiyacım olduğunu düşünmüş olmalılar. Zarif ve leziz bir masa, sanırım piliç ve bir şey daha. Eh madem! Yemeye çalıştım, ama daha ilk lokmada hepsini geri çıkardım, öyle acıydı, öyle pis kokuyordu ki!

XXXI

İçeriye başında şapkasıyla bir adam girdi. Bana neredeyse hiç bakmadı. Ardından bir mezura çıkardı ve kendi kendine yüksek sesle "burası tamam", "burası olmadı" diye konuşarak aşağıdan yukarıya duvarın taşlarını ölçtü.

Jandarmaya kim olduğunu sordum. Hapishanede çalışan bir çeşit mimar yardımcısıymış.

O da benim hakkımda meraklanmıştı. Ona eşlik eden gardiyanla alçak sesle konuştu. Ardından gözle-

rini bir anlığına bana dikti, kayıtsız bir şekilde başını salladı ve tekrar yüksek sesle konuşmaya ve ölçü almaya koyuldu.

İşini bitirince bana yaklaştı ve gür sesiyle şöyle dedi:

"Dostum, altı ay sonra bu hapishane çok daha iyi olacak."

Tavrı, şu sözleri ekler gibiydi:

"Ne yazık ki siz bunu göremeyeceksiniz."

Neredeyse gülümsüyordu. Düğün gecesinde bir gelinle eğlenir gibi, benimle içten içe alay ettiğini hissediyordum.

Rütbeli eski bir asker olan jandarmam ona cevabını verdi.

"Mösyö, bir ölünün odasında bu kadar yüksek sesle konuşulmaz."

Mimar gitti.

Bense ölçtüğü taşlardan biri gibi, orada duruyordum.

XXXII

Başımdan gülünç bir olay geçti.

Nankör bir bencil olarak elini bile sıkmadığım yaşlı, babacan jandarmamın nöbet değişimi gelmişti. Yerine bir başkası geçti: Dar alınlı, sığır gözlü, budala suratlı bir adam.

Dikkat etmemiştim, masaya oturmuş, sırtım kapıya dönüktü. Elimle alnımı serinletmeye çalışıyordum, düşüncelerim ruhumu bulandırıyordu.

Omzuma hafifçe dokunulunca başımı çevirdim. Hücrede baş başa kaldığım yeni jandarmaydı.

Benimle konuşma şekli aşağı yukarı şöyleydi:

"Suçlu, iyi kalpli biri misinizdir?"

"Hayır," diye cevap verdim.

Cevabımın patavatsızlığı onu şaşırtmışa benziyordu. Yine de tereddüt ederek devam etti:

"Öyle zevk olsun diye kötü olunmaz."

"Neden olmasın?" diye karşılık verdim. "Söyleyecekleriniz bundan ibaretse beni rahat bırakın. Nereye varmaya çalışıyorsunuz?"

"Özür dilerim, suçlum," diye cevap verdi. "Sadece iki cümle edeceğim. Dinleyin, fakir bir adamı mutlu edebilseydiniz ve bu size hiçbir şeye mal olmasaydı bunu yapar mıydınız?"

Omuz silktim.

"Tam adamını buldunuz! Ben mi birini mutlu edeceğim?"

Sesini alçalttı ve budala suratıyla hiç uyuşmayan gizemli bir havaya büründü.

"Evet, suçlu. Evet, mutluluk. Evet, baht. Bunların hepsini bana siz sağlayabilirsiniz. Şöyle ki ben fakir bir jandarmayım. İşim ağır, maaşlar az. Görev atım bana ait ve masrafları belimi büküyor. Ben de piyango oynuyorum, ama bu iş ustalık gerektiriyor. Bugüne kadar kazanmam için eksik olan tek şey, doğru rakamlardı. Her yerde tutacağı kesin rakamlar arıyor, her seferinde ıskalıyorum. 76'ya oynuyorum, 77 çıkıyor. Ne kadar dilesem de tutmuyor... Biraz sabır, lütfen, bitirmek üzereyim. Bu benim için mükemmel bir fırsat. Üzgünüm suçlu, ama bugün sıra sizdeymiş. Böyle şiddetli biçimde öldürülen kişilerin piyangoda tutacak rakamları görebildikleri bir gerçek. Yarın akşam geleceğinize söz verin, sizin için ne fark eder ki? Bana sadece üç numara vereceksiniz, üç doğru numara. Ha? Ruhlardan

korkmam, rahat olun. İşte adresim: Popincourt Kışlası, A merdiveni, no 26, koridorun sonundaki oda. Beni hatırlarsınız, değil mi? Hatta sizin için daha uygunsa bu akşam da gelebilirsiniz.

Aklımda delice bir umut belirmiş olmasaydı bu budalaya cevap vermeye tenezzül bile etmezdim. Bulunduğum umutsuz durumda öyle anlar geliyor ki insan bir saç teliyle zinciri koparabileceğine bile inanıyor.

"Beni dinle," dedim, yakında ölecek birinin yapabileceği kadar rol yaparak. "Seni gerçekten de kraldan zengin yapabilir, sana milyonlar kazandırabilirim, ama bir koşulum var."

Zekâ belirtisi bulunmayan gözlerini kocaman açtı.

"Ne koşulu? Ne? Ne isterseniz, suçlu."

"Sana üç numara yerine, dört numara sözü veriyorum. Giysilerini benimle değiştir."

"İstediğiniz buysa!" diye haykırdı, üniformasının ilk kopçalarını çözerek.

Sandalyemden kalkmıştım. Onun hareketlerini izliyordum, kalbim anlatılamaz bir hızla atıyordu. Şimdiden jandarma üniformasının önünde kapıların açıldığını, meydanı, caddeleri, Adalet Sarayını geride bıraktığımı görüyordum.

Derken kararsız bir şekilde bana döndü.

"Sakın bu buradan çıkmak için olmasın?"

Her şeyin boşa olduğunu anladım. Yine de her ne kadar delice ve faydasız olsa da son bir gayretle, "Evet, onun için", dedim, "ama sen de servetine kavuşacaksın..."

Sözümü kesti.

"Olmaz! Bakın! Numaralarım! Numaraların tutması için sizin ölmeniz gerekiyor."

Sessiz ve tüm umutlardan yoksun, çaresiz tekrar yerime oturdum.

XXXIII

Gözlerimi kapadım ve ellerimi gözlerimin üstüne koydum. Unutmaya, şimdiyi geçmişte unutmaya çalıştım. Hayal kurarken çocukluğumun ve gençliğimin yumuşak, dingin, mutlu hatıraları, kafamda dönüp duran bu karanlık ve karmaşık düşünce girdabı üzerinde çiçekten adacıklar gibi birer birer zihnimde beliriyor.

Val-de-Grâce'ın kararmış kubbesinin kurşun başlığıyla yukarıdan baktığı ve ilk yıllarımın geçtiği rahibeler manastırının yaban bahçesinin geniş ve yeşil yolunda kardeşlerimle bağırarak koşup oynadığımızı, güleç ve tazecik öğrenci halimi hatırlıyorum.

Hemen ardından dört yıl sonrasını hatırlıyorum. Hâlâ küçük bir çocuğum, yine oradayım, ama çocuk halim o zamandan hayalperest ve tutkulu. Issız bahçede genç bir kız var.

İri gözleri, uzun saçları, esmer ve altınsı teni, kırmızı dudakları ve pembe yanaklarıyla bu küçük İspanyol kız, 14 yaşındaki Endülüslü Pepa.

Annelerimiz gidip birlikte koşmamızı söylüyor, biz gezintiye çıkıyoruz.

Bize oynayın demişlerdi, fakat biz aynı yaşta, ama aynı cinsiyetten olmayan çocuklar olarak sohbet ediyoruz.

Oysa bir yıl önce birlikte koşuyor, birlikte dövüşüyorduk. Pepita'yla elma ağacındaki en güzel elma için kavga ediyor, bir kuş yuvası için ona vuruyordum. Pepita ağlıyordu, "Oh oldu!" diyordum ve ikimiz de gi-

dip birbirimizi annelerimize şikâyet ediyorduk. Onlar da yüksek sesle bizi haksız görüp alçak sesle bize hak veriyordu.

Şimdiyse koluma dayanmıştı ve ben bu durumdan pek gururlu ve heyecanlıydım. Yavaş yavaş yürüyor, alçak sesle konuşuyoruz. Mendilini düşürüyor, eğilip yerden alıyorum. Birbirine değdiğinde ellerimiz titriyor. Bana küçük kuşlardan, uzaktaki şu yıldızdan, ağaçların arkasındaki kızıl günbatımından ya da yatılı okuldaki arkadaşlarından, elbisesinden ve kurdelelerinden bahsediyor. Masum şeyler söyleyip ikimiz de kızarıyoruz. Küçük kız genç kız olmuştu.

O akşam –bir yaz akşamı– bahçenin dibindeki kestane ağaçlarının altındaydık. Gezilerimizi dolduran o uzun sessizliklerden birinde aniden kolumdan ayrıldı ve "Koşalım!" dedi.

Hâlâ gözümün önünde, büyükannesinin yasını tutuğundan simsiyah giyinmişti. Aklından çocukça bir fikir geçmişti. Pepa tekrar Pepita olmuş, bana "Koşalım!" demişti.

Bir arınınki kadar ince beliyle önümden koşmaya başladı. O koştukça küçük ayakları elbisesini dizlerine kadar kaldırıyordu. Peşinden koşmaya başladım, kaçtı. Rüzgâr siyah pelerinini havalandırdıkça esmer ve tazecik sırtını görüyordum.

Soluk soluğa kalmıştım. Harabe halindeki eski kuyunun orada ona yetiştim. Kemerinden tutup çimenlik tepeciğe oturttum, karşı koymadı. O da nefes nefeseydi ve gülüyordu. Bense ciddiydim ve siyah kirpiklerinin arasından kara gözbebeklerine bakıyordum.

"Şuraya oturun," dedi bana. "Daha erken, bir şeyler okuyalım. Kitabınız var mı?"

Üzerimde Spallanzani'nin *Yolculuklar* adlı eserinin ikinci cildi vardı. Rastgele kitabı açtım, ona yaklaştım, omzunu omzuma dayadı ve ikimiz de alçak sesle, aynı sayfayı, okumaya başladık. Sayfayı çevirmeden önce hep beni beklemek zorunda kalıyordu. Benim aklım onunki kadar hızlı değildi.

"Bitirdiniz mi?" diye sordu, oysa yeni başlamıştım.

O sırada başlarımız birbirine değiyor, saçlarımız birbirine karışıyordu. Nefeslerimiz yavaşça yaklaştı ve birden dudaklarımız...

Kitabı okumaya geri döndüğümüzde gökyüzünde çoktan yıldızlar belirmişti.

"Ah! Anneciğim, anneciğim," diyordu eve döndüğünde, "bir bilsen nasıl da koştuk!"

Bense sessizdim.

"Niye konuşmuyorsun?" dedi annem, üzgün görünüyorsun.

Oysa kalbimde cenneti taşıyordum.

Bütün hayatım boyunca hatırlayacağım bir akşamdı.

Hayatım boyunca!

XXXIV

Saat az önce vurdu. Kaç olduğunu bilmiyorum, saatin çekicini zor işitiyorum. Kulağımda sanki bir org sesi. Beynimde vızıldayan son düşüncelerim bunlar.

Hatıralarımda gezindiğim bu yüce anların birinde işlediğim suçla karşılaştım. Daha çok pişmanlık hissetmek isterdim. Mahkûm edilmeden önce pişmanlıklarım daha çoktu. O zamandan beri sanki sadece ölümle ilgili düşüncelere yer var. Oysa daha çok pişmanlık duymak isterim.

Bir dakikalığına yaşadıklarımı düşündüğümde ve hayatımın birazdan sonlanmasına sebep olacak o balta darbesini hatırladığımda sanki yeni bir şey gibi ürperiyorum. Güzel çocukluğum! Güzel gençliğim! Ucu kanlı, yaldızlı kumaş. O zamanla şimdi arasında kandan bir ırmak var, diğer adamın ve benim kanımdan oluşan.

Bir gün hikâyem okunursa onca masum ve mutlu yıldan sonra bir suçla açılıp bir idamla son bulan bu berbat yıla kimse inanmak istemez. Hikâyenin geri kalanıyla uyuşmayacak.

Oysa sefil yasalar ve sefil insanlar, ben kötü birisi değildim!

Ah! Birkaç saat içinde öleceğini bilmek ve bir yıl önce bugün özgür ve temiz olduğumu, sonbahar gezileri yaptığımı, ağaçların altında dolaştığımı, yapraklar arasında yürüdüğümü düşünmek!

XXXV

Tam şu anda, Grève Meydanının ve Sarayın yakınındaki bu evlerde ve Paris'in her yerinde gidip gelen, sohbet edip gülen, gazete okuyan, işlerini düşünen insanlar ve satış yapan tüccarlar, bu akşamki balo için elbiselerini hazırlayan genç kızlar, çocuklarıyla oyun oynayan anneler var!

XXXVI

Çocukken bir seferinde Notre-Dame'ın çanlarını görmeye gitmiştim.

Bin kilo ağırlığındaki çanla tokmağın sallandığı taş ve ahşaptan yapılmış kafese girdiğimde karanlık sar-

mal merdiveni tırmanmaktan, iki kuleyi birbirine bağlayan dar geçidi aşmaktan ve Paris'i ayaklarım altında uzanır görmekten başım dönüyordu.

Çocuklar ve Paris halkı arasında oldukça ünlü olan bu çana uzaktan bakarken bir yandan da titreyerek aralıklı tahta döşemelerin üzerinde ilerliyor, çan kulesini eğik şekilde çevreleyen arduaz kaplı rüzgârlıkların ayak seviyemde olduklarını fark etmeden ilerliyordum. Tahtaların arasındaki boşluklardan kuş bakışı Notre-Dame Meydanını ve karınca boyutundaki insanları görüyordum.

Birden büyük çan çalmaya başladı. Güçlü titreşimi havada yayıldı ve ağır kuleyi salladı. Zemin yerinden oynadı. Sesten neredeyse devrilecektim. Her an düşebilir ve eğik arduaz rüzgârlıkların üzerinde kayıp gidebilirmişim gibi sallandım. Korkudan tahtaların üzerine kapanmış, var gücümle bu aralıklı tahta parçalarına sarılmıştım. Konuşmadan, nefes almadan, kulaklarımda olağanüstü çınlama, bakışlarımın altında uzanan uçurum, aşağıdaki o geniş meydandan geçen keyifli insanlara imrenerek bakmıştım.

Sanki yine çan kulesindeyim. Aynı baş dönmesi ve sersemlik. Beynimin boşluklarını sarsan bir çan sesi var sanki ve diğer insanların sürdüğü, ama benim ayrıldığım bu düz ve sakin hayatı bir uçurumun çatlakları arasından, uzaktan görebiliyorum sadece.

XXXVII

Belediye Sarayı, kasvetli bir bina.

Sivri ve sarp çatısı, tuhaf çan kulesi, büyük beyaz kadranı, küçük sütunlu katları, bin bir penceresi,

adımların yıprattığı merdivenleri, sağda ve solda yer alan iki kemeriyle Grève Meydanıyla aynı seviyede duran bu yapının karanlık, kasvetli ve senelerin kemirdiği cephesi öyle karadır ki gün ışığında bile simsiyahtır.

İnfaz günleri bütün kapıları jandarma kusar, bütün pencerelerinden mahkûma bakar.

Ve akşam olduğunda saati gösteren kadranı karanlık cephesinde parıldar.

XXXVIII

Saat biri çeyrek geçiyor.

Şu an hissettiklerim şöyle:

Şiddetli bir baş ağrısı. Buz tutmuş böbrekler. Ateşten yanan bir alın. Sanki kafamın içi bir sıvıyla dolu ve ayağa her kalktığımda veya öne eğildiğim her seferde beynim kafatasımın çeperlerine çarpıyor.

Titremelerden kasılıyorum ve kimi zaman elektrik verilmiş gibi kalemim elimden düşüveriyor.

Gözlerim, dumanda kalmışım gibi yanıyor.

Dirseklerim acıyor.

İki saat kırk beş dakika daha. Sonra iyileşeceğim.

XXXIX

Zor bir şey olmadığını, acı çekmediğini, kolay bir son olduğunu ve hatta bu yöntemin ölümü epey basitleştirdiğini söylüyorlar.

Peki altı hafta süren bu can çekişmeye ve son günün tamamını kaplayan bu iniltiye ne demeli? Kimi zaman çok yavaş kimi zaman çok hızlı akıp giden ve geri getirilemez, onarılamaz bu günün kaygıları ne

olacak? Giyotine varan bu işkence basamakları neyin nesi?

Anlaşılan bu, acı çekmek değilmiş.

Kanın damla damla tükenmesiyle aklın düşünceden düşünceye koşarak sönmesi aynı çırpınma değil midir?

Hem sonra acı çekilmiyormuş, bundan eminler mi? Bunu onlara kim söylemiş? Henüz kesilmiş, kan içinde bir kellenin sepetin kenarında dikilip halka "Can yakmıyor!" diye hiç bağırmadığı anlatılıyor mu?

Bu şekilde idam edilip "Bu iyi bir icat. Bundan vazgeçmeyin. Mekanizma sağlam..." diyerek onlara teşekkür etmiş ölüler var mı?

Bunu söyleyen Robespierre mi? XVI. Louis mi?

Hayır! Bir dakikadan, bir saniyeden az bir sürede her şey olup bitiyor. Kendilerini bir kez olsun oradaki kişinin yerine koyup düşündüler mi, ağır bıçağın düşerek eti ısırdığı, sinirleri kesip omurgayı kırdığı o anı?.. Neye yarar, nasılsa yarım saniye. Acısı çoktan geçmiştir...

İğrenç!

XL

Tuhaf şey, sürekli kralı düşünüyorum. Ne kadar uğraşsam, başımı sallasam da kulağımda bana sürekli şunu tekrarlayan bir ses var,

"Bu şehirde, bu saatte, buradan pek uzakta olmayan ve her kapısında nöbetçilerin durduğu başka bir sarayda, insan olarak senin gibi biricik, ama senden bir farkla ayrılan bir adam var. Sen ne kadar aşağıdaysan o, o kadar yukarıda. Bütün hayatı, dakikası dakikasına sadece zafer, büyüklük, lezzetler, sarhoşlukla dolu. Etrafından

gördüğü sadece sevgi, saygı, ve tapınma. Onunla konuşurken en yüksek sesler alçalıyor, önünde en gururlu alınlar eğiliyor. Gözlerinin gördüğü sadece ipek ve altın. Bu saatte, hepsinin kendisiyle hemfikir olduğu bakanlar kurulunu toplamış olmalı veya zevklerinin angaryasını başkalarına bırakmış, eğlencenin zamanında başlayacağından emin şekilde yarınki av partisini veya bu akşamki baloyu düşünüyor. İşte, bu adam da senin gibi etten kemikten! Ve hemen şimdi, o korkunç yapının çökmesi ve yaşamın, özgürlüğünün, servetinin, ailenin, her şeyinin sana iade edilmesi için bir kâğıdın altına kalemiyle adının yedi harfini yazması ya da kraliyet arabasının senin yük arabanla karşılaşması yeterli! İyi birisidir. Daha iyisini istemezdi belki, ama bu olmayacak!

XLI

Öyleyse, ölüme karşı cesur olalım. Bu korkunç düşünceyi ellerimizle kavrayıp ona dikkatle bakalım. Ona ne olduğunu soralım, bizden ne istediğini bilelim. Her yanını dikkatlice inceleyip bu bilmeceyi heceleyelim ve daha girmeden mezara bakalım.

Gözlerim kapanır kapanmaz büyük bir aydınlık ve içinde ruhumun sonsuza kadar yuvarlanacağı ışıktan uçurumlar görecekmişim gibime geliyor. Gökyüzü kendi özüyle aydınlanacak, yıldızlar, siyah lekeler gibi görünecek. Onlara bakan canlı gözler için siyah kadife üzerindeki altından pullarken, altından bir kumaş üzerinde siyah noktalara benzeyecek.

Ya da zavallı ben, gölgelerde biçimlerin kımıldadığını görerek, çeperleri karanlıklarla döşenmiş iğrenç, derin bir uçurumdan sürekli aşağı düşeceğim.

Veya olaydan sonra uyanıp kendimi düz ve nemli bir yüzeyde karanlıkta sürünürken ve yuvarlanan bir kafa misali, kendi etrafımda dönerken bulacağım. Bana öyle geliyor ki beni itecek güçlü bir rüzgâr olacak ve yer yer yuvarlanan diğer kellelerle çarpışacağım. Bazı yerlerde içindeki sıvının ne olduğu anlaşılmayan, ılık göller ve dereler olacak. Her şey siyah olacak. Yuvarlanırken gözlerim yukarıya döndüğünde kalın katmanlarının ağırlığının üzerlerine çöktüğü gölgeden göğü ve uzaklarda, karanlıktan da karanlık dumanların oluşturduğu kocaman kemerler görecekler. Aynı zamanda gecenin içinde, yaklaştığında ateşten kuşlara dönüşen küçük kırmızı kıvılcımların uçuştuğunu görecek gözlerim. Ve bu, sonsuza dek böyle sürüp gidecek.

Belki de Grève Meydanında ölenler belli tarihlerde karanlık kış gecelerinde kendilerine ait bu meydanda toplanıyorlardır. Solgun ve kanlı bir kalabalık olmalı, ben de eksik olmayacağım. Ay olmayacak ve alçak sesle konuşacağız. Belediye Sarayı da orada olur, kurtlanmış cephesi, parçalanmış çatısı ve bizlere merhamet etmemiş kadranıyla. Meydanda bir iblisin bir celladı infaz ettiği, cehennemden bir giyotin olacak. Celladın kellesi sabahın dördünde vurulacak. Bu sefer izlemek için etrafına üşüşen kalabalık biz olacağız.

Böyle olacağı muhtemel. Peki ama bu ölüler geri geliyorsa hangi biçimde geliyorlar? Koparılmış, yarım bedenlerinden onlara ne kalıyor? Neyi seçiyorlar? Hortlayan kısımları baş mı gövde mi?

Yazık! Ölüm ruhumuza ne yapıyor? Onu geride hangi halde bırakıyor? Ondan alacak, ona verecek nesi var? Onu nereye koyuyor? Ara sıra dünyaya ba-

kıp ağlayabilmesi için ona etten gözler ödünç veriyor mudur?

Ah! Bir rahip olsa! Bunu bilen bir rahip! Bir rahip istiyorum ve öpecek bir haç!

Tanrım, yine aynı rahip!

XLII

Uyumak için ondan beni rahat bırakmasını rica edip kendimi yatağa attım.

Kafamın içinde gerçekten de uyumama sebep olan kan akışı vardı. Bu türdeki son uykum bu.

Bir rüya gördüm.

Rüyamda gece olmuştu. Kim olduğunu hatırlayamadığım iki üç dostumla birlikte çalışma odamdaydım.

Karım, yandaki yatak odasında çocukla birlikte uyuyordu.

Arkadaşlarım ve ben alçak sesle konuşuyorduk ve söylediklerimiz bizi dehşete düşürüyordu.

Birden dairenin diğer odalarında bir ses işitir gibi oldum. Zayıf, tuhaf, belirsiz bir ses.

Benim gibi arkadaşlarım da sesi işitmişlerdi, kulak kesildik. Boğuk bir sesle açılan bir kilit, sessizce testereyle kesilen sürgüyü andıran bir sesti.

Tüylerimizi ürperten bir şey vardı, korkuyorduk. Gecenin geç saatinde evime hırsızların girmiş olabileceğini düşündük.

Gidip bakmaya karar verdik. Ayağa kalktım, mumu aldım. Arkadaşlarım da birer birer beni takip ettiler.

Yatak odasından geçtik. Karım çocukla uyuyordu.

Ardından salona vardık. Hiçbir şey yoktu. Portreler, kırmızı duvar kaplamasının üzerindeki altın çerçeve-

lerinde hareketsizdi. Yalnız salondan yemek odasına açılan kapı yerinde değilmiş gibime geldi.

Yemek odasına girdik, etrafı dolaştık. Önden yürüyordum. Merdivene açılan kapı kapalıydı, pencereler de öyle. Sobanın yanına vardığımda çamaşır dolabının açık olduğunu gördüm ve bu dolabın kapısı, sanki duvarın köşesini gizlemek ister gibi çekilmişti.

Bu beni şaşırttı. Kapının arkasında birisi var diye düşündük.

Dolabı kapatmak için elimi kapıya uzattım, direndi. Şaşırıp daha kuvvetlice çektim, aniden kapıdaki direnç yok oldu ve kapının arkasında elleri sallanan, gözleri kapalı, hareketsiz, duvarın köşesine yapışmış gibi ayakta duran ufak tefek yaşlı bir kadın bulduk.

Korkunç bir şey vardı bunda, düşündükçe saçlarım diken diken oluyor.

Yaşlı kadına sordum:

"Burada ne yapıyorsunuz?"

Cevap vermedi.

"Kimsiniz?" diye sordum.

Cevap vermedi, kımıldamadı ve gözleri kapalı öylece durdu.

Arkadaşlarım şöyle dedi,

"Kötü niyetle eve girenlerin suç ortağı olmalı. Geldiğimizi işitince kaçmış olmalılar. Kadın da kaçamayıp buraya saklanmış olmalı."

Kadını tekrar sorguladım, ama sessiz ve hareketsiz duruyordu.

Aramızdan biri onu yere itti, kadın düştü.

Bir tahta parçası, cansız bir nesne gibi, yekpare şekilde düşmüştü.

Ayağımızla onu dürttük, ardından aramızdan iki

kişi onu kaldırıp tekrar duvara dayadı. Yaşam belirtisi göstermiyordu. Kulağına bağırdık, sağır gibi sessiz kaldı.

Artık sabrımız tükenmeye başlamıştı ve içimizdeki korkuda bir çeşit öfke vardı. Aramızdan biri şöyle dedi:

"Mumu çenesinin altına tutun."

Alevin yandığı fitili çenesinin altına tuttum. O an bir gözünü yarım araladı, boş, sönük, korkunç ve bakmayan bir gözdü bu.

Alevi çekip şöyle dedim:

"Ah! Nihayet! Cevap verecek misin ihtiyar cadı? Kimsin?"

Göz sanki kendiliğinden kapandı.

"Bu da fazla oluyor," dedi diğerleri. "Yine mumu koy! Yine! Eninde sonunda konuşacak."

Işığı tekrar yaşlı kadının çenesinin altına tuttum.

Bunu yapmamla iki gözünü yavaşça açtı, hepimize teker teker baktı, ardından eğilip buz gibi bir nefesle muma üfledi. Aynı anda karanlıkta üç dişin elimi ısırdığını hissettim.

Soğuk terler içinde titreyerek uyandım.

Babacan rahip ayağımın dibine oturmuş dualar okuyordu.

"Çok uyudum mu?" diye sordum.

"Evladım," dedi rahip, "bir saat uyudunuz. Çocuğunuzu getirdiler. Yandaki odada sizi bekliyor. Sizi uyandırmalarını istemedim."

"Ah!" diye haykırdım. "Kızım, hemen kızımı getirsinler!"

XLIII

Kızım, körpecik, pembe. Koca gözleri var, çok güzel!

Ona pek yakışmış küçük bir bir elbise giydirmişler.

Onu kucaklayıp dizlerime oturttum, saçlarını öptüm.

Annesi neden yanında değil? Annesi hasta, büyükannesi de. Bu iyi.

Şaşkın şaşkın bana bakıyordu. Onu okşadım, ona sarıldım, yanaklarına öpücükler kondurdum, küçüğüm ara sıra ağlayan dadısına endişeli bakışlar atmanın dışında tepki vermiyordu.

Sonunda konuşabildim.

"Marie!" dedim, "minik Marie'm!"

Hıçkırıklarla inip kalkan göğsüme sıkıca bastırdım onu. Küçük bir çığlık attı.

"Ama canımı yakıyorsunuz, mösyö," dedi bana.

Mösyö! Zavallı çocuk, beni görmeyeli neredeyse bir yıl olmuştu. Beni unutmuştu. Yüzümü, konuşmamı, sesimi... Zaten bu sakalla, bu elbiselerle ve bu solgunlukla kim beni tanıyabilirdi ki? Nasıl! Yaşamak isteyeceğim bu yegâne hafızadan şimdiden silinmiş miydim! Nasıl! Şimdiden babasız mıydı! Bu sözcüğü bir daha işitmemeye mahkûm olmak, çocukların diline ait bu sözcüğü. Öyle tatlı bir sözcük ki büyük insanların dilinde kalamaz: *Baba*!

Oysa bir kez daha, sadece bir kez, bu ağızdan o sözcüğü işitmek, işte, elimden alınan kırk yıllık hayatın karşılığında sadece bunu isterdim.

"Dinle, Marie," dedim, küçük ellerini ellerimin içine alarak. "Beni tanımıyor musun?"

Güzel gözleriyle bana baktı ve cevap verdi.

"Tanımıyorum!"

"Bana iyice bak," diye tekrarladım. "Kim olduğumu nasıl bilmezsin?"

"Biliyorum," dedi Marie. "Bir mösyö."

Ne acı! Dünyada sadece bir varlığı delice, sonsuz aşkla sevmek ve onun karşınızda durması, sizi görmesi, size bakması, sizinle konuşması, size cevap vermesi, ama sizi tanımaması! Teselliyi yalnızca ondan beklemek ve onun, sizi teselli etmesi gerektiğini çünkü öleceğinizi bilmeyen tek kişi olması!

"Marie," diye tekrar söz aldım, "bir baban var mı?"

"Evet, mösyö," dedi çocuk.

"Nerede peki?"

Kocaman, şaşkın gözlerini kaldırdı.

"A! Bilmiyor musunuz? O öldü."

Ardından bağırdı, neredeyse onu düşürüyordum.

"Öldü mü!" dedim. "Marie, ölümün ne olduğunu biliyor musun?"

"Evet, mösyö," diye cevap verdi Marie. "O, toprağın altında ve gökte".

Kendiliğinden konuşmaya devam etti.

"Annemin dizlerinde sabah akşam onun adına Tanrı'ya dua ediyorum."

Kızımı alnından öptüm.

"Marie, duanı söyle bana."

"Söyleyemem, mösyö. Dualar gündüz söylenmez. Bu akşam evimize gelin, o zaman size söylerim."

Bu kadarı yeterliydi. Sözünü kestim.

"Marie, ben babanım."

"A!" dedi.

Ekledim,

"Baban olmamı ister misin?"

Çocuk başını çevirdi.

"Hayır, babam çok daha yakışıklıydı."

Onu gözlerim yaşlı, doyasıya öptüm. Bağırarak kollarımın arasından kurtulmaya çalıştı.

"Sakalınız acıtıyor."

O zaman onu tekrar dizlerime oturttum, ona iyice bakarak sorular sordum.

"Marie, okumayı biliyor musun?"

"Evet," diye cevap verdi Marie. "Okumayı iyi biliyorum. Annem bana harfleri okutur."

"Görelim o zaman, biraz oku hadi," dedim küçük ellerinde tuttuğu buruşmuş kâğıdı göstererek.

Güzel başını salladı.

"Ah! Ben sadece masal okumasını biliyorum."

"Yine de dene. Hadi, oku."

Kâğıdı açtı ve parmağıyla hecelemeye koyuldu.

"K,a. Ka. R,a,r. Rar. Karar..."

Kâğıdı elinden koparıp aldım. Okuduğu benim ölüm kararımdı. Dadısı kâğıdı bir kuruşa almıştı. Bana ise çok daha pahalıya mal olmuştu.

Hissettiğim şeyleri anlatmaya yetecek sözcük yok. Şiddetim onu korkutmuştu. Ağlamaklıydı. Aniden bana şöyle dedi,

"Kâğıdımı bana geri verin! Oynamak için."

Onu dadısına teslim ettim.

"Onu götürün."

Ve içim karanlık, ıssız, umutsuz, sandalyeme yığıldım. Artık gelebilirler, önemsediğim hiçbir şey kalmadı. Kalbimin son damarı da koptu. Yapacakları şey için hazırım.

XLIV

Rahip iyi kalpli birisi, jandarma da. Sanırım çocuğumu götürmelerini söylediğimde ikisinin de gözleri dolmuştu.

Bu da tamam. Artık kendime karşı sert olup kararlı biçimde celladı, yük arabasını, jandarmaları, köprüdeki kalabalığı, rıhtımdaki kalabalığı, pencerelerdeki kalabalığı ve orada vurulmuş kellelerle baştan sona döşenebilecek o uğursuz Grève Meydanında bana özel hazırlanmış şeyleri düşünmem gerekiyor.

Bütün bunlara alışmak için sanırım önümde bir saatim var.

XLV

Bütün bu insanlar gülecek, el çırpacak, alkışlayacak. İnfazı görmek için neşe içinde koşuşan bu özgür ve zindancıların tanımadığı insanlar arasında, meydanı kuşatacak bu kalabalığın içinde er ya da geç kellemin peşinden kırmızı sepete gelmeye mahkûm birden çok kelle olacak. Beni izlemek için buraya gelenlerin arasından birden fazlası kendisi için gelecek.

Ölüme mahkûm bu insanlar için Grève Meydanının belli bir noktasında kaçınılmaz bir yer, bir çekim merkezi, bir tuzak var. Kendileri de buna yakalanana kadar etrafında dönüyorlar.

XLVI

Küçük Marie'm! Oynaması için onu götürdüler. Arabanın penceresinden kalabalığa bakıyor ve o mösyöyü çoktan unuttu.

Belki onun için birkaç sayfa yazacak vaktim olur. Bir gün bu sayfaları okur ve on beş yıl sonra bugün için ağlar.

Evet, hikâyemi benim ağzımdan duymalı, ona bıraktığım ismin neden kanlı olduğunu bilmeli.

XLVII

Hikâyem

Editörün notu. – Bu bölüme ait sayfaları bulamadık. Belki aşağıda yazılanların belirttiği gibi mahkûmun bunları yazmaya vakti olmadı. Bu fikir aklına geldiğinde saat geçti.

XLVIII

Belediye Sarayında bir odadan

Belediye Sarayında!.. Sonunda buradayım. Korkunç yolculuk gerçekleşti. Meydan hemen yanı başımda ve pencerenin altında havlayan, beni bekleyen, gülen iğrenç halk.

İstediğim kadar sert olmaya çalışayım, istediğim kadar kasılayım, kalbim dayanamadı. Kalabalığın başları üzerinden ucunda sallanan siyah üçgenle rıhtımın iki feneri arasına dikilmiş o iki kırmızı kolu görünce kalbim dayanamadı. Son bir açıklama yapmayı talep ettim. Beni buraya bıraktılar ve kralın savcılarından birini çağırmaya gittiler. Onu bekliyorum, bu da kazanç sayılır.

İşte,

Saat üçü vurduğunda zamanın geldiğini haber verdiler. Sanki altı ay, altı hafta, altı saattir başka şey düşünüyormuşum gibi titredim. Beklenmedik bir şeyin etkisiydi bende yarattığı.

Beni koridorlardan geçirdiler, merdivenlerden indirdiler. Giriş katındaki iki kapının arasından itip karanlık, dar, kubbeli, yağmurlu ve sisli günün zayıf ışığıyla aydınlanmış bir odaya soktular. Ortada bir sandalye vardı. Oturmamı söylediler, oturdum.

Kapının yanında ve duvar boyunca ayakta birkaç kişi vardı, rahip ve jandarmalar haricinde, üç adam daha vardı.

Aralarında en uzun boylu, en yaşlı olan birincisi kırmızı yüzlü ve şişmandı. Redingot giymiş ve biçimini yitirmiş üç köşeli bir şapka takmıştı. Oydu.

Giyotinin uşağı, cellattı. Diğer iki adam da celladın uşağıydı.

Sandalyeye oturmamla bu ikisi kedi gibi arkamdan yaklaştı, derken saçlarım arasında çeliğin soğuğunu hissettim. Makas kulaklarımda gıcırdadı.

Rastgele kesilen saçlarım tutam tutam omuzlarıma düşüyor, üç köşeli şapkalı adam iri eliyle usulca bu düşen saçları silkeliyordu.

Alçak sesle konuşuluyordu.

Dışarıda büyük bir gürültü, havada dalgalanan bir uğultu vardı. İlk başta nehrin sesi sandım, ama patlayan kahkahalardan bunun kalabalığın sesi olduğunu anladım.

Pencerenin yanında, küçük bir deftere kurşun kalemle yazmakta olan genç bir adam bekçilerden birine şu an yapılan işlemin adını sordu.

"Mahkûmun temizliği," diye cevap verdi adam.

Bunun yarın gazetede çıkacağını anladım.

Birden uşaklardan biri ceketimi çıkardı ve diğeri sallanan iki elimi aldı, sırtımda birleştirdi. Bitişen bileklerimin etrafında yavaşça bir ipin düğümlendiğini hissettim. Aynı anda diğer uşak kravatımı çözüyordu. Eski benliğime ait son parça olan patiska gömleğim bir an tereddüt etmesine neden oldu, derken yakasını kesmeye koyuldu.

Bu korkunç önlemle boynuma değen çeliğin soğuğunu hissettim. Dirseklerim ürperdi ve boğuk bir çığlık kaçtı ağzımdan. İnfazcının eli titredi.

"Mösyö, özür dilerim!" dedi. "Yoksa canınızı mı yaktım?"

Bu cellatlar çok yumuşak insanlar.

Dışarıda kalabalık bağırıyordu.

Kırmızı yüzlü şişman adam sirkeyle ıslatılmış bir mendili uzatıp koklamamı teklif etti.

"Teşekkür ederim," dedim, elimden geldiğince yüksek bir sesle. "Gerek yok, iyiyim."

Derken aralarından biri eğilip ince bir iple ancak küçük adımlar atmama izin verecek şekilde gevşekçe ayaklarımı bağladı ve bu ipi getirip ellerimdeki ipe düğümledi.

Ardından şişman adam sırtıma ceketi attı ve ceketin kollarını boynumun altında bağladı. Burada yapılacak işler bitmişti.

Elinde haçıyla rahip yaklaştı.

"Hadi, evladım," dedi bana.

Uşaklar beni koltuk altımdan tutup kaldırdılar. Ayağa kalkıp yürümeye çalıştım. Bacaklarım tutmuyor, sanki her birinde ikişer diz varmış gibi bükülüyorlardı.

Dış kapının iki kanadı açıldı ve birden öfkeli bir uğultu, soğuk hava ve beyaz ışık içeriyi doldurup karanlıktaki bana kadar ulaştı. Kapının karanlık tarafından yağmuru ve Sarayın büyük merdivenlerine üst üste yığılmış halkın bağıran başlarını gördüm. Sağda, eşik hizasında alçak kapının arkasından ancak ön ayaklarını ve göğüs kayışlarını görebildiğim bir dizi jandarma atı duruyordu. Karşıda, savaş düzeninde bir asker müfrezesi vardı. Sol tarafta, dik bir merdivenin dayandığı yük arabasının arka tarafı. Bir hapishane kapısının çerçevelediği çirkin bir tablo.

Cesaretimi bu kaçınılmaz an için saklamıştım. Üç adım attım ve kapının eşiğinde belirdim.

"İşte o! İşte o!" diye bağırdı kalabalık. "Çıkıyor! Nihayet!"

Bana en yakın duranlar ellerini çırpıyordu. Ne kadar çok sevilse de bir kral bile böyle şenlikle karşılanmamıştır.

Beni bekleyen, sıska bir atın koşulduğu sıradan bir yük arabası ve Bicêtre civarındaki çiftçilerinki gibi kırmızı desenli mavi iş gömleği giymiş bir arabacıydı.

İlk olarak üç köşeli şapkalı şişman adam bindi.

"Merhaba, mösyö Samson!" diye bağırıyordu, parmaklıklara asılı duran çocuklar.

Uşaklardan biri onu takip etti.

"Bravo, Mardi!" bağırdı yine çocuklar.

İkisi beraber ön sıraya oturdu.

Sıra bendeydi. Oldukça kararlı bir tavırla ben de bindim.

"İyi görünüyor!" dedi jandarmaların yanında duran bir kadın.

Bu acımasız övgü beni cesaretlendirdi. Rahip yanıma yerleşti. Beni arka sıraya, sırtım ata dönük şe-

kilde oturtmuşlardı. Gösterilen bu son özen tüylerimi ürpertti.

Buna bir de insanlık katıyorlar.

Etrafıma bakmak istedim. Önde jandarmalar, arkada jandarmalar; ardından kalabalık, kalabalık, kalabalık. Meydanda başlardan oluşan bir deniz vardı.

Saray'ın parmaklıklı kapısında atlı jandarma alayı beni bekliyordu.

Subay emir verdi. Yük arabası ve ona eşlik eden alay halkın bir bağrışıyla öne doğru itilmiş gibi harekete geçti.

Parmaklıkları geçtik. Yük arabası Pont-au-Change'a doğru döndüğünde meydanda kaldırımdan çatılara kadar bir gürültü yükseldi, köprü ve rıhtımdakiler de deprem yaratacak bir bağırışla karşılık verdi.

Bekleyen atlı alay da bize katıldı.

"Şapkaları çıkartın! Şapkaları çıkartın!" diye bağırıyordu bin ağız birden. "Krala yaptığımız gibi."

Bunu duyunca korkunç bir biçimde ben de güldüm ve rahibe şöyle dedim:

"Onların şapkaları, benim başım."

Yavaşça ilerliyorduk.

Fleurs Rıhtımında pazarın kurulduğu gündü, her yeri güzel kokular sarmıştı. Pazarcı kadınlar beni görmek için çiçek demetlerini bıraktılar.

Sarayın köşesinde yer alan kare biçimindeki kuleye gelmeden asma katları ayrıcalıklı konumlarından ötürü memnun seyircilerle dolu meyhaneler vardı. Özellikle kadınlar pek sevinçliydi. Meyhaneciler için kârlı bir gün olmalıydı.

Masalar, sandalyeler, iskeleler, yük arabaları kiralanmıştı. Hepsi tıka basa seyircilerle doluydu. Bu kan tüccarları avazları çıktığı kadar bağırıyorlardı.

"Yer isteyen var mı?"

Bir anda içimde bu halka karşı deli bir öfke belirdi. Onlara şöyle bağırasım geldi:

"Hey! Benim yerimi isteyen var mı?"

Yük arabası ilerliyordu. Arabanın arkasındaki kalabalık her adımda dağılıyor, biraz ileride geçeceğimiz yerde tekrar toplaşıyordu. Tüm bunları şaşkınlıkla izliyordum.

Pont-au-Change'a girerken geriye doğru, sağıma şöyle bir dönüp baktım. Bakışlarım diğer rıhtımda, siyah ve tek başına evlerin arasından yükselen, heykellerle donatılmış ve en tepesinde taştan oturan iki canavarın bulunduğu kuleye takıldı. Neden bilmiyorum, rahibe o kulenin ne olduğunu sordum.

"Saint-Jacques-la-Boucherie," diye cevap verdi cellat.

Nasıl olduğunu bilmiyorum, ama sise ve örümcek ağı gibi havayı çizgilerle bölen ince ve beyaz yağmura rağmen etrafımdaki hiçbir şey gözümden kaçmıyordu. Bu ayrıntıların her biri kendi işkencesini de beraberinde getiriyordu. Duygulara kelimeler yetmiyor.

Güçlükle ilerlediğimiz geniş ve kalabalık Pont-au-Change Köprüsünün ortasına vardığımızda şiddetli bir korku beni ele geçirdi. Bayılacağım diye korktum – son gurur belirtileri! Ve yer yer dışarıdaki uğultudan ötürü kesilen sözlerini zor işittiğim peder hariç hiçbir şey görmemek ve duymamak için kendimi kapattım.

Haçı aldım ve öptüm.

"Bana acıyın!" dedim Tanrıma.

Ve bu düşüncede kaybolmaya çalıştım.

Ama sert yük arabası her sarsıldığında oradan oraya savruluyordum. Derken şiddetli bir soğuk his-

settim. Yağmur giysilerimden içeri sızmış, kısacık kestikleri saçlarımın arasından girip kafamın derisini ıslatıyordu.

"Soğuktan mı titriyorsunuz evladım?" diye sordu rahip.

"Evet," diye cevap verdim.

Maalesef sadece soğuktan titremiyordum.

Köprünün dönemecindeki kadınlar genç yaşıma acıdı.

Kaçınılmaz rıhtıma varmıştık. Artık hiçbir şey görmez, işitmez olmuştum. Bütün bu sesler, pencerelerdeki, kapılardaki, dükkânların parmaklıklarındaki, sokak lambalarının direklerindeki tüm bu kafalar, açgözlü ve acımasız bu seyirciler, tamamı beni tanıyan, ama benim içlerinden kimseyi tanımadığım bu kalabalık, insan yüzlerinden örülmüş duvarlar, bu yol... Hissizleşmiş ve aptallaşmıştım, sarhoş gibiydim. Bu kadar çok gözün üzerinize dikilmesi tahammül edilemez şey.

Rahibe de, haça da bakmadan arabanın bankında sallanıyordum.

Etrafımı saran gürültünün içinde artık acıma çığlıklarını sevinç çığlıklarından, kahkahaları yakınmalardan, insan seslerini gürültüden ayırt edemiyordum. Kafamın içi uğulduyordu.

Gözlerim kendiliğinden dükkân tabelalarını okuyordu.

Bir kez, tuhaf bir meraktan, neye doğru ilerlediğimi görmek için başımı çevirdim. Aklın son bir meydan okumasıydı bu, ama beden karşı koydu. Boynum felç olmuş ve şimdiden ölmüş gibi dönemeden durdu.

Sol tarafımda, nehrin ötesinde, buradan bakıldığında diğer kuleyi gizleyen Notre-Dame'ın kulesini

yandan gördüm sadece. Bayrağın bulunduğu kuleyi. Burada da çok insan vardı, olan biteni iyi göreceklerdi.

Yük arabası ilerliyor, ilerliyordu. Dükkânlar gelip geçiyor, yazılı, boyanmış, parlak tabelalar birbirinin yerini alıyordu. Halk ise gülüyor, çamurda tepiniyordu. Kendimi bırakmıştım artık, uyuyanların kendilerini rüyalara teslim etmesi gibi.

Gözlerimi meşgul eden dükkânlar dizisi meydanın köşesine varmamızla aniden kesildi. Kalabalığın sesi sanki daha da artmış, her zamankinden daha neşeli, daha gür çıkıyordu. Yük arabası aniden durdu, az kalsın yüzüstü yere kapaklanıyordum. Rahip beni tuttu. "Metanetli olun!" diye fısıldadı. Arabanın arkasına bir merdiven yanaştırıldı. Rahip beni kolumdan tuttu, aşağıya indim, bir adım attım, bir adım daha atmak için döndüm, ama atamadım. Gözlerim, rıhtımdaki iki sokak lambası arasına dikilmiş o uğursuz şeyi gördü.

Ah! Tüm bunlar gerçekti!

Darbe almış gibi sendeledim ve durdum.

"Söyleyecek son bir şeyim var!" diye bağırdım, dermansızca.

Beni buraya çıkardılar.

Son isteklerimi yazmam için müsaade edilmesini rica ettim. Ellerimi çözdüler, ama ip burada, hazır ve gerisi de aşağıda.

XLIX

Bir savcı, bir komiser, bir yargıç, ya da ne bileyim, benzeri görevdeki biri geldi. İki elimi bitiştirip dizlerimin üstünde sürünerek ondan affımı istedim. Bunu dememle gülümsedi, "Tek isteğin bu mu?" diye sordu.

"Bağışlayın beni! Bağışlayın!" diye tekrarladım. "Ya da merhamet edin, bana beş dakika daha verin! Kim bilir? Belki affım kabul edilir! Benim yaşımda bu şekilde ölmek öyle korkunç ki! Son anda çıkan aflara sıkça rastlıyoruz. Ve beni affetmezseniz kimi affedeceksiniz, mösyö?"

İğrenç cellat! Yargıca yanaşıp infazın belli bir saatte yapılması gerektiğini, bu saatin yaklaştığını, bunlardan kendisinin sorumlu olduğunu, üstelik yağmur yağdığını ve tertibatın paslanabileceğini söyledi.

"Merhamet edin! Affım için bir dakika daha! Yoksa kendimi savunurum! Isırırım!"

Yargıç ve cellat dışarı çıktı. Yalnız kaldım. İki jandarmayla, yalnız.

Ah! Çakal sesli iğrenç halk. Kim bilir, belki kurtulurum? Ya kurtulamazsam? Ya beni bağışlamazlarsa?.. Beni bağışlamamaları imkânsız!

Ah! Sefiller! Merdivenleri çıkıyoruz sanırım...

SAAT DÖRT

CLAUDE GUEUX

Yedi ya da sekiz yıl önce, Paris'te Claude Gueux adında fakir bir işçi, metresi ve metresinden olan kızıyla yaşıyordu. Olayları olduğu gibi aktarıyor, bu olaylardan ders çıkarmayı ise okuyucuya bırakıyorum. Claude adındaki bu işçi pek becerikli, elleri pek hünerliydi. Okula gitmemiş, okuma yazma öğrenmemiş olsa da kıvrak ve üstün bir zekâya sahipti. Bir kış, işsiz kaldı. Fakirhanede ne ateş ne de ekmek vardı. Adam, kız ve çocuk üşüdü, acıktılar. Adam hırsızlık yaptı. Ne çaldığını, nereden çaldığını bilmiyorum. Bildiğim, çaldıklarının kadın ve çocuğa üç günlük ekmek ve ateş sağladığı. Adam da beş yıl hapis cezası aldı.

Adam cezasını çekmek için Clairvaux Merkez Hapishanesine gönderildi. Clairvaux, hapishaneye dönüştürülmüş eski bir manastırdır. Odaları hücrelere, mihrabı, suçlunun teşhir edildiği direğe dönüştürülmüştür. Bazı insanlar bu dönüşümleri *ilerleme* olarak algılayıp gerçekleştiriyor. İşte, sözcüklerimizin altına bu şeyleri koyuyorlar.

Devam edelim.

Oraya vardığında onu geceleri zindana, gündüzleri atölyeye yerleştirmişler. Eleştirdiğim atölye değil.

Eskinin dürüst işçisi, şimdinin hırsızı Claude Gueux, haysiyetli ve ciddi bir insandı. Her ne kadar genç olsa da çoktan kırışmış geniş bir alnı, siyah saçları arasında kaybolan bir kaç kır saçı, güzel şekilli, kemerli kaşları altında derin, yumuşak bakışlı gözleri, geniş delikli bir burnu, öne çıkık bir çenesi, küstah dudakları vardı. Güzel yüzlüydü. Toplumun onu neye çevirdiğini göreceğiz.

Az konuşur, az hareket ederdi. Varoluşunda kendiliğinden sözünü dinleten, baskın bir tavır, yüzünde acı değil, ama ciddiyet ve düşünceli bir hal vardı.

Claude Gueux'nün tutuklu olduğu kısımda atölyelerden sorumlu bir müdür vardı. Zindancıyı da, hapishanede üretilen malları da o denetlerdi. Atölyedeki işçiye sipariş geçerken ondaki mahkûmu tehdit etmeyi bilirdi. Kısacası elinize aleti tutuştururken ayaklarınıza prangayı vuran biriydi. Herkes kadar değişikti. Kısa boylu, inatçı, sabit fikirli, hükmetmeyi seven, katı bir yapısı vardı. Öte yandan kuşkusuz iyi bir koca, iyi bir yoldaştı. Gerçi bu da bir erdem değil, daha çok görevdir. Yani kötü niyetli değil de doğası gereği kötü birisiydi. Heyecanlanmayan, hiçbir konuda esneklik göstermeyen, sanki cansız moleküllerden oluşmuştu. Hiçbir düşüncenin, duygunun ulaşamadığı, buz gibi öfkeleri, sönük kinleri, duygusuz sinir nöbetleri, kızmadan alev alan, ısı kapasitesi sıfır, adeta odundan yapılmış denebilecek insanlardan biriydi. Bu tür insanların bir ucu alev alırken diğer ucu soğuk kalır. Bu adamın da ana çizgisi dayanıklılıktı. Dayanıklı olmaktan gurur duyardı ve kendisini Napoléon'la karşılaştırırdı. Elbette bu, optik bir yanılsamadan ibaret. Yine de buna kanan ve dayanıklılığı irade, mumu da yıldız

sanan pek çok insan vardır. Bu adam saçma bir şeye *irade* dediği şeyi odakladı mı başı dik ve tüm gemileri yakmaya hazır bir şekilde sonuna kadar bu saçma şeyin peşinden giderdi. Zekâsız inat, akılsızlığın ucuna lehimlenmiş, uzatma görevi gören aptallıktır ve ciddi sonuçlar doğurabilir. Özel ya da kamusal bir felaketin tepemize çöktüğü çoğu zaman yerdeki kalıntılara bakarak nasıl inşa edildiğini incelersek neredeyse her zaman kendine fazla güvenen ve kendine hayran, vasat ve inatçı bir adam tarafından körü körüne inşa edildiğini görürüz. Kendini dev aynasında gören bu küçük, inatçı ölümlülerden yeryüzünde çok vardır.

İşte, Clairvaux Merkez Hapishanesinin atölye müdürü böyle birisiydi. İşte, kıvılcım çıkartmak için toplum mahkûmlara her gün böyle bir çakmak taşıyla vuruyordu.

Böyle çakmak taşlarının çıkardığı kıvılcım çoğu zaman yangınlara neden olur.

Clairvaux'ya vardığında Claude Gueux'nün bir atölyeye yerleştirilip numaralandırıldığını ve işe koşulduğunu söylemiştik. Atölye müdürü onunla tanıştı, onun iyi bir işçi olduğunu kabul etti ve ona iyi davrandı. Hatta söylenenlere göre keyifli olduğu bir gün Claude Gueux'yü kederli görüp –çünkü bu adam sürekli kadınım dediği kişiyi düşünüyordu– eğlence olsun diye, hem de onu teselli etmek için, bu zavallı kızın bir fahişe olduğunu anlattı. Claude soğuk bir tavırla çocuğa ne olduğunu sordu. Kimse bilmiyordu.

Birkaç ayın sonunda Claude hapishaneye uyum sağlamış ve artık hiçbir şey düşünmüyor gibi görünüyordu. Kişiliğine uygun düşen ciddi bir sükûnet takınmıştı.

Bu esnada Claude iş arkadaşlarının üzerinde de belli bir hâkimiyet elde etmişti. Kimse, kendisi bile nedenini bilmeden, sanki sözsüz bir anlaşma yapılmış gibi oradaki bütün adamlar ona danışıyor, onun sözünü dinliyor, ona karşı hayranlık besliyor ve onu taklit ediyordu. Bu da takdirin son derecesi olmalı. Doğasında itaatsizlik olan tüm bu adamların takdirini kazanmak ufak bir zafer değildir. Claude Gueux bu zaferi zerre planlamadan, kendiliğinden elde etmişti. Onun bu nüfuzu, gözlerindeki bakıştan ileri geliyordu. Gözler, insanın aklında dolaşan düşünceleri seyrettiğimiz pencerelerdir.

Fikir sahibi birini hiçbir fikri olmayan insanların arasına koyun, karşı konulmaz çekim yasasının sonucu olarak belli bir sürenin sonunda bütün karanlık beyinler ışıldayan bu beynin etrafında tevazuu ve hayranlıkla dönmeye başlar. Bazı insanlar demir, bazı insanlar mıknatıs gibidir. Claude mıknatıs olanlardandı.

Üç ay dolmadan Claude atölyenin ruhu, yasası ve düzeni olmuştu. Bütün bu akrepler onun kadranında dönüyordu. Bazen kendisinin kral mı tutsak mı olduğunu sorguluyor olmalıydı. Kardinalleriyle tutsak bir papa gibiydi.

Durumun tamamen doğal ve şaşmaz bir sonucu olarak, tutsaklar Claude'u ne kadar seviyorsa, zindancılar da ondan bir o kadar nefret ediyorlardı. Bu hep böyle olmuştur. Popülarite ve gözden düşme el ele yürür. Kölelerin sevgisi her zaman efendilerin nefretini beraberinde getirir.

Claude Gueux'nün özelliklerinden biri de iştahıydı. Onda öyle bir mide vardı ki sıradan iki adamın tayını ona anca yetiyordu. M. De Cotadilla da böyle iştahlıydı

ve bu durum onu güldürürdü. Ancak beş yüz bin koyun sahibi İspanya Büyük Dükünün memnuniyet sebebi olan şey, bir işçi için bir yük, bir tutsak için felakettir.

Eskiden özgür Claude Gueux gün boyunca çalışıyor, dört livre* ekmeğini kazanıp yiyordu. Şimdi mahkûm Claude Gueux yine bütün gün çalışıp bir buçuk livre ekmek ve dört ons et alıyordu. Tayın acımasız derecede azdı. Bu yüzden Clairvaux hapishanesinde Claude çoğu zaman hep açtı.

Açtı, o kadar. Bundan bahsetmezdi. Doğası böyleydi.

Bir gün Claude zaten az olan yemeğini bir lokmada bitirmişti ve açlığını çalışarak bastıracağını düşünerek tekrar işine koyulmuştu. Diğer tutsaklar neşeyle yemeklerini yiyorlardı. Solgun renkli, zayıf bir delikanlı gelip karşısına dikildi. Elinde henüz dokunmadığı tayını vardı, diğer elinde de bir bıçak tutuyordu. Konuşmak ister, ama cesaret edemez gibi Claude'un yanında, ayakta duruyordu. Ayaktaki bu adam, ekmeği ve eti, Claude'u rahatsız etmişti.

"Ne istiyorsun?" dedi sonunda Claude.

"Bana bir iyilik yapmanı," diye karşılık verdi delikanlı, çekinerek.

"Ne?" diye sordu Claude.

"Bunu bitirmeme yardım etmeni istiyorum. Bana fazla geliyor."

Claude'un kibirli gözlerine yaş dolmuştu. Bıçağı aldı, delikanlının payını iki eşit parçaya böldü ve birini alıp yedi.

"Teşekkür ederim," dedi delikanlı. "İstersen tayınımı her gün bu şekilde paylaşabiliriz."

---

* Livre ve Once, eski ağırlık ölçüleridir. 1 livre, 500 gram; 1 once 23,349 gram eder –çn.

"Adın ne?" diye sordu Claude Gueux.

"Albin."

"Niye buradasın?"

"Hırsızlık yaptım."

"Ben de," dedi Claude.

Gerçekten de her gün bu şekilde yemeği bölüştüler. Claude otuz altı yaşındaydı, ama kimi zaman düşünceli hali öyle sert görünürdü ki insan onu elli yaşında zannederdi. Albin yirmi yaşındaydı. Bu hırsızın gözlerinde öyle bir masumiyet vardı ki onu gören on yedi yaşında sanırdı. Bu iki adam arasında samimi bir dostluk, kardeşten ziyade baba oğul ilişkisine benzer bir sevgi oluşmuştu. Albin hâlâ çocuk sayılırdı, Claude ise çoktan ihtiyarlamıştı.

Aynı atölyede çalışıyor, aynı tonozun altında yatıyor, aynı avluda geziyor, aynı ekmeği yiyorlardı. Birbirlerinin tüm dünyası olmuşlardı. Mutlu oldukları söylenebilirdi.

Atölye müdüründen daha önce bahsetmiştik. Tutsakların nefret ettiği bu adam, kendisine itaat etmeleri için pek çok defa mahkûmların göz bebeği Claude Gueux'den yardım istemek zorunda kalmıştı. Ayaklanmayı bastırmak veya olası bir kargaşayı engellemek söz konusu olduğunda Claude Gueux'nün vasıfsız otoritesi müdürün resmi otoritesini geçerli kılıyordu. Gerçekten de mahkûmları zapt etmek gerektiğinde Claude'un on sözü on jandarmaya bedeldi. Claude bu şekilde pek çok kez müdüre yardım etti. Bu sebepten ötürü müdür ondan yürekten nefret ediyordu. Bu hırsızı kıskanıyor, içten içe Claude'a karşı gizli bir haset ve kin besliyordu. Hak hükümdarının gerçek hükümdara, dünyevi erkin manevi erke duyduğu nefretti bu.

En beteri de kinin bu türüdür işte.

Claude, Albin'i çok seviyordu, müdürü ise hiç düşünmüyordu.

Bir gün, bir sabah, gardiyanlar mahkûmları ikişerli sıralar halinde yatakhaneden atölyeye geçirirken bu gardiyanlardan biri Claude'un yanındaki Albin'i çağırdı ve müdürün onu görmek istediğini söyledi.

"Ne istiyormuş?" diye sordu Claude.

"Bilmiyorum," dedi Albin.

Gardiyan Albin'i alıp götürdü.

Sabah geçti, Albin atölyeye dönmedi. Yemek vakti gelince Claude Albin'i avluda bulacağını düşündü. Albin avluda yoktu. O gün böyle geçti. Akşam mahkûmlar yatakhanelerine götürüldüğünde Claude'un gözleri Albin'i aradı, ama göremedi. O an öyle derin bir mutsuzluk hissetmiş olmalı ki hiç huyu olmadığı halde gidip gardiyana sormuş.

"Albin hasta mı?"

"Hayır," dedi zindancı.

"Bugün niye hiç görünmedi o zaman?"

"Ha! Onun bölüğünü değiştirdiler," dedi gardiyan, umarsızca.

Sonradan bu olayı aktaran tanıklar, gardiyanın bu cevabı üzerine Claude'un kandili tutan elinin titrediğini söylemişler. Sakince devam etmiş,

"Bu emri kim verdi?"

Gardiyan:

"Mösyö D."

Atölye müdürünün adı Mösyö D. idi.

Claude için ertesi gün de bir önceki gün gibi Albin'siz geçti.

Akşam çalışmaların bittiği saatte müdür Mösyö D.

alışıldık yoklamasını yapmaya atölyeye geldi. Claude uzaktan onu görür görmez kaba yünden başlığını çıkardı, Clairvaux'nun zavallı üniforması olan kurşuni ceketinin düğmelerini ilikledi –çünkü hapishanelerde saygılı şekilde düğmelenen ceketler üstlere olumlu izlenim verir– ve başlığı elinde, bankının başında ayakta müdürün geçmesini bekledi. Müdür geçti.

"Mösyö!" dedi Claude.

Müdür durdu ve hafifçe döndü.

"Mösyö," diye tekrarladı Claude, "Albin'in bölüğünün değiştirildiği doğru mu?"

"Evet," diye cevap verdi müdür.

"Mösyö," diye devam etti Claude, "yaşamak için Albin'e ihtiyacım var. Hapishanenin tayınının bana yetmediğini ve Albin'in payını benimle paylaştığını biliyorsunuz."

"O onun bileceği iş," dedi müdür.

"Mösyö, Albin'i tekrardan benim bölüğüme getirmenin bir yolu yok mu?"

"İmkânsız. Karar alındı."

"Kim tarafından?"

"Benim tarafımdan."

"Mösyö D.," dedi Claude, "bu benim için ölüm kalım meselesi ve her şey size bağlı."

"Kararlarımdan asla dönmem."

"Mösyö, size bir şey mi yaptım?"

"Hayır."

"Bu durumda," dedi Claude, "neden beni Albin'den ayırıyorsunuz?"

"Çünkü," dedi müdür.

Bu açıklamanın ardından müdür arkasını dönüp uzaklaştı.

Claude başını eğdi ve cevap vermedi. Köpeği elinden alınan kafesteki zavallı aslan!*

Bu ayrılığın yarattığı kederin, mahkûmun hastalıklı denebilecek doymazlığını değiştirmediğini söylemek zorundayız. Zaten hal ve tavırlarında herhangi bir değişiklik fark edilmedi. Hiçbir arkadaşına Albin'den bahsetmiyordu. Teneffüs saatlerinde avluda tek başına yürüyordu ve açtı. O kadar.

Ancak onu iyi tanıyanlar yüzünde günbegün yoğunlaşan uğursuz ve karanlık bir şeyler fark etmişlerdi. Ayrıca her zamankinden çok daha yumuşak başlıydı.

Birkaçı tayınını onunla paylaşmak istemiş, ama Claude gülümseyerek kendisine yapılan bu teklifleri reddetmişti.

Müdürün açıklamasından sonra her akşam, onun kadar ciddi bir adamdan beklenmeyecek delice bir şey yapıyordu. Günlük yoklama için her zamanki saatte atölyeye gelen müdür, Claude'un tezgâhının önünden geçerken Claude gözlerini kaldırıp sabit şekilde ona bakıyor, ardından endişe ve öfkeyle karışık bir tonda, hem rica hem tehdit sayılabilecek, şu iki sözcükten oluşan soruyu yöneltiyordu: "Ya Albin?" Müdür ya duymazdan geliyor ya da omuzlarını silkip oradan uzaklaşıyordu.

Bu adam omuz silkmekle hata ediyordu çünkü bu tuhaf sahneye tanık olan herkes, Claude Gueux'nün içten içe bazı kararlara vardığını görüyordu. Hapishanenin tamamı büyük bir gerginlik içinde dik başlılık ve azim arasındaki bu kavganın sonucunu bekliyordu.

---

* Lev Nikolayeviç Tolstoy'un *Aslan ile Köpek Yavrusu* hikâyesine gönderme –ed.n.

Bir seferinde Claude'un müdüre şöyle dediği aktarılmış,

"Bakın, mösyö, arkadaşımı bana geri verin. İnanın bana, bunu yapmakla iyi edersiniz. Size ne söylediğimi fark edin."

Başka bir sefer, bir pazar günü, dirseklerini dizlerine dayamış, başı ellerinin arasında, saatlerce kıpırdamadan avluda bir taşta otururken mahkûm Faillette ona yanaşıp gülerek şöyle demiş,

"Burada ne yapıyorsun Claude?"

Claude ciddi başını yavaşça kaldırıp şöyle demiş:

"Birini yargılıyorum."

25 Ekim 1831 gününün akşamında, müdür yoklamasını yaparken Claude gürültüyle sabah koridorda bulduğu bir saat camını ayağının altında kırdı. Müdür sesin nereden geldiğini sordu.

"Bir şey değil," dedi Claude, "benim. Müdür Bey, arkadaşımı geri verin."

"İmkânsız," dedi efendi.

"Yine de vermeniz gerekiyor," dedi Claude, alçak ve kararlı bir sesle.

Müdürün gözlerinin içine bakarak ekledi,

"İyi düşünün. Bugün 25 Ekim. Size 4 Kasıma kadar zaman tanıyorum."

Gardiyanlardan biri Mösyö D.'ye Claude'un onu tehdit ettiğini ve bunun cezasının hücre hapsi olduğunu söyledi.

"Hücre olmaz," dedi müdür, küstah bir gülümsemeyle. "Bu insanlara iyi davranmak lazım!"

Ertesi gün, diğer mahkûmlar avlunun güneş alan öteki ucunda eğlenirken mahkûm Pernot yalnız volta atan, düşünceli Claude'a seslendi.

"Hey! Claude! Ne düşünüyorsun? Üzgün görünüyorsun."

"Korkarım," dedi Claude, "yakın zamanda Mösyö D.'nin başına kötü şeyler gelecek."

25 Ekim ile 4 Kasım arasında tam tamına dokuz gün var. Claude'un Albin'in kayboluşunun onda yarattığı gitgide artan acıya dair müdürü uyarmadığı tek bir gün olmadı. Bu durumdan yorulan müdür bir seferinde ona yirmi dört saatlik hücre cezası verdi çünkü ricası fazlaca bir ihtarı andırıyordu. İşte, Claude'un elde edebildiği tek şey bu oldu.

4 Kasım geldi. O gün Claude, Mösyö D.'nin onu arkadaşından ayırmaya *karar* verdiği günden beri kimsenin görmediği huzurlu bir yüzle uyandı. Kalkınca yatağının dibinde duran, birkaç eski püskü giysisini koyduğu beyaz tahta kutuda bir şeyler aradı. Kasadan bir terzi makası çıkardı. *Emile*'in* tek cildiyle birlikte bu makas, sevdiği kadından, çocuğunun annesinden, eski mutlu evliliğinden geriye kalan tek şeydi. Claude için epey gereksiz iki eşya: Makas sadece bir kadının işine yarardı, kitap da okuma yazma bilen birisine. Oysa Claude ne okumayı ne de dikiş dikmesini biliyordu.

Claude, kışın mahkûmlara gezme yeri olarak ayrılan, kireçle beyaza boyanarak onursuzlaşmış eski manastırdan geçtiği sırada, bir pencerenin iri demirlerine dikkatlice bakan mahkûm Ferrari'nin yanına yanaştı. Elinde küçük makası vardı. Ferrari'ye makası göstererek şöyle dedi,

---

* Jean-Jacques Rousseau'nun *Emile ya da Eğitim Üzerine* başlıklı, çok ciltli eseri –ed.n.

"Akşam bu demirleri bu makasla keseceğim."

Ona kuşkuyla bakan Ferrari gülmeye başladı. Claude da.

O sabah her zamankinden daha büyük bir şevkle çalıştı. Hiç bu kadar hızlı ve iyi iş çıkarmamıştı. M. Bressier ismindeki Troyes'lı dürüst bir burjuvanın parasını peşin ödediği samandan şapka siparişini sabahtan bitirmeye gayret ediyor gibiydi.

Öğlenden az önce bir bahane bulup çalıştığı katın hemen altındaki giriş katında yer alan marangoz atölyesine indi. Buraya pek nadir uğrasa da Claude, her yerde olduğu gibi burada da pek seviliyordu. Onu karşılarında görünce herkes bir ağızdan haykırdı.

"Bak sen! Claude geldi!"

Bayram havasında etrafını sardılar. Claude atölyeye hızlıca göz gezdirdi. Nöbetçilerden hiçbiri orada değildi.

"Kim bana bir balta ödünç verebilir?" diye sordu.

"Ne yapmak için?" diye sordular.

"Bu akşam atölye müdürünü öldürmek için."

Aralarından seçmesi için çeşitli baltalar getirildi. Küçük ama oldukça keskin bir tanesini alıp pantolonuna sakladı ve oradan çıktı. Burada yirmi yedi tutsak vardı. Hiçbirine bunu bir sır olarak saklamalarını öğütlemedi, buna rağmen kimse tek kelime etmedi.

Olayı kendi aralarında bile konuşmadılar.

Herkes kendi köşesinde olacakları bekledi. Olay korkunç, düz ve basitti. Ters gitmesi olanaksızdı. Claude'a tavsiye vermek veya ona karşı çıkmak isteyen kimse yoktu.

Bir saat sonra, gezi alanında on altı yaşlarında bir delikanlıyla karşılaştı. Çocuk esniyordu, ona okuma

yazma öğrenmesini tavsiye etti. O sırada mahkûm Faillette, Claude'u kenara çekerek pantolonunda ne sakladığını sordu. Claude şöyle dedi:

"Bu akşam Mösyö D.'yi öldürmek için bir balta," ve ekledi, "fark ediliyor mu?"

"Biraz," dedi Faillette.

Günün geri kalanı her zamanki gibi geçti. Akşam saat yedide, tutuklular kendilerine atanmış atölye bölmelerine kapatıldı ve nöbetçiler, müdürün yoklamasından sonra tekrar gelmek üzere âdet gereği çalışma salonlarından ayrıldılar.

Böylece Claude Gueux, diğer tutsaklar gibi kendi meslek arkadaşlarıyla birlikte atölyesine kapatılmış oldu.

Bu esnada atölyede olağanüstü bir olay yaşandı. Hiçbir tarihin anlatamayacağı, eşi benzeri görülmemiş, ihtişamlı ve ürkütücü bir olay.

Burada, adli soruşturmanın olaydan sonra tespit ettiği gibi Claude dahil seksen iki hırsız bulunuyordu.

Nöbetçiler onları bırakıp çıktıktan sonra Claude bankının üzerine çıktı ve odadaki herkese söyleyecek bir şeyi olduğunu duyurdu. Herkes sustu.

O zaman Claude sesini yükselterek şunları söyledi,

"Biliyorsunuz, Albin kardeşim gibiydi. Burada verilen yemek bana yetmiyor. Kazandığım birkaç kuruşun tamamıyla ekmek alsam bile yetmez. Albin tayınını benimle paylaşıyordu. Başta onu, beni beslediği için sevdim, ardından beni sevdiği için onu sevdim. Müdür Mösyö D. bizi ayırdı. Bizim birlikte olmamızın ona hiçbir zararı yoktu, ama o, insanlara işkence etmekten hoşlanan, kötü kalpli birisi. Ondan Albin'i istedim. Gördünüz, kabul etmedi. 4 Kasıma kadar bana

Albin'i geri vermesini söyledim. Bunu söylediğim için beni hücreye attı. Bu süre boyunca onu yargıladım ve onu ölüm cezasına* mahkûm ettim. Bugün 4 Kasım. İki saat sonra yoklama için buraya gelecek. Onu öldüreceğimi size haber veriyorum. Bu konuda söyleyecek bir şeyiniz var mı?"

Herkes sessizliğini korudu.

Claude tekrar söz aldı. Anlatılanlara göre tuhaf ve aslında ona özgü bir hatiplikle konuştu. Bir şiddet eyleminde bulunacağını çok iyi bildiğini, ama bunu yapmakta haksız olmadığını düşündüğünü açıkladı. Onu dinleyen seksen bir hırsızın vicdanına seslenip onlardan onay aldı. Uç bir durumda olduğunu, adaleti kendi başına sağlamanın bazen kişinin kendisini içinde bulduğu bir çıkmaz sokak olduğunu, kendi canını vermeden müdürün canını alamayacağını, ama adil bir uğurda canını vermenin iyi bir şey olduğunu, iki aydır sadece ama sadece etraflıca bu konuyu düşündüğünü, kendisini kine kaptırmadığını ve kine kapıldığı fikri uyanırsa onu uyarmaları için yalvardığını, kendisini dinleyecek adil insanlara nedenlerini dürüstçe açacağını, Mösyö D.'yi öldüreceğini, ama itirazı olan varsa dinlemeye hazır olduğunu söyledi.

Bir ses yükseldi ve Claude'a, müdürü öldürmeden önce son bir kez onunla konuşması ve onu ikna etmeye çalışması gerektiğini söyledi.

"Bu doğru," dedi Claude, "bunu yapacağım."

Büyük saat sekizi vurdu. Müdür saat dokuzda gelecekti.

Bu tuhaf mahkemeden bir bakıma onay aldıktan sonra Claude tekrar huzurlu görünümüne kavuşmuş-

---

* Harfi harfine.

tu. Masanın üzerine sahip olduğu bütün kıyafet ve çamaşırlarını –tutsağın zavallı naaşı– koydu ve Albin'den sonra en çok sevdiği arkadaşlarını birer birer çağırarak bunları onlara dağıttı. Sadece makası vermedi.

Ardından hepsine sarıldı. Bazısı ağlıyordu, onlara gülümsedi.

Bu son saatte öyle sakin, hatta neşeyle konuştuğu anlar oldu ki arkadaşlarından birkaçı olaydan sonra alınan ifadelerinde belirttikleri üzere, içten içe onun bu kararından vazgeçeceğini umut etmişti. Hatta atölyeyi aydınlatan birkaç mumdan birini alıp burnundan üfleyerek söndürmeye çalışarak eğlenmişti. Varoluşunun doğal bir parçası olan saygınlığıyla uyuşmayan böyle kötü alışkanlıkları vardı. E, hiçbir şey bu eski sokak çocuğunun Paris'in derelerinin kokusunu taşımasına engel olamazdı.

Benzi atmış, sabit gözlerle ona bakan ve kuşkusuz az sonra göreceklerinden ötürü titreyen genç bir mahkûm fark etti.

"Hadi, biraz cesaretli ol, delikanlı!" dedi Claude, sakince. "Bir anlık iş bu."

Bütün eski eşyalarını dağıtıp herkesle vedalaştıktan, bütün elleri sıktıktan sonra atölyenin karanlık köşelerinde fısıldayan endişeli birkaç sohbeti kesti ve herkesin tekrar işe koyulmasını emretti. Herkes sessizce itaat etti.

Bulundukları atölye iki uzun kenarında pencereleri bulunan ve iki ucunda birbirine bakan iki kapının yer aldığı uzun bir dikdörtgendi. Dokuma tezgâhları pencerelerin yanındaydı, banklar dik açıyla duvarlara yaslanmış duruyordu. İki tezgâh sırası arasında kalan boş kısım, bir kapıdan diğerine giden ve bu şekilde bütün

odayı kat eden uzun bir yol oluşturuyordu. Yoklamayı yaparken müdürün katetmesi gereken uzun, epey dar bir yol. Güney kapısından girip sağ ve soldaki işlere baktıktan sonra kuzey kapısından çıkacaktı. Bu yolu genelde durmadan, aceleyle yürüyerek katederdi.

Claude kendi bankına dönmüştü. Jacques Clément'ın* duaya koyulduğu gibi o da tekrar işine koyulmuştu.

Herkes beklemedeydi. An yaklaşıyordu. Aniden bir çan sesi işitildi. Claude şöyle dedi:

"On beş dakika kaldı."

Ayağa kalktı, odanın içinde ciddi bir tavırla yürüdü ve giriş kapısının hemen yanında, solda bulunan ilk tezgâha dirseklerini dayadı. Sakin ve huzurlu görünüyordu.

Saat dokuzu vurdu. Kapı açıldı, müdür içeri girdi.

O anda atölye derin bir sessizliğe gömüldü.

Hep olduğu gibi müdür bu sefer de yalnızdı.

Neşeli, memnun, sabit yüz ifadesiyle odaya girdi. Kapının solunda ayakta duran, sağ elini pantolonunda saklı tutan Claude'u görmedi. Başını sallayarak, laflarını çiğneyerek, ilgisiz bakışlarını orada burada gezdirerek ve onu çevreleyen bütün gözlerin korkunç bir düşünceye sabitlendiğini fark etmeden ilk tezgâhların önünden hızlıca geçti.

Arkasında ayak sesi işitmenin verdiği şaşkınlıkla döndü.

Bir süredir sessizce arkasından yürüyen Claude'du.

"Burada ne yapıyorsun?" dedi müdür. "Niye yerinde değilsin?"

---

* Fransa Kralı III. Henri'yi hançerle öldüren Dominiken keşiş –ed.n.

İnsan burada insan vasfını kaybeder, köpek muamelesi görür. Burada saygıdan uzak bir tonda, senli benli konuşulur.

Claude Gueux ise ona saygıyla cevap verdi:

"Sizinle konuşmam gerekiyor, müdür bey."

"Neyle ilgili?"

"Albin'le."

"Yine mi!" dedi müdür.

"Her zaman!" dedi Claude.

"Yeter!" dedi müdür, yürümeye devam ederek, "yirmi dört saatlik hücre cezası sana yetmedi mi?"

Claude onu takip etmeye devam ederek cevap verdi,

"Müdür bey, arkadaşımı geri verin."

"İmkânsız!"

"Müdür Bey," dedi Claude, şeytanı bile duygulandıracak bir sesle, "size yalvarıyorum, Albin'i tekrar yanıma verin, ne kadar iyi çalışacağımı göreceksiniz. Siz özgürsünüz, bunun sizin için bir önemi yok, bir dost nedir bilmezsiniz, ama benim, hapishanenin şu dört duvarından başka bir şeyim yok. Siz gidip gelebilirsiniz, benim sadece Albin'im var. Onu bana geri verin. Albin beni doyuruyordu, bunu biliyorsunuz. Bu size sadece evet deme zahmetine mal olacak. Claude Gueux adında bir adamla Albin adında başka bir adam aynı odada bulunmuşlar, sizin için ne önemi var? Bu kadar basit. Müdür Bey, iyi yürekli Mösyö D. Tanrı aşkına, size yalvarıyorum!"

Claude tek seferde hiçbir zindancıyla bu kadar uzun konuşmamıştı. Bu gayretten sonra bitkin, bekledi. Müdür sabırsız bir hareketle karşılık verdi.

"İmkânsız. Oldu bitti. Hadi, artık bundan bahsetmeyi bırak. Canımı sıkıyorsun."

Ve acelesi varmış gibi adımlarını hızlandırdı. Claude da öyle. Böyle konuşarak her ikisi de çıkış kapısına yaklaşmıştı. Seksen hırsız onlara bakıyor, nefeslerini tutarak konuşmalarını dinliyordu.

Claude usulca müdürün koluna dokundu.

"En azından beni neden ölüme mahkûm ettiğinizi bileyim. Neden onu yanımdan aldığınızı söyleyin."

"Sana zaten söyledim," diye cevap verdi müdür. "Çünkü! O kadar."

Claude'a arkası dönük şekilde elini çıkış kapısının koluna uzattı.

Müdürün cevabıyla Claude bir adım geri atmıştı. Odada bulunan seksen heykel onun sağ elini pantolonundan bir balta tutarak çıkardığını gördü. Bu el havaya kalktı ve müdür tek bir çığlık bile atamadan, bunu söylemesi korkunç, Claude aynı gediğe vurduğu üç balta darbesiyle müdürün kafatasını yardı. Adam yere düşerken dördüncü balta darbesi yüzüne isabet etti. Serbest bırakılan öfke aniden durdurulamadığından Claude Gueux gereksiz beşinci bir darbeyle adamın sağ bacağını yardı. Müdür ölmüştü.

Claude o an baltayı attı ve bağırdı:

"Şimdi sıra diğerinde!"

Diğeri, kendisiydi. Ceketinden "karısının" küçük makasını çıkardığı görüldü ve kimse ona engel olmayı aklına bile getiremeden makası göğsüne sapladı. Makasın ağzı kısa, Claude'un göğsü derindi. "Lanet olası kalp, seni bulamayacak mıyım!" diye bağırarak uzun süre kalbini aradı. Sonunda bayılarak kanlar içinde ölünün üzerine yığıldı.

Hangisi diğerinin kurbanıydı?

Uyandığında Claude kendini sargılar içinde ve temiz çamaşırlarla kaplı, özenle bakıldığı bir yatakta

buldu. Yatağının başucunda rahibeler ve büyük bir ilgiyle ona nasıl olduğunu soran bir sorgu yargıcı bulunuyordu.

Çok kan kaybetmişti, ama kendini öldürebileceğini düşündüğü makas işe yaramamıştı. Bu darbelerden hiçbiri ölümcül değildi. Ölümcül olan darbeler Mösyö D.'ye verdikleriydi.

Sorgulama başladı. Clairvaux Hapishanesi atölye müdürünü öldürenin kendisi olup olmadığı soruldu. Cevap verdi:

"Evet."

Neden diye soruldu, cevap verdi:

"Çünkü."

Bunlar olurken yaraları enfeksiyon kapmıştı. Ateşi yükseldi, neredeyse ölüyordu.

Kasım, aralık, ocak ve şubat ayı tedavi ve hazırlıklarla geçti. Hekimler ve yargıçlar sırayla Claude'un başına üşüşüyor, kimisi yaralarını iyileştiriyor, kimisi idam sehpasını hazırlıyordu.

Kısa tutalım, 16 Mart 1832'de tamamen iyileştiği için Claude, Troyes Yargıtay Mahkemesine çıktı. Şehrin sağlayabileceği bütün kalabalık oradaydı.

Claude mahkemede iyi bir tutum sergiledi, özenle tıraş oldu. Başı açıktı, üzerinde Clairvaux tutsaklarının kurşuni renkli, iki parçadan oluşan o kasvetli üniforması vardı.

Kral savcısı "tanıklık edecek bütün alçakları zapt edebilmek için" mahkeme salonunu süngülerle doldurmuştu.

İfadeleri almaya başlamak gerektiğinde ilginç bir zorlukla karşılaşıldı. 4 Kasım olayının hiçbir tanığı Claude'a karşı ifade vermek istemiyordu. Başkan, on-

ları temyiz fikriyle ikna etmeye çalıştı, nafile. Claude onlara ifade vermelerini emretti, o zaman dillerin hepsi çözüldü. Gördüklerini anlattılar.

Claude her şeyi derin bir dikkatle dinledi. Aralarından biri, unuttuğundan ya da Claude'a olan sevgisinden, sanığın aleyhinde bazı olayları anlatmayı es geçtiğinde Claude bunları düzeltti.

Tanıklıklar yapıldı, az önce anlattığımız olaylar dizisi mahkeme önünde de anlatıldı.

Salonda bulunan kadınların ağladığı anlar oldu. Mübaşir, mahkûm Albin'i çağırdı. İfade verme sırası onundu. Sendeleyerek içeri girdi. Hıçkırarak ağlıyordu. Jandarmalar, onun Claude'un kollarına atılmasına mâni olamadı. Claude onu tuttu ve gülümseyerek savcıya "İşte aç olanlarla ekmeğini paylaşan bir alçak" dedi. Ardından Albin'in elini öptü.

Tanık listesinde sona gelindikten sonra kral savcısı ayağa kalktı ve söz aldı:

"Sayın jüri üyeleri, kamu kovuşturması, şu anda burada bulunan bu suçlu gibi büyük suçlulara ulaşmazsa toplum, temellerine kadar sarsılmış olacaktır..."

Bu anılmaya değer konuşmadan sonra Claude'un avukatı konuştu. Suç davası adı verilen bu tür hipodromlarda gelenek olduğu şekliyle savunma ve suçlama sırasıyla söz aldı.

Claude her şeyin söylenmediğini düşündü. Kendisi de ayağa kalktı. Öyle bir konuştu ki oturuma katılmış zeki biri şaşırmadan edemezdi. Anlatılana göre bu fakir işçi içinde bir katilden çok bir hatip barındırıyordu. Ayakta durup insanın içine işleyen, doğru ayarlanmış bir ses tonuyla, açık, dürüst ve kararlı bir bakışla, neredeyse hep aynı, ama etkili hareketlerle konuştu. Olay-

ları büyük bir ciddiyetle, abartmadan veya azaltmadan, yaşandığı gibi anlattı. Her şeyi kabul etti. Yasanın 296. maddesine doğrudan baktı ve başını altına koydu. Kalabalığı hareketlendiren ve dinleyiciler arasında söylediklerinin ağızdan kulağa tekrarlandığı anlar oldu. Bu da Claude'un izleyicilere dönüp gururla baktığı, bu esnada da biraz olsun soluklandığı uğultulara neden oldu. Ne okuma ne de yazma bilen bu adam bir edip gibi yumuşak, kibar, seçkin, mütevazı, ölçülü, dikkatliydi. Konuşmasının anlatması güç kısımlarında olduğu yeri adımlıyordu. Savcılara karşı saygılıydı. Sadece bir kez öfkeye kapıldı. Kral savcısı, tamamını aktardığımız konuşmasında Claude Gueux'nün müdürü herhangi bir şiddet ve zorbalık uygulamadığı halde, dolayısıyla *tahrik olmadan* öldürdüğünü belirtmişti.

"Nasıl?" diye haykırdı Claude. "Tahrik nasıl yok? Ah! Evet, doğru ya, sizi anlıyorum. Sarhoş bir adam bana yumruk atsa, onu öldürsem bu tahrik olur, beni bağışlarsınız, beni kürek cezasına gönderirsiniz. Ama sarhoş olmayan, aklı yerinde bir adam dört yıl boyunca kalbimi sıkıştırsın, dört yıl boyunca beni aşağılasın, dört yıl boyunca her gün, her saat, her dakika beklenmedik yerlerime iğneler batırsın! Uğruna hırsızlık yaptığım bir karım vardı, bana o kadınla işkence etti. Uğruna hırsızlık yaptığım bir çocuğum vardı, o çocukla bana işkence etti. Yeterince ekmeğim yoktu, bir arkadaşım ekmeğinden verdi, arkadaşımı ve ekmeğimi elimden aldı. Arkadaşımı geri istedim, beni hücreye attı. Ona, onun gibi bir aynasıza, *siz* dedim, bana *sen* diye cevap verdi. Acı çektiğimi söyledim, "Canımı sıkıyorsun" dedi. Bu durumda ne yapmamı isterdiniz? Onu öldürdüm. Peki, canavar benim. Bu adamı öldür-

düm, tahrik yoktu, başımı keseceksiniz. Öyle yapın!" Kanaatimizce manevi tahrik, hafifletici sebepler oransız merdiveninin dayandığı fiziksel tahrikin çok üzerinde bulunan, ama yasaların unuttuğu muazzam bir hareket.

Tartışmalar sonlandıktan sonra başkan, tarafsız ve ışık saçan bir özet yaptı. Sonuç şuydu: Ahlaksız bir hayat, gerçek bir canavar. Claude Gueux, fahişenin biriyle dost hayatı yaşamaya başlamış, ardından hırsızlık yapmış, ardından da adam öldürmüştü. Bunların hepsi doğruydu.

Jüriyi odalarına göndermeden önce başkan zanlıya meseleyle ilgili söyleyecek bir şeyi olup olmadığını sordu.

"Birkaç şey var," dedi Claude. "Evet, hırsızım ve katilim. Çaldım ve öldürdüm, ama niye? Diğer sorular gibi bu soruları da sorun sayın jüri üyeleri."

On beş dakika süren bir görüşmenin ardından *sayın jüri üyeleri* denilen on iki Champagne'lının kararı üzerine Claude Gueux ölüm cezasına mahkûm edildi.

Kesin olan şu ki tartışmalar başladıktan bir süre sonra jüri üyelerinden birkaçı sanığın adının Gueux (baldırı çıplak, alçak) olduğunu fark etmiş, bu da onların kararlarını derinden etkilemişti.

Karar Claude'a okundu, o da şöyle demekle yetindi:

"Pekâlâ, ama bu adam niye çaldı? Bu adam neden öldürdü? İşte cevap vermedikleri iki soru."

Hapishaneye döndükten sonra neşeyle akşam yemeğini yedi ve şöyle dedi:

"Otuz altı yıl tamamlandı!"

Temyize başvurmak istemedi. Onu tedavi eden rahibelerden biri, gözünde yaşlarla ondan bunu yapma-

sını rica etmeye geldi. Sırf onu memnun etmek için başvurusunu yaptı, ama söylenene göre bunu yapmamak için son ana kadar direnmiş çünkü mahkeme kalemi kayıt defterine imza attığında üç günlük temyiz başvuru süresi biteli birkaç dakika geçmişti. Minnettar olan zavallı rahibe ona beş frank verdi. Parayı aldı ve ona teşekkür etti.

Temyiz süreci devam ederken Troyes'lı mahkûmlar tarafından firar etme teklifleri geldi. Bunları reddetti. Tutuklular, hava deliğinden hücresine peş peşe bir çivi, metal ip ve bir kova kulpu attılar. Bunların her biri Claude gibi zeki birisinin demir parmaklıklardan kurtulmasına yeterdi. Kova kulpunu, metal ipi ve çiviyi gardiyana teslim etti.

8 Haziran 1832'de, olaydan yedi ay ve dört gün sonra infaz günü geldi, *pede claudo.** O gün sabah yedide mahkeme mübaşiri Claude'un hücresine gelip bir saatlik ömrü kaldığını haber verdi. Temyizi reddedilmişti.

"Hadi bakalım," dedi Claude, soğuk bir sesle, "bilmeden gece iyi uyumuştum zaten."

Ölüme yaklaştıkça güçlü insanların sözlerinin de iyiden iyiye derinlik kazandığı söylenir.

Rahip geldi, ardından cellat. Rahiple konuşurken mütevaziydi, diğeriyle anlayışlı. Ne ruhunu ne de bedenini reddediyordu.

Zihin özgürlüğünü son ana kadar korudu. Saçları kesilirken hücrenin bir köşesinde Troyes'ı tehdit eden koleradan bahsediliyordu.

---

* Tam haliyle, *Pede poena claudo*: Ceza, topallayarak hükmü takip eder. Horace, III. kitap, 32. dize –ed.n.

"Bana gelince," dedi Claude, gülümseyerek, "koleradan korkmuyorum."

Ayrıca din eğitimi almadığı için kendini suçlayarak ve bundan pişmanlık duyarak rahibi son derece büyük bir dikkatle dinledi.

İsteği üzerine kendisini yaraladığı makas kendisine iade edilmişti. Makasın uçlarından biri göğsünde kırıldığından eksikti. Gardiyandan makası Albin'e götürmesini rica etti. Ayrıca o gün yemesi gereken tayınının de ona verilmesini istedi.

Ellerini bağlayanlardan rahibenin ona verdiği beş frankı sağ eline koymalarını rica etti, artık bundan başka bir şeyi kalmamıştı.

Saat sekize çeyrek kala mahkûmların uğursuz korteji eşliğinde hapishaneden çıktı. Rengi solmuştu, ama gözü rahibin tuttuğu haçta, kararlı adımlarla yürüyordu.

İnfaz için kasıtlı olarak bugün seçilmişti. Pazarın kurulduğu gündü ve suçlunun üzerinde olabildiğince çok bakış olması istenmişti. Fransa'da toplum bir adamı öldürdüğünde bununla övünen yarı yabani kasabalar var hâlâ.

Büyük bir ciddiyetle idam sehpasına çıktı, gözü hep Mesih'in gerildiği çarmıhtaydı. Rahibi, ardından celladı öpmek istedi. Birine teşekkür etti, diğerini bağışladı. Cellat *onu usulca itti*, demiş bir tanık. Cellat yardımcısı onu bu korkunç mekanizmaya bağlarken rahibe, sağ elinde tuttuğu beş frankı alması için işaret etti.

"Fakirler için," dedi.

Tam o sıra saat sekizi çalmaya başladığından çanın sesi onunkini bastırmıştı. Rahip işitmediğini belirtti. Claude iki çan sesi arasını bekleyerek yumuşak bir sesle tekrarladı.

"Fakirler için."

Saatin sekizi vurması henüz bitmemişti ki bu soylu ve zeki baş düştü.

Kamu infazlarının olağanüstü etkisi! Aynı gün makine hâlâ ayakta ve kanlıyken pazara gelen insanlar bir fiyat meselesiyle ilgili ayaklanmış, bunun sonucu olarak bir vergi memuru neredeyse öldürülecek olmuştu. Yasaları ne kadar da yumuşak başlı bir halk yaratıyor!

Claude Gueux'nün hikâyesini ayrıntılı şekilde anlatmamız gerektiğine inandık çünkü bize göre bu hikâyenin her paragrafı on dokuzuncu yüzyılın büyük halk sorununu çözebilecek kitabın bölüm başlıklarını oluşturabilir. Bu önemli hayatta iki ana evre var: Düşüşten öncesi ve düşüşten sonrası. Bu iki evre arasında da iki sorun vardır: Eğitim ve ceza sorunları. Bu iki sorun arasında da bütün bir toplum yer alır.

Bu adam sağlıkla doğmuş, kendini yetiştirmiş, yetenekli biriydi. Eksik kalan neydi peki? Düşünün.

Oran problemine aranan çözüm evrensel dengeyi de sağlayacaktır. Toplum, birey için varoluş kadar çaba sarf etmeli.

Claude Gueux'ye bakın. Sivri bir zekâ, kusursuz çalışan bir beyin, altından bir kalp... Gelin görün ki kader onu öyle kötü kurgulanmış bir toplumun içine koydu ki hırsızlık yapmak zorunda kaldı. Toplum onu öyle kötü bir hapishaneye attı ki sonunda adam öldürdü.

Gerçekte kim suçlu? O mu? Biz mi?

Bunlar, herkesin üzerinde düşünmesi, ciddiyetle ele alması gereken, durmadan eteğimizin ucundan çekiştiren sorular ve gün gelecek yolumuzu öyle tıkayacaklar ki er ya da geç onlara doğrudan bakmamız ve bizden ne istediklerini duymamız gerekecek.

Bu satırları yazan kişi belki birazdan bunların nasıl anlaşılması gerektiğini söylemeye de çalışacaktır.

Böyle olaylarla karşı karşıya kaldığımız, bu sorunların üzerimizde baskı oluşturduğu her seferde bizi yönetenlerin bunları değil de neyi düşündüklerini merak ediyoruz.

Odalar, her yıl pek meşgul. Bütçeyi kapatmak ve boş görevleri azaltmak kuşkusuz önemli şeylerdir. Asker kılığına girip tanımadığım ve tanımak istemediğim Kont Lobau'nun kapısında vatansever şekilde nöbet tutmam ya da subay yapılmış bakkalımın keyfi üzerine Marigny Parkında caka satmaya zorlanmak için yasalar çıkarılması elbette çok önemlidir.*

İster milletvekili ister bakan olsun, bu ülkenin her şeyini ve bütün fikirlerini sonuç vermeyecek tartışmalara sürüklemek çok önemlidir. Örneğin, on dokuzuncu yüzyıl sanatını sorgu sandalyesine oturtup bağıra çağıra ve neden bahsedildiğini tam olarak bilmeden irdelemek büyük önem taşır. Yönetici veya yasamacı olsun, zamanını konferanslarda geçirip taşra okullarının öğretmenleri dert anlattığında omuz silkmek geçici bir çaredir. Ensesti, zinayı, ana baba katilliğini, evlat katilliğini ve zehirlemeyi icat edenin modern dram olduğunu ilan etmek ve Phedre'i,† Jocaste'ı, Oidipus'u,‡

---

* Elbette burada sokakları, kapımızı ve ocağımızı koruyan kent devriyelerine saldırıyor değiliz, ama burjuvayı askerin parodisi haline getiren saçma askeri gösterileri, ponponları, boş şeylerden elde edilen övüntü ve gürültü patırtıyı eleştiriyoruz.

† Jean Racine'in yazdığı şiirsel trajedya. Phedre, ikinci kocasının oğlu Hippolite'e karşı ensest duygular içindeydi –çn.

‡ Oidipus, babası olduğunu bilmeden bir adamı öldürmüş ve annesi olduğunu bilmeden Jocaste ile evlenmiştir –çn.

Médée'yi* veya Rodogune'ü† tanımadığımızı kanıtlamak faydalıdır. Bu ülkenin siyasal hatiplerinin bütçe konusunda üç gün boyunca bilmem kime karşı Corneille ve Racine'in tarafını tutmaları ve kimin daha çok Fransızca hata bulduğu konusunda birbiriyle yarışmak için bu edebi olayı fırsat bilmeleri olmazsa olmaz bir şeydir.

Bunların hepsi önemlidir, ama daha önemli şeylerin de olduğuna inanıyoruz.

Serbest kürsü esnasında Meclisin sırasından birisi ayağa kalkıp şu ciddi şeyleri söylese sık sık bakanlığın muhalefetin yakasından ve muhalefetin de bakanlığın yakasından tuttuğu o önemsiz tartışmalar ortasında Meclis ne der?

"Susun, Mösyö Mauguin! Susun Mösyö Thiers! Konunun içinde olduğunuzu sanıyorsunuz, ama değilsiniz. Konu şu: Adalet, bir yıl önce Pamiers'de sustalı çakıyla bir adamı parçaladı. Dijon'da bir kadının başını kopardı. Paris'te, Saint-Jacques Kapısında eşi benzeri görülmemiş infazlar gerçekleştirdi. Sorun da bu. Bununla ilgilenin. Ulusal muhafızların düğmeleri beyaz mı sarı mı olsun veya güvence, kesinlikten daha iyi bir şey midir, karar vermek için tartışıyorsunuz.

Merkezciler, aşırıcılar! Halk acı çekiyor! Buna ister cumhuriyet ister monarşi deyin, halk acı çekiyor. Bu bir olgudur.

---

* Médée başka bir kadınla evlenmek isteyen kocası Jason'dan intikam almak için çocuklarını öldürür –çn.

† Corneille'in piyesinde Kleopatra Part İmparatorluğu prensesi Rodogune'ü kıskanır, oğullarının onu öldürmesini ister ancak iki delikanlı prensese âşık olduğu için öldürmez, Kleopatra oğullarından birini öldürdükten ve diğerini de neredeyse zehirledikten sonra kendini öldürür –çn.

Halk aç, halk üşüyor. Sefalet, cinsiyetine göre kişileri ya suça ya günaha sürüklüyor. Kürek cezasının oğullarını, genelevlerin kızlarını aldığı bu halka acıyın. Forsalarınız fazla, fahişeleriniz fazla. Bu iki ülser neyi kanıtlıyor? Toplumsal bedenin kanında bir kusur olduğunu. Hastanın başucunda muayene etmek için toplandınız işte: Hastalıkla ilgilenin.

Bu hastalığı tedavi etmiyorsunuz. Onu daha iyi inceleyin. Yasa çıkardığınızda yaptığınız hafifletici ve geçici çareler bulmak. Yasalarınızın yarısı alışılmış, diğer yarısı deneycilik. Onursuzluk lekesi, yarayı dağlamaktan başka şey değil. Suçu suçluya ömür boyu mühürleyen ceza kadar akılsızca bir şey yok! Bu ceza suçluyu ve suçu iki arkadaş, iki yoldaş, ayrılmaz iki dost haline getiriyor! Kürek cezası, dışarı atılması gereken kirli kanı daha berbat hale getirip tekrar zerk eden saçma bir uygulama. İdam cezası ise barbarca bir uzuv kesme işlemi.

Ancak onursuzluk lekesi, kürek cezası ve idam cezası birbirine tutunmuş üç şey. Onursuzluk lekesini kaldırdınız, biraz sağduyuluysanız eğer diğerlerini de kaldırın. Kızgın demir, ayağa takılan gülle ve giyotinin bıçağı, bir kıyasın üç parçasıydı. Kızgın demiri kaldırdınız, gülleyle bıçağın anlamı kalmadı. Farinace* korkunçtu, ama saçma değildi.

Suç ve cezaların eski, topal merdivenini sökün ve tekrar kurun. Cezalarınızı, yasalarınızı, hapishanelerinizi, savcılarınızı tekrar şekillendirin. Yasaları adetlere uyarlayın.

---

* Prosper Farinacci (1554-1613). Çok katı, ama tutarlı bir hukuki sistem teklif etmiş Romalı yargıç ve yasamacı –çn.

Beyler, Fransa'da bir yılda çok fazla kelle vuruluyor. Madem tasarrufa gidiyorsunuz, burada da tasarruf yapın. Madem ilgalar için can atıyorsunuz, celladı kaldırın. Seksen celladın maaşıyla altı yüz okul öğretmeninin maaşını ödersiniz.

Halkı düşünün. Çocuklar için okul, erkekler için atölyeler kurun. Fransa'nın, en az okuma yazma oranına sahip Avrupa ülkelerinden biri olduğunu biliyor musunuz? Nasıl? İsviçre okuma biliyor, Belçika okuma biliyor, Danimarka okuma biliyor, Yunanistan okuma biliyor, İrlanda okuma biliyor ve Fransa okuma bilmiyor! Bu bir utançtır.

Kürek cezası hapishanelerine gidin. Bütün forsaları etrafınıza toplayın. İnsan yasasının lanetlediği bu insanları inceleyin. Profillerinin eğimlerini hesaplayın, kafataslarına dokunun.* Bu düşmüş adamların her birinin altında yatan bir hayvan şekli vardır, öyle görünüyor ki her biri şu veya bu hayvan türünün insanlıkla kesiştiği noktadır.† İşte vaşak, işte kedi, işte maymun, işte akbaba, işte çakal. Kötü biçimli bu zavallı kafaların ilk sorumlusu kuşkusuz doğadır, ikincisi ise eğitim. Doğanın taslağı kötüydü, eğitimin bu şekilsiz taslağı ele alışı ise içler acısı. Dikkatinizi buraya verin. Halka iyi bir eğitim verin. İçindeki zekâ büyüyebilsin diye bu zavallı başları geliştirin. Roma'nın ve Yunanistan'ın

---

* Frenoloji, kafatasının şekline göre beynin hangi bölgesinin daha egemen olduğunu saptayıp kişinin huyunun belirlenebileceğini savunuyordu –çn.

† Hugo döneminde fizyognomoni olarak adlandırılan ve bilim sayılan bir teoriye göre, kişinin yüz şeklinin belli bir hayvanın yüz şekline benzemesinden yola çıkarak kişiliğinin belirlenebileceği savunuluyordu –çn.

başı dikti. Halkın yüz açılarını elinizden geldiğince genişletin.

Fransa okumayı öğrendiğinde geliştirdiğiniz bu zekâya yön verin. Yoksa bu, yeni bir karmaşaya sebep olur. Cehalet, yanlış bilgiden iyidir. Şunu hatırlayın, *Le Compère Mathieu*'den* daha felsefi, *Constitutionnel*'den† daha popüler, 1830 Bildirgesinden‡ daha ebedi başka bir kitap olduğunu hatırlayın: Kutsal Metin. Burada açıklayıcı bir iki söz gereklidir. Ne yaparsanız yapın, büyük kalabalığın, çokluğun, *çoğunluğun* kaderi her zaman kısmen fakir, bahtsız ve kederli olacaktır. Zor işler, itilecek, çekilecek, taşınacak yükler ona verilir. Şu teraziyi bir inceleyin: Bütün eğlenceler zenginin terazi kefesine, bütün sefillikler de fakirinkine konursa iki pay eşit olur mu? Terazi bir tarafa ve devlet de onunla birlikte eğilmeyecek mi? Şimdi fakirin payına, zavallıların kefesine semavi bir geleceğin kesinliğini, ebedi mutluluk isteğini, cenneti koyun, bu karşıt ağırlık muhteşemdir! Dengeyi yeniden kurarsınız. Fakirin payı zengininki kadar zengindir. İsa bunu biliyordu, Voltaire bunu biliyordu.

Çalışan ve acı çeken halka, bu dünyanın kötü davrandığı halka onun için yapılmış daha iyi bir dünya inancı verin. Sükûnet bulacak, sabırlı olacaktır. Sabrı umut oluşturur.

---

* Yazar adı verilmeden 1765'te basılmış ve dinle alay ettiği için ilk başlarda Voltaire'e ait olduğu sanılan manastır başrahibi Henri-Joseph Dulaurens'in eseri –çn.

† 1826 yılındaki adıyla *Le Constitutionnel*, beş kez kapatılıp farklı isimlerle yeniden kurulmuş, liberalleri, Napoléoncuları ve kilise karşıtlarını bir araya toplayabilen ve taşrada okur kitlesi olan tek gazeteydi –çn.

‡ Temmuz Monarşisi (1830-1848) Anayasası –çn.

Köylere İnciller ekin. Her eve bir Eski Ahit verin. Kitap ve tarla, birlikte ahlaklı bir işçi yaratsın.

Halk insanının kafası, temel konu bu. Çünkü baş, faydalı filizlerle doludur. Erdem içinde faydalı şeyleri olgunlaştırmak ve yetiştirmek için çabalayın. Yollarda adam öldüren kişiye yön gösteren olsaydı kentin en mükemmel bekçisi olurdu. Bu halk insanının başını işleyin, çapalayın, sulayın, ekin, aydınlatın, ahlaklılaştırın, kullanın ve onu kesmeye ihtiyacınız kalmayacaktır."

Bir İdam Mahkûmunun Son Günü, Victor Hugo'nun o dönem Fransa'sında sıkça başvurulan bir uygulama olan idam cezasının haksızlığını tüm dünyaya haykırmak için yazdığı, zamanının çok ötesinde bir eser. Hugo, sıradan bir idam mahkûmu olan Claude Gueux'nün hikâyesini ele alarak bu mahkûmun infaz anına kadar deneyimlediği fiziksel ve zihinsel acıları muazzam bir incelikle betimliyor. Bu sayede mahkûm sıfatı ardında insanlığını yitirmiş bu kişilerin varlığına parmak basıyor ve eserinin, geçmiş ve gelecek tüm mahkûmların savunması olmasını diliyor. 1829'da yayımlanmış bu eser, Fransa ve insanlık tarihine dair içerdiği değerli bilgilerin yanı sıra zamanötesi yapısıyla bugünün okurunu toplumun ve adalet yapısının çarpıklığını sorgulamaya itiyor.

ALFA
alfakitap
alfakitap
alfakitap
www.alfakitap.com
9 786050 381481
KLASİK